

GYMNASIESKOLAN I FÖRÄNDRING

– hur väl anpassade är skolbiblioteken?

Charlotte Holmström

Maria Åström

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Handledare: Pia Borlund.

BIVIL:s skriftserie 2004:10.

ISSN 1401-2375.

© Lunds universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap 2006.

Title

The upper secondary school in a process of change - how well are the school libraries adapted today?

Abstract

The general view of learning has dramatically changed during the last two decades. Today we talk about learning for life and educate to meet the demands of the information society. This new view forces us to constantly relearn and develop new knowledge – something which has resulted in large restructuring within the upper secondary school. New forms of teaching, where the pupils are given the opportunity to a more active search for knowledge, is developing. In reality this means that the pupils are expected to work independently and supplement the information from their schoolbooks, with material from other sources. This development has for the upper secondary school libraries meant a significant changeover. As intermediaries of information and resources they now are immensely important. At the same time the demands on their service and resources has significantly increased. Today the secondary school libraries are expected to be able to offer their users a fully developed library with a varying range of media, well adapted IT resources, functional premises and professional personnel. These increasing demands, together with the fast development within the area of information technology, has dramatically changed the conditions for the libraries of the upper secondary schools. Is it then possible for these libraries to live up to the demands and expectations of today?

To be able to shed some light on this question we've conducted a number of case studies on three different upper secondary schools in the city of Lund in Sweden. Our study consists of a questionnaire survey with a large amount of students on each school and two different interview surveys; one with the school librarians and one with a random selection of teachers. The purpose of these case studies is to investigate whether the three different participant groups on the chosen schools are experiencing that their school library are able to satisfy the information- and service needs of their target groups, or not. On the basis of our results we also would like to examine in what extent these three libraries are adapted to the way of teaching which is applied on their schools.

According to the result of our studies the three school libraries are rather well equipped to meet their users demands and expectations. Our conclusion is that the three libraries, to a larger extent, is able to satisfy their users different information- and service needs. On several different areas though, their service and resources are in need of improvement to fully satisfy all the users needs. Shorthanded staff, too small premises and far too few computers which can be used in search for information, are the biggest problems. The result of our studies also shows that the three libraries are rather well adapted to the way of teaching which is applied on their schools. Several different factors has an impact on the adaptation. The factors of most importance are the library finances, the collaboration between the librarians and the teachers and the number of computers in the libraries.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte.....	6
1.3 Problemformulering	6
1.4 Problembegränsningar och definitioner	6
2 Metod	8
2.1 Val av metod	8
2.2 Val av skolor och respondenter	8
2.3 Intervjuernas utformning	9
2.4 Enkätundersökningens utformning.....	10
3 Teori	12
3.1 Dagens gymnasieskola	12
3.1.1 Gymnasieskolan och dess verksamhet	12
3.1.2 Gymnasiebiblioteket och det undersökande arbetssättet	15
3.2 Gymnasiebiblioteket som resurs.....	18
3.2.1. Skolbibliotekets funktion	18
3.2.2. Gymnasiebiblioteket i praktiken	20
3.3 Gymnasiebibliotekets resurser.....	22
3.4 Sammanfattning.....	25
4 Skola A	27
4.1 Gymnasieskolan och dess bibliotek.....	27
4.2 Resultatpresentation	28
4.2.1 Bibliotekarier	28
4.2.2 Lärare	32
4.2.3 Elever	36
5 Skola B	39
5.1 Gymnasieskolan och dess bibliotek.....	39
5.2 Resultatpresentation	40
5.2.1 Bibliotekarien.....	40
5.2.2 Lärare	43
5.2.3 Elever	47
6 Skola C	51
6.1 Gymnasieskolan och dess bibliotek.....	51
6.2 Resultatpresentation	52
6.2.1 Bibliotekarien.....	52
6.2.2 Lärare	55
6.2.3 Elever	59
7 Analys och diskussion	63
7.1 Bibliotekens roll i lärandeprocessen.....	63
7.1.1 Skola A.....	63
7.1.2 Skola B.....	64
7.1.3 Skola C	65
7.1.4 Lärarna som målgrupp	65
7.1.5 Analys utifrån Loertschers taxonomier.....	66

7.2 Samverkan	67
7.3 Bibliotekens service och resurser.....	70
7.3.1 Skola A.....	70
7.3.2 Skola B.....	72
7.3.3 Skola C.....	75
8 Slutsatser	78
8.1 Kan biblioteken tillgodose sina målgruppers informations- och servicebehov?.....	78
8.2 Hur väl anpassade till skolornas verksamhet är de olika biblioteken? ...	81
8.3 Vilka faktorer påverkar bibliotekens anpassning?	84

Käll- och litteraturförteckning

Bilagor

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Synen på lärandet har kraftigt förändrats under de senaste två decennierna. Idag talas det mycket om det livslånga lärandet och om att utbilda för informationshällets krav (Almerud, 1997, s. 3f). Denna nya syn ställer, i högre grad än tidigare, krav på individen att ständigt lära om och utveckla ny kunskap – något som har inneburit stora omstruktureringar inom bl.a. gymnasieskolan. Inom denna skolform försöker man idag hitta arbetsformer, där eleverna ges möjlighet till ett mer aktivt kunskapssökande. Även om undervisningen också i framtiden kommer att vara det mest centrala i skolan, så tar eleverna idag ett större ansvar för sitt eget lärande. I praktiken innebär detta att de, i högre grad än tidigare, förväntas arbeta självständigt och komplettera den information som finns i läroböckerna, med material från andra källor (Almerud, 1997, s. 4). Denna utveckling har för gymnasiebibliotekens del inneburit en stor omställning. Som förmedlare av information och resurser har de nu blivit enormt betydelsefulla. Samtidigt har kraven på deras service och resurser ökat markant (Almerud, 1997, s. 4f). Idag förväntas gymnasieskolans bibliotek kunna erbjuda en fullt utbyggd biblioteksverksamhet, med allt vad detta innebär i form av medier, IT-resurser, funktionella lokaler och inte minst professionell personal. Det traditionella skolbiblioteket av igår räcker alltså inte längre till. De ökade kraven, tillsammans med den snabba utveckling som skett inom informationsteknologin, har drastiskt förändrat gymnasiebibliotekens förutsättningar (Hedenström, 1998, s. 9). Är det då möjligt för gymnasiebiblioteken att leva upp till dessa ökade krav och förväntningar? Det är denna problematik, som vi i vår uppsats vill fokusera på. Vårt intresse för denna fråga har väckts under våra studier i biblioteks- och informationsvetenskap, då vi vid flera tillfällen kommit i kontakt med gymnasiebibliotek och de bibliotekarier som arbetar där. Genom dessa kontakter har vi insett vikten av en väl fungerande gymnasiebiblioteksverksamhet. I dagens gymnasieskola, där det undersökande arbetssättet får allt större betydelse, blir biblioteket ofta centrum för elevernas kunskapsinhämtning. En väl fungerande biblioteksverksamhet blir då en förutsättning för att skolans verksamhet ska kunna fungera. I skolans värld är dock biblioteket ofta en underskattad resurs. Biblioteket ses inte som den kreativa arbetsmiljö och det pedagogiska hjälpmedel som det skulle kunna vara. Bristande resurser nämns ofta som ett hinder för denna vision. Det dåligt utvecklade samarbetet mellan skolornas bibliotekarier och övriga pedagogiska personal som ett annat (Almerud, 1997, s. 7).

1.2 Syfte

För att belysa ovanstående problematik har vi genomfört ett antal fallstudier på tre kommunala gymnasieskolor i Lund. Syftet med uppsatsen är att genom dessa fallstudier undersöka om de olika aktörerna på dessa tre skolor upplever att deras skolbibliotek kan tillgodose sina målgruppers informations- och servicebehov. Utgångspunkten för vår studie är tanken att ett gymnasiebibliotek, som är väl anpassat till skolans övriga verksamhet, kännetecknas av att det på ett tillfredsställande sätt kan tillgodose sina målgruppers behov. Utifrån resultaten vill vi alltså även belysa huruvida dessa gymnasiebibliotek är anpassade till de arbetssätt som tillämpas på respektive skolor.

1.3 Problemformulering

Med utgångspunkt från ovanstående syfte lyder våra övergripande forskningsfrågor som följer:

- Kan biblioteken tillgodose sina målgruppers informations- och servicebehov?
- Hur väl anpassade till skolornas verksamhet är de olika biblioteken?
- Vilka faktorer påverkar bibliotekens anpassning till skolornas verksamhet?

För att kunna besvara dessa övergripande forskningsfrågor kommer vi i uppsatsen att försöka kartlägga och analysera de behov som skolbibliotekens målgrupper har. Vi kommer också att undersöka de olika skolbibliotekens betydelse i elevernas lärandeprocess. Vilken funktion har egentligen skolbiblioteken och kan de utifrån denna funktion anses vara väl anpassade till skolans pedagogiska verksamhet? Vi kommer i uppsatsen dessutom att fokusera på de medverkande skolbibliotekens service och resurser. Vad kan egentligen biblioteken erbjuda sina användare? Vad saknas och vad skulle kunna bli bättre? Slutligen kommer en del av uppsatsens fokus också att ligga på samarbetet mellan skolans bibliotekarier och övriga pedagogiska personal. Hur fungerar egentligen detta samarbete och vilken betydelse har det för tillgodoseandet av målgruppernas informations- och servicebehov?

1.4 Problemvgränsningar och definitioner

Vår uppsats behandlar gymnasieskolan och dess bibliotek. Vi har valt att fokusera på gymnasieskolan, eftersom vi tror att det är på denna nivå som skolbiblioteket är som mest integrerat i skolarbetet. Eleverna förväntas här ta större ansvar för sina studier och arbeta mer självständigt, än i grundskolan. Dessutom blir det på gymnasienivå särskilt viktigt att förbereda eleverna för livet efter skolan.

I vår problemformulering används begreppet ”skolans aktörer”. Vi inkluderar i detta begrepp följande grupper: elever, lärare och skolbibliotekarier. Andra aktörsgrupper kan exempelvis vara övriga biblioteks- och skolpersonal samt skolledning. Vi tror dock att de

tre utvalda aktörsgrupperna är bäst lämpade att belysa den faktiska situationen på de olika skolorna.

Vi talar också om gymnasiebibliotekets målgrupper och syftar då på de medverkande skolornas lärare och elever. I våra undersökningar framkom det att biblioteken även används av andra grupper inom skolan. All skolpersonal har exempelvis möjlighet att utnyttja bibliotekens resurser. Dessutom förekommer en del utbyten av material mellan kommunens gymnasieskolor. Vi har dock valt att fokusera på bibliotekens primära målgrupper; eleverna och lärarna.

Vår undersökning fokuserar på målgruppernas behov. Därför inriktar vi oss inte specifikt på vare sig biblioteket som resurs eller på bibliotekarien som resurs, utan på biblioteksverksamheten som helhet. Anledningen till detta är att vi anser att de båda utgör en helhet och inte kan separeras i diskussionen kring målgruppernas informations- och servicebehov och hur väl dessa blir tillgodosedda.

När vi talar om målgruppernas informations- och servicebehov menar vi främst de behov som väcks utifrån skolarbetet. Det är dessa behov vi lägger störst vikt vid, eftersom vi vill belysa biblioteksverksamhetens anpassning till gymnasieskolan och de arbetssätt som tillämpas inom denna. Andra typer av behov kan vara av mer social eller personlig karaktär, exempelvis behovet av ett ”uppehållsrum” eller av ”chatt-möjligheter” på internet.

Termen undersökande arbetssätt kan representera många olika arbetsformer; temaarbete, projektarbete, grupparbete, självständigt arbete, PBI (Problembaserad inläring) och PBL (Problembaserat lärande) (Gómez & Swenne, 1996). Då samtliga former innehåller ett undersökande moment, har vi dock valt att innefatta dem alla i begreppet ”undersökande arbetssätt”.

2 Metod

2.1 Val av metod

Vi vill i denna uppsats belysa gymnasiebiblioteket och dess anpassning till dagens gymnasieskola. Kan biblioteket tillgodose de informations- och servicebehov som dess målgrupper har? Vilka faktorer påverkar möjligheterna till detta? För att kunna besvara dessa frågor har vi valt att göra en empirisk undersökning på ett antal gymnasieskolor i Lund. Vi bestämde oss för att på de olika gymnasieskolorna kartlägga aktörsgruppernas åsikter kring våra problemformuleringar. De fyra aktörsgrupper vi kunde urskilja var: skolledningen, bibliotekspersonalen, lärarna och eleverna. Eftersom vi ville kartlägga målgruppernas behov och huruvida dessa blir tillgodosedda, valde vi att endast inkludera bibliotekarierna, lärarna och eleverna i vår studie. Bibliotekarierna tillhör den grupp som har bäst insyn i skolornas biblioteksverksamhet och lärarna och eleverna är skolbibliotekens främsta målgrupper.

Utifrån det syfte vi formulerat ansåg vi den kvalitativa intervjuemetoden vara bäst lämpad för vår undersökning. I motsats till andra metoder som är inriktade på att beskriva världen genom mätning och testning, går den kvalitativa metoden ut på att ”upptäcka och identifiera egenskaper och beskaffenheten hos något, t.ex. den intervjuades livsvärld eller uppfattningar om något fenomen” (Patel & Davidson, 1994, s. 78). Vi ville kartlägga våra respondenters tankar och uppfattningar om biblioteket och dess verksamhet. Att göra detta med hjälp av intervjuer upplevde vi som det självklara valet, eftersom vi ville nå en mer nyanserad bild av verkligheten. Då vi funderade över urvalet av våra respondenter, insåg vi dock att det skulle bli alltför svårt och tidskrävande att genomföra en intervjuundersökning med aktörsgruppen ”elever”. Eftersom gymnasieeleverna representerar en så stor grupp av skolans aktörer ville vi här få en bred och rättvisande bild av deras åsikter. Att endast intervjua ett par, tre elever kändes otillräckligt. Vi valde därför att undersöka elevernas tankar kring biblioteket och dess verksamhet med hjälp av en enkätundersökning.

2.2 Val av skolor och respondenter

Vi beslutade på ett tidigt stadium att göra vår undersökning på skolor som alla ligger i samma stad, eftersom de då har samma upptagningsområde och förutsättningarna är mer likvärdiga. Vi är dock medvetna om att vi på detta sätt kan ha uteslutit faktorer som kan vara av intresse för vår studie. I Lund finns fyra kommunala gymnasieskolor och ett

flertal privata. Eftersom de privata skolorna har få elever, ett litet programutbud och sällan något skolbibliotek, bestämde vi oss för att koncentrera oss på de kommunala. Nästa steg blev att kontakta bibliotekarierna på de utvalda skolornas bibliotek. Från tre av de fyra skolorna fick vi genast svar. De kunde alla tänka sig att medverka i vår undersökning. På grund av tidsbrist hade bibliotekarien på den fjärde skolan inte möjlighet att ställa upp och vi valde därför att inte inkludera denna skola i vår undersökning.

Vid vår första kontakt med bibliotekarierna, bad vi dem också om hjälp med att välja ut ett antal passande lärare för vår undersökning. Vi ville intervjua lärare, som faktiskt använde biblioteket i sin undervisning, och hade efter en hel del funderande kommit fram till att det borde vara bibliotekspersonalen som är bäst lämpade att avgöra vilka dessa är. Vilka ämnen lärarna undervisar i eller på vilka program är egentligen inte av särskilt stor betydelse för vår undersökning. Genom bibliotekarierna fick vi alltså tips på passande lärare att kontakta. På två av de tre skolorna var listan på lämpliga lärare lång och vi beslöt därför att begränsa oss till två lärare per skola. Slumpen avgjorde vilka vi valde att kontakta. Alla de sex lärare vi valde ut var positiva till att medverka i vår studie.

Valet av elever för vår enkätundersökning skapade en viss problematik. Skulle vi slumpmässigt välja ut ett antal elever på varje skola eller skulle vi välja hela klasser? Skulle dessa klasser i så fall representera olika ämnen, program eller kanske årskurser? Eftersom vi även här främst var intresserade av de faktiska användarna, beslutade vi oss dock för att välja några av de klasser som våra lärarrespondenter undervisar biblioteksintegrerat i. En klass per lärare, alltså två klasser per skola, ansåg vi vara rimligt för vår enkätundersökning. Vi bestämde oss för att låta respektive lärare själv avgöra vilken klass som var bäst lämpad att delta.

2.3 Intervjuernas utformning

Enligt Patel och Davidson (1994) är det mycket viktigt att göra noggranna förberedelser inför en undersökning. Innehållet i undersökningen måste vara korrekt. Frågor man därför bör ställa sig är: Täcker vi in alla aspekter av frågeställningen och har alla områden blivit behandlade (1994, s. 82)? Dessa frågor var därför vår utgångspunkt vid utformningen av intervjuformulären för lärare respektive bibliotekarier. De två formulären (bilaga 1 och 2) behandlar tre övergripande teman, nämligen: **Bibliotekets roll i lärandeprocessen, Bibliotekets service och resurser** samt **Samverkan**. Trots att vi i de två formulären fokuserar på samma teman, är frågorna av praktiska skäl inte exakt samma.

Frågeformulären innehåller båda relativt många frågor, 27 respektive 38. Patel och Davidson menar att man alltid bör fundera över om alla frågor i en undersökning är nödvändiga. För många frågor gör det tröttsamt för personerna som ska besvara dem och kan negativt påverka deras svar (1994, s. 82). Med detta i åtanke försökte vi reducera antalet frågor, men kom snart fram till att formulären inte innehöll några överflödiga frågor.

Vid kvalitativa intervjuer kan man använda sig av mer eller mindre standardiserade frågor. Frågornas grad av standardisering beror på hur stort ansvar intervjuaren har när det gäller frågornas utformning och inbördes ordning. Vid helt standardiserade intervjuer ställs exakt samma frågor, i exakt samma ordning, till alla intervjupersoner. Vid intervjuer med låg standardisering däremot, formuleras frågorna under intervjun och i den ordning som är mest lämplig för en viss intervjuperson (Patel & Davidson, 1994, s. 71f). De frågeformulär som vi utformat är relativt standardiserade. Frågorna är färdigformulerade och uppställda i en viss logisk ordning. Graden av strukturering är däremot låg, dvs. de lämnar stort utrymme för intervjupersonen att ge ett personligt svar. En helt strukturerad intervju lämnar däremot mycket litet utrymme för intervjupersonens svar och det går att förutsäga vilka alternativa svar som är möjliga (Patel & Davidson, 1994, s. 71f).

För att kontrollera frågornas validitet och uppläggning samt intervjuernas tidsåtgång, beslöt vi oss för att genomföra två pilotintervjuer, en med en lärare och en med en bibliotekarie. Vid dessa intervjuer framkom en del synpunkter på frågeformulärens utformning. Vi noterade också själva några förändringar som behövde genomföras. Överlag fungerade annars våra frågeformulär mycket bra. Intervjuerna, som blev tio till antalet, ägde alla rum på respondenternas arbetsplats. Detta gav oss en möjlighet att besöka den miljö i vilken respondenterna arbetar och därigenom bilda oss en uppfattning om deras arbetsplats. Vi var båda närvarande vid samtliga intervjuer. Före intervjuerna frågade vi respektive respondent om vi hade deras tillåtelse att göra en bandupptagning av vårt samtal. Alla gav sitt medgivande till detta. Intervjuerna varade mellan ca 40 och 90 minuter. Bibliotekarieintervjuerna varade av logiska skäl betydligt längre än lärarintervjuerna, eftersom antalet frågor då var fler. För att kunna bearbeta intervjumaterialet valde vi att transkribera samtliga intervjuer. Utifrån Trosts diskussion kring huruvida citat ska återges ordagrant eller inte, har vi valt att göra de citat vi använder i vår resultatredovisning och analys mer skriftspråkliga. Detta innebär i praktiken att vi utelämnat talspråk såsom ”va”, ”alltså” och ”så”. Enligt Trost är ordagrann citering enbart befogad om det specifika uttrycket är av betydelse för analysen (Trost, 1997, s. 97). Vid utskriften av intervjuerna har vi av integritetsskäl utelämnat sådan information som gör att man lätt kan identifiera intervjupersonerna.

2.4 Enkätundersökningens utformning

Vid skapandet av elevenkäten (bilaga 3) har vi utgått från vårt syfte och våra problemformuleringar. Eftersom enkätens målgrupp är gymnasieelever, har vi försökt att anpassa frågorna och hur dessa utformas utifrån denna grupps förutsättningar. De flesta frågorna i enkäten har exempelvis fasta svarsalternativ och vi försöker medvetet att formulera oss så enkelt och tydligt som möjligt. De inledande frågorna är av neutral art och s.k. sakfrågor. Vi frågar bl.a. om kön, skola och årskurs. Enligt Patel och Davidson är det viktigt att man varierar de fasta svarsalternativen, så att personen som ska svara på frågorna behåller sin motivation och inte fastnar i ett visst svarsmönster (1994, s. 75). Enkätens övriga frågor är därför medvetet av blandad art.

Många av frågorna kan beskrivas som attityd- eller åsiktsfrågor. Svarsalternativen är av typen ”alltid”, ”ofta” och ”sällan”. Trost menar att man vid attityd- eller åsiktsfrågor bör

vara medveten om att en frekvens alltid är relaterad till ”den enskildes referensram”. ”Ofta” kan för en person betyda ett par gånger i veckan, medan det för någon annan kan betyda ett par gånger i månaden (2001, s. 67f). Enkäten innehåller också ett fåtal öppna frågor, där eleverna har möjlighet att utveckla sina tankar och synpunkter. Då det övervägande antalet frågor har fasta svarsalternativ är dock vår enkät i hög grad standardiserad.

Då vi ansåg enkäten vara färdig beslutade vi oss för att pilottesta den på ett antal gymnasieelever. Dessa studerade dock inte på någon av de skolor som senare medverkade i vår undersökning. Eleverna hade inga särskilda synpunkter på enkätens utformning och utifrån deras svar verkade den kunna ge oss det material vi behövde. Vi beslutade oss därför för att inte göra några förändringar i den. Nästa steg blev att dela ut den i de utvalda klasserna.

För att kunna bearbeta enkätmaterialiet kodade vi sedan de olika svarsalternativen och förde in dem i ett kalkylprogram. Varje frågeformulär gavs också ett löpnummer för att lättare kunna identifieras vid eventuella inläsningsfel. Antalet ifyllda enkäter per skola blev sammanlagt ca 50.

3 Teori

3.1 Dagens gymnasieskola

I avsnitt 3.1.1 kommer vi att redogöra för dagens gymnasieskola och vad som kan sägas utmärka denna. Vi kommer också att presentera delar av den läroplan som gymnasieskolan bygger sin verksamhet på. I avsnitt 3.1.2 redogör vi för hur det undersökande arbetssättet kan utformas samt hur biblioteksverksamheten kan integreras i undervisningen.

3.1.1 Gymnasieskolan och dess verksamhet

Den gymnasieskola vi idag har i Sverige har sett ut som den nu gör sedan den första juli 1994, då den nya läroplanen för de frivilliga skolformerna, *Lpf 94*, ersatte *Läroplan för gymnasiet* (Lgy 70). I dagens gymnasieskola studerar eleverna efter kursutformade program, istället för som tidigare efter linjer och specialkurser. Det finns 16 nationella program, ett stort antal specialutformade program och ett individuellt program. Alla är i princip treåriga (Åtta vägar till kunskap, 2002, s. 522ff). Alla gymnasieelever läser idag, oavsett program, ett antal kärnämnen. Dessa är svenska, engelska, matematik, idrott och hälsa, samhällskunskap, religionskunskap, naturkunskap samt estetisk verksamhet. Trots detta har eleverna nu, i jämförelse med då tidigare läroplaner rådde, större möjlighet att individuellt utforma sitt studieprogram. Grundtanken med kärnämnen är att det ska finnas reella möjligheter för alla att kunna gå vidare till högre studier (Åtta vägar till kunskap, 2002, s. 143f). Alla elever som studerar på ett nationellt eller specialutformat program gör under sitt tredje studieår på gymnasieskolan ett fördjupningsarbete inom valfritt område som ingår i studieprogrammet. Genom fördjupningsarbetet ska eleverna ges tillfälle att planera och genomföra ett självständigt arbete. Då fördjupningsarbetet kännetecknas av ett undersökande arbetssätt ingår moment som att söka, samla och värdera information (Sjögren, 1994, s. 156).

Dagens gymnasieskola kräver i högre grad än tidigare av eleverna att de tar ansvar för sitt eget lärande. Vikten av ökad valfrihet och ökat inflytande betonas också (se t.ex. Wallin, 1997, s. 38; Jarlén, 1994, s. 38). Detta är enligt Erik Wallin och hans arbete *Gymnasieskolan i stöpsleven - då nu alltid* resultatet av en kunskapssyn där eleverna inte bara betraktas som kärl som ska fyllas med information. Eleverna söker dagligen, i samband med sitt skolarbete, information i olika former. Ur denna information ska de sedan skapa kunskap. Innötning och repetition kan inte uteslutas eftersom vissa typer av material kräver detta, men begreppet inläring bör underordnas begreppet lärande.

Genom att betona lärandet lägger man vikten vid elevens intellektuella aktivitet (Wallin, 1997, s.12).

Ett antal nationella och lokala styrdokument reglerar gymnasieskolans verksamhet. Mest övergripande är skollagen (Skollagen i praktiken, 2002). Denna lag är instiftad av riksdagen och innehåller de grundläggande bestämmelserna om utbildningen inom alla skolformer. Som komplement till denna utformas av regeringen också läroplaner och varje skolform har sin egen. Tillsammans med skollagen ska dessa planer styra verksamheten i skolan. Alla som arbetar där har skyldighet att följa dem. I läroplanerna beskrivs de värden som ska vara grundläggande och vägledande för skolarbetet i hela landet. Mål och riktlinjer för olika delar av verksamheten, samt ansvarsfrågan för dessa, fastslås också (<http://utvag.skolverket.se/styr.htm>). I avsnittet nedan redogörs mer detaljerat för den läroplan som dagens gymnasieskola grundar sin verksamhet i.

Lpf 94 baseras till skillnad från tidigare läroplaner inte på regelstyrning, utan på mål- och resultatstyrning. Skolans lokala ansvar har ökat, då den statliga detaljregleringen är borta. Genom att ange mål och riktlinjer säger läroplanen vad som ska uppnås i skolan. Hur detta ska uppnås är det upp till kommunerna och skolorna att själv slå fast i lokala arbetsplaner (Jarlén, 1994, s. 12). I *Lpf 94* talar man om två olika typer av mål: *mål att sträva mot* och *mål att uppnå*. *Mål att sträva mot* ska ange inriktningen på skolans arbete och fastställa en önskad kvalitetsutveckling. *Mål att uppnå* ska formulera vad eleverna minst bör ha uppnått vid skoltidens slut. Ansvaret för att eleverna ges möjlighet att uppnå dessa mål ligger hos skolan och skolhuvudmannen (1994 års läroplan..., 1994, s. 11). En viktig skillnad mellan tidigare läroplaner och *Lpf 94* är dock att den senare även tar upp det ansvar som åligger skolans övriga personal. *Lpf 94* är ett styrdokument som inbegriper alla inom gymnasieskolan (Jarlén, 1994, s. 16). Läroplanens mål och riktlinjer för gymnasieskolan är indelade i följande huvudområden (1994 års läroplan..., 1994):

- Kunskaper
- Normer och värden
- Elevernas ansvar och inflytande
- Utbildningsval- arbete och samhällsliv
- Bedömning och betyg
- Rektorns ansvar

Enligt *Lpf 94* är en av skolans huvuduppgifter att se till att eleverna genom sina studier skaffar sig en grund för livslångt lärande. Eleverna måste lära sig att lära eftersom de bör kunna orientera sig i en ”komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt”. Deras förmåga att erhålla, tillgodogöra sig och använda ny kunskap är därför av stor vikt. Eleverna ska närma sig ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. Deras kommunikativa färdigheter måste därför tränas och likaså deras förmåga att tänka kritiskt och granskande. Man kan i samma avsnitt även läsa att eleverna i gymnasieskolan ska få utveckla sin förmåga att ta initiativ och ansvar. De ska också ges möjlighet att utveckla sin förmåga att arbeta och lösa problem, både självständigt och tillsammans med andra (1994 års läroplan..., 1994, s. 7).

Skolans uppdrag är, utifrån läroplanen, att förmedla kunskaper. Eftersom begreppet kunskap inte är entydigt förutsätter emellertid detta uppdrag en aktiv diskussion ute på de enskilda skolorna. Det viktigaste är att skolan skapar bästa möjliga förutsättningar för elevernas kunskapsutveckling. Några av de tankar kring kunskap och lärande som man i *Lpf 94* förmedlar, är citerade nedan (1994 års läroplan..., 1994, s. 8):

- ”Elevernas kunskapsutveckling är beroende av om de får möjlighet att se samband.”
- ”Eleverna skall få möjlighet att reflektera över sina erfarenheter och tillämpa sina kunskaper.”
- Undervisningen ska utformas så att eleverna utvecklar ”förståelse för kunskapers relativitet”.
- ”Skolan ska inte själv förmedla alla de kunskaper som eleverna kommer att behöva.”
- ”Eleverna ska bli medvetna om att nya kunskaper och insikter är förutsättningar för personlig utveckling.”
- ”Undervisningen får inte ensidigt betona den ena eller andra kunskapsformen.”
- Kunskapens olika former ... ”förutsätter och samspelar med varandra”.

I det avsnitt i *Lpf 94* som behandlar mål och riktlinjer (1994 års läroplan..., 1994, s. 13f) fastslås att gymnasieskolan ska sträva mot att varje elev kan använda sina kunskaper som redskap för att:

- ”formulera och pröva antaganden och lösa problem”
- ”reflektera över erfarenheter”
- ”kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden”
- ”lösa praktiska problem och arbetsuppgifter”
- ”utveckla förmågan att arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra”

Ordet bibliotek nämns uttryckligen endast på ett ställe i läroplanen. I det avsnitt som behandlar rektorns arbete, fastslår man att rektorn bl.a. ansvarar för att ”arbetsmiljön i skolan utformas så att eleverna får tillgång till handledning och läromedel av god kvalitet samt andra hjälpmedel för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, bl.a. bibliotek, datorer och andra tekniska hjälpmedel” (1994 års läroplan..., 1994, s. 18).

Man talar dock i avsnittet som behandlar kunskaper också om begreppet biblioteks-kunskap. Under de riktlinjer som i läroplanen fastslås för hur eleverna når de utsatta kunskapsmålen säger man att läraren ska ”se till att eleverna tillägnar sig bok- och bibliotekskunskap” (1994 års läroplan..., 1994, s. 14).

3.1.2 Gymnasiebiblioteket och det undersökande arbetssättet

I läroplanen för gymnasieskolan betonas alltså vikten av det aktiva kunskapssökandet, individuellt och i grupp, samt värdet av elevmedverkan på olika nivåer och ett större elevansvar. Målsättningen är att läraren i sin undervisning ska tillämpa en pedagogik som har elevernas egna erfarenheter som utgångspunkt. Utifrån dessa ska eleverna vidga sina kunskapsramar och sin verklighetsuppfattning (1994 års läroplan..., 1994, s. 13f). Enligt Monica Nilsson och hennes arbete *Skolbiblioteket – skolans informationscentral* förutsätter dessa mål och riktlinjer ett undersökande arbetssätt i skolan (1998, s. 23).

Ett undersökande arbetssätt kan i enlighet med Inge Carlström och Lena-Pia Hagman (1990, s. 11) enkelt definieras så här:

1. Eleverna formulerar passande frågor inom ett ämnesområde.
2. Eleverna samlar med hjälp av olika metoder in information för att kunna besvara de ställda frågorna.
3. Eleverna presenterar på olika sätt de svar de kommit fram till.

I boken *Aktivt lärande med skolbibliotek* presenterar Elsa Gómez och Margareta Swenne (1996) en schematisk modell för hur ett undersökande arbetssätt kan se ut. Modellen är främst konstruerad utifrån grundskolans perspektiv, men vi anser den även vara relevant för arbetet på gymnasieskolan. Enligt Gómez och Swenne kan modellen liknas vid en trappa, innehållande sju steg, som ”eleverna arbetar sig uppför”. Det undersökande arbete kan dock verka kaosartat ibland, menar de. Eleverna går sällan ett trappsteg i taget och ibland måste de gå tillbaka ett eller flera steg. De utmaningar som eleverna ställs inför är, utifrån Gómez och Swennes modell (1996, s. 45ff), bl.a.:

- att formulera egna frågeställningar och planera arbetets omfattning och inriktning
- att välja lämpliga informationskällor och söktekniker
- att tolka det insamlade materialet och bedöma dess relevans och tillförlitlighet
- att sammanställa materialet och egna funderingar till en sammanhängande enhet
- att presentera det färdiga arbetet samt utvärdera såväl innehållet som arbetsprocessen

Vi kan alltså konstatera att gymnasieskolans förändrade arbetssätt åtminstone i teorin ställer nya och större krav på elevernas förmåga att hantera information. Brigitte Kühne (1993) menar i sin bok *Biblioteket – skolans hjärna?* att eleverna idag förutsätts vara aktiva genom att de funderar, reflekterar och göra ställningstaganden. Att kunna lära sig utantill räcker inte; fakta måste behandlas, sammanfogas med gammal kunskap och ses i ett sammanhang (Kühne, 1993, s. 26). Dessa färdigheter förvärvas dock inte automatiskt genom skolans traditionella undervisning, menar Gómez och Swenne. Eleverna måste därför få organiserad utbildning i informationssökning för att kunna utveckla dessa. Några av grundprinciperna för sådan undervisning är, enligt Gómez och Swenne (1996, s. 48ff):

- att träningen bör ske *medvetet och planerat* och på ett sådant sätt att moment följer på varandra med ökad svårighetsgrad.
- att *repetition* är viktigt. Samtidigt som nya moment införs bör eleverna få möjlighet att använda tidigare förvärvat kunskap.
- att övningen av elevernas informationsfärdigheter måste *integreras med den övriga undervisningen* om den ska ha effekt. Eleverna har svårt att tillämpa de färdigheter de förvärvat om inläringen av dem skett utanför det sammanhang där färdigheterna ska användas.

Vi har ovan presenterat ett antal uppfattningar om vad ett undersökande arbetssätt kan innebära. Den praktiska utformningen varierar dock stort. Enligt Bo Jerdmyr (1999, s. 103) finns det en rad olika förutsättningar som bestämmer denna utformning, inte minst lärarna och eleverna själva. Jerdmyr menar att varje skola har unika förutsättningar och att det därför inte går att kopiera ett arbetssätt från en skola till annan. Arbetssättet måste anpassas efter varje skolas förutsättningar. Termen undersökande arbetssätt kan representera många olika arbetsformer; temaarbete, projektarbete, grupparbete, självständigt arbete, PBI (Problembaserad inläring), PBL (Problembaserat lärande) etc. Eftersom samtliga former innehåller ett undersökande moment har vi valt att i denna uppsats innefatta dem alla i begreppet *undersökande arbetssätt*.

Gymnasieskolans arbetsformer kan alltså se ut på många olika sätt. Därför varierar också bibliotekens funktion och integrering i skolan stort. Ämnet har bl.a. behandlats av den amerikanske skolbiblioteksforskaren David Loertscher (1998), som har utarbetat ett antal taxonomier rörande skolbibliotekets roll i skolan. Enligt Louise Limberg (1987), svensk skolbiblioteksforskare, kan dessa taxonomier med fördel även användas som hjälpmedel för att få en helhetsbild av hur den svenska skolbiblioteksverksamheten kan se ut. En taxonomi kan beskrivas som en vetenskapligt ordnad modell, bestående av flera nivåer. Dessa nivåer är inte rangordnade, utan kan vara mer eller mindre lämpliga beroende på sitt sammanhang. Eftersom skolbibliotekets funktioner ofta är mångskiftande, kan en lärare eller skolbibliotekarie arbeta på flera olika nivåer under en arbetsdag (Limberg, 1987, s. 145). Ett skolbibliotek fungerar bäst då alla nivåer är representerade, menar Loertscher (1998, s. 16). De taxonomier han sammanställt, utgår från flera olika perspektiv. Vi kommer nedan att kort redogöra för taxonomierna ur bibliotekariernas, lärarnas och elevernas perspektiv. Vid denna sammanställning har vi till viss del använt oss av Limbergs översättning, samt vissa kommentarer ur hennes tolkning av taxonomierna (se Limberg, 1987, s.145f). De tre taxonomierna presenteras i sin helhet i bilaga 4-6 och är hämtade ur Loertscher, 1998, kap. 3-5.

Taxonomierna består av åtta till tio nivåer, där bibliotekets integrering i lärandeprocessen ökar med varje nivå.

Nivå 1: Biblioteket och bibliotekarien är inte inblandade i undervisningen, som sker i klassrummet med hjälp av traditionella läromedel. Varken elever eller lärare använder sig av biblioteket.

Nivå 2: Biblioteket är tillgängligt för lärare och elever, som på eget initiativ letar upp det material de behöver. Läraren undervisar med lånat material som komplement för specifika avsnitt. Eleven letar spontant och hittar på egen hand material av intresse i

skolbiblioteket. Enligt Limberg kräver denna nivå ett inbjudande och välorganiserat bibliotek, samt att den ”osynliga” biblioteksservicen, dvs. förvärv, skyltning och underhåll av mediebestånd, fungerar väl.

Nivå 3: Bibliotekarien fungerar som en mellanhand som sammanför användarna med den information de ber om. Bibliotekspersonalen kan ge läraren förslag kring vilket material och vilka resurser som kan användas för olika ändamål, men kontakten med bibliotekspersonalen sker på ett informellt plan när läraren anser sig behöva den. Eleven får hjälp av bibliotekarien att finna det material som eleven specifikt efterfrågar.

Nivå 4: Såväl enstaka personer, som mindre grupper, kan spontant använda biblioteket och få hjälp av bibliotekarien, utan att någonting planerats i förväg. Biblioteket med personal berikar delar av undervisningen, men läraren ser inte bibliotekets inblandning som någon nödvändighet för en fungerande undervisning. Elevens intresse och önskan att finna kompletterande material väcks i samband med ”bokprat” eller annan utåtriktad verksamhet. Limberg menar att sådan spontan användning av biblioteket visserligen kan ha en positiv effekt på det pedagogiska arbetet i en klass, men att ständig brist på planering kan bli ett problem.

Nivå 5: Användningen av biblioteket förbereds genom lärarens och bibliotekariens gemensamma planering. Ofta sker planeringen genom informella möten t.ex. i biblioteket, i lunchrummet, via e-post eller liknande. Bibliotekets resurser och personal utgör en integrerad del av olika kursmoment och aktiviteter, snarare än en kompletterande del. Eleverna förväntas uppnå vissa mål med hjälp av biblioteket och de undervisas i de färdigheter, som är nödvändiga vid användandet av bibliotekets resurser.

Nivå 6: På lärarens begäran väljer bibliotekarien ut material i förväg inför projektarbeten av olika slag. En sådan strukturerad planering ger bibliotekarien möjlighet att i förväg införskaffa lämpligt material som räcker till alla. Lärare och bibliotekarier utvecklar samarbetsformer och ansvarsfördelning för undervisningens olika moment och elevens användning av biblioteket är strukturerad. På denna nivå krävs att lärare och bibliotekarier tar vara på varandras idéer och kompetenser och delar ansvaret för planering, genomförande och utvärdering.

Nivå 7: Bibliotekarien arbetar på denna nivå för att marknadsföra biblioteket och sprida idén om hur det kan bli ett integrerat hjälpmedel i skolarbetet. Lärare och bibliotekarier har inarbetat former för samarbete och gemensamt ansvar för undervisningen. Planering, genomförande och utvärdering av undervisningen sker gemensamt och ingår som en naturlig del i båda parter respektive arbetsätt. Eleven är intresserad och nyfiken och använder bibliotekets resurser på eget initiativ.

Nivå 8: Biblioteket börjar på denna nivå på allvar bidra till elevernas lärandeprocess genom att vara ett direkt stöd i undervisningens olika beståndsdelar. Lärarna samråder med bibliotekarien då undervisningsutveckling diskuteras och planeras. Även bibliotekets roll och hur denna kan påverkas av eventuella förändringar, tas i beaktande. Genom att medverka i skolans planering får bibliotekarien bättre förutsättningar att kunna anpassa bibliotekets resurser till de behov som finns på skolan, samt handleda elever och lärare till ett alltmer effektivt utnyttjande av bibliotekets resurser. Det

förtroende för biblioteket som eleven upplever finns ännu kvar efter skoltiden och tar sig uttryck i konstruktiv användning av bibliotekets resurser, både när det gäller i arbetet och på fritiden.

Nivå 9: På denna nivå är biblioteket och bibliotekarien så väl integrerade i skolans arbete att bibliotekets verksamhet når ut till flertalet av skolans elever och lärare. Enligt Limberg kännetecknas denna nivå av att bibliotekarien är delaktig i varje steg i skolarbetet. Målformulering, uppläggning, genomförande och utvärdering av ett kursmoment samt bedömning av elevernas prestationer, sker i samverkan mellan lärare och bibliotekarier. De delar m.a.o. på ansvaret för hur arbetet fungerar och deras olika kompetensområden kompletterar varandra.

Nivå 10: Bibliotekariens specialkompetens tas ytterligare tillvara genom att denne deltar i planerings- och utvecklingsarbete på skolan, i rektorsområdet eller i kommunen. På denna nivå räknas bibliotekarien, enligt Limberg, till den pedagogiska personalen.

3.2 Gymnasiebiblioteket som resurs

I avsnitt 3.2.1 behandlas styrdokument och forskning kring gymnasiebibliotekets roll och funktion i skolan. I avsnitt 3.2.2 vill vi belysa hur Sveriges gymnasiebibliotek i praktiken används och integreras i undervisningen.

3.2.1. Skolbibliotekets funktion

1997 påbörjade Statens kulturråd en utredning av grund- och gymnasieskolans bibliotek i Sverige. Syftet med undersökningen var att belysa skolbibliotekens standard och funktion. I den påföljande rapporten föreslår Statens kulturråd följande definition av ett skolbibliotek (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 10):

- ”Skolbiblioteket är den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsupplevelser av alla slag.”
- ”Skolbibliotekets uppgift är att svara för biblioteksservice i första hand för utbildningens behov inom den egna organisationen och att i samverkan med landets biblioteksväsende i övrigt ge biblioteksservice.”

I rapporten konstateras att det inte finns någon allmänt vedertagen definition av skolbibliotekets funktioner samt att dessa kan vara mycket skiftande beroende på vilken skola det tillhör (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 16). Ett elevaktivt och kunskapande arbetssätt förutsätter ett pedagogiskt bibliotek, vars främsta uppgift är att fungera integrerat i undervisningen. Funktionen är då inte densamma som för ett bibliotek vid en skola där katederundervisning och traditionella läroböcker dominerar inläringen och biblioteket främst fungerar som en utlåningscentral (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 31).

Bibliotekslagen trädde i kraft den första januari 1997 och innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet i Sverige. Alla skolbibliotek omfattas därför också av denna lag. Fyra av bibliotekslagens totalt tio paragrafer diskuterar skolbiblioteken och deras verksamhet. I lagens femte paragraf fastslår man att det inom grund- och gymnasieskolan ska finnas ”lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen”. Paragraf nio är en av de paragrafer som anger bibliotekens särskilda ansvar för speciella grupper och deras behov. Den lyder: ”Folk och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning” (<http://www.kb.se/Notiser/Bibliotekslagen.htm>).

Enligt rapporten *Skolbiblioteken i Sverige: Kartläggning, analys och problem-inventering*, som utgavs 1999, har bibliotekslagen i praktiken inte fått någon betydelse för skolbiblioteksverksamheten. Lagens många vaga formuleringar och det faktum att den är dåligt förankrad i skolan gör den uddlös. Eftersom det ännu inte finns någon praxis angående dess innehåll och tillämpning tas den heller inte på allvar. I rapporten menar man att lagen medvetet är mycket allmänt formulerad, eftersom det är kommunerna som styr och finansierar biblioteksverksamheten. En statligt formulerad bibliotekslag som ställer höga krav på kommunerna, medför också större krav från kommunerna (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 66ff).

Ett annat dokument som anger riktlinjer för skolbibliotekens verksamhet är *Unescos skolbiblioteksmanifest*. I detta dokument betonas skolbibliotekets viktiga roll som förmedlare av kunskap och tankar; två grundläggande begrepp i det informations- och kunskapssamhälle som vi lever i idag. Enligt Unescos skolbiblioteksmanifest får eleverna genom biblioteket de färdigheter som krävs för ett livslångt lärande. Skolbiblioteket ska, som stöd för eleverna i deras studier, erbjuda tjänster i form av informationssökning. Bibliotekspersonalen ska ge stöd vid användningen av tryckta och elektroniska informationskällor. I manifestet fastslås också att skolbibliotekets material ska ses som ett värdefullt komplement till skolans övriga läromedel. Tidigare erfarenheter visar, enligt dokumentet, också att elevernas förmåga att läsa, skriva, utnyttja informationsteknik och lösa problem förbättras då bibliotekarier och lärare samverkar. I dokumentet diskuteras dessutom lagstiftning och finansiering. Man säger bl.a. att skolbiblioteket och dess verksamhet bör ha stöd av lagar och riktlinjer. Dessutom ska alla skolbibliotek ha tillräckliga och permanenta anslag för personal, material, teknik och annan utrustning (<http://www.unescosweden.org/skolbiblioteksmansvenska.htm>).

I Unescos skolbiblioteksmanifest presenteras en rad åtaganden som anses vara grundläggande för skolbiblioteket och dess verksamhet. Några av dessa är:

- ”Att stödja och främja de utbildningsmål som anges i skolans målsättning och läroplaner.”
- ”Att främja elevernas läslust och lust att lära samt lära dem att bli biblioteksanvändare.”

- ”Att erbjuda möjligheter att skapa och använda information som en väg till kunskap, förståelse, fantasi och glädje.”
- ”Att ge eleverna träning att värdera och använda information, oavsett form, samt ge dem insikt och förståelse för olika kommunikationsformer.”
- ”Att ge tillgång till såväl lokala och nationella som globala resurser för att öka förståelsen och ge insikt om olika idéer, erfarenheter och åsikter.”
- ”Att främja läsning.”
- ”Att verka för att skolbibliotekets resurser görs tillgängliga inom och utanför skolan.”

De ovan nämnda uppdragen utförs enligt manifestet bäst genom att skolbiblioteket upprättar handlingsplaner och utvecklar sina tjänster. Ett bra urval av media och anskaffning av passande informationskällor är också viktigt. Dessutom bör skolbiblioteken, med hjälp av kompetent personal, erbjuda handledning och undervisning. Att bibliotekspersonalen ges möjlighet till fortlöpande kompetensutveckling är därför betydelsefullt. I Unescos dokument presenteras även följande övergripande mål för skolbiblioteksverksamheten (<http://www.unescosweden.org/skolbiblioteksmansvenska.htm>):

- ”Att skolbiblioteket är en del av utbildningsväsendet.”
- ”Att skolbiblioteket spelar en viktig roll för utbildning och kultur, för att främja läs- och skrivkunnigheten och förmågan att söka information.”

3.2.2. Gymnasiebiblioteket i praktiken

Sveriges gymnasieskola håller på att förändras i en riktning som i högre utsträckning än tidigare leder elever och lärare ut ur klassrummen till andra läromiljöer, och från traditionella läromedel till mer aktiva former av kunskapssökande (Almerud, 1997, s. 4). I vilken riktning och omfattning dessa förändringar har påverkat landets gymnasiebibliotek, varierar dock stort. Somliga bibliotek har fortfarande formen av sporadiskt använda bokrum, i princip isolerade från skolans övriga arbete, medan andra fungerar som medie- och informationscentra och har en central roll i skolans arbete (Almerud, 1997, s. 4f).

1997 gjordes en undersökning på uppdrag av Sveriges Allmänna Biblioteksförening (SAB) i samarbete med Kommunförbundet och Skolverket. Undersökningens främsta syfte var att kartlägga de svenska gymnasiebibliotekens situation. Dessutom ville man få till stånd en diskussion kring hur man på bästa sätt skulle kunna förbättra gymnasiebibliotekens möjligheter att fungera som stöd i undervisningen. Rektorer, lärare och gymnasiebibliotekarier deltog i undersökningen, som belyste faktorer som personal, lokaler, medieanslag, informationsteknologi, integrering i undervisningen och förändringsbehov. Kartläggningen omfattade ungefär en tredjedel av landets gymnasiebibliotek (Hedenström, 1998, s. 9).

Resultaten från undersökningen visade bl.a. att lärare, rektorer och bibliotekarier har mycket olika syn på biblioteksverksamhetens integrering i skolan och i undervisningen.

Tre fjärdedelar av lärarkåren och så gott som alla rektorer ansåg att biblioteket spelade en central roll i skolans verksamhet. Knappt hälften av bibliotekarierna menade dock att biblioteket i praktiken gjorde detta (Hedenström, 1998, s.14f). Lärare och rektorer fick också värdera ett antal biblioteksfunktioners betydelse, medan bibliotekarierna fick bedöma i hur stor utsträckning biblioteket i praktiken faktiskt hade dessa funktioner. Att biblioteket skulle *ge möjlighet till träning i informationssökning* och vara en *naturlig plats för kunskapsinhämtning* sågs av många lärare och rektorer som mycket viktiga funktioner. Dessa funktioner ansåg bibliotekarierna också att biblioteket ofta hade (Hedenström, 1997a, s. 17). Andra funktioner var inte lika självklara. Endast en tredjedel av lärarna och rektorerna såg exempelvis biblioteket som en viktig plats för *enskilda studier och grupparbeten* – något som naturligtvis rimmar illa med ett fungerande, problembaserat arbetssätt, där just dessa komponenter är viktiga delar i elevernas lärandeprocess. Bibliotekarierna såg dock i långt större utsträckning biblioteket som en viktig plats för denna typ av aktiviteter (Hedenström, 1998, s.14f; Hedenström, 1997, s. 81). Undersökningen visade alltså på en tydlig diskrepans mellan hur stor vikt lärare och rektorer lade vid olika biblioteksfunktioner och hur ofta biblioteket, utifrån bibliotekariernas perspektiv, i praktiken hade dessa funktioner. Ytterligare ett exempel på detta förhållande är att drygt fyra femtedelar av bibliotekarierna upplevde att biblioteket till stor del var *ett ställe där man lånar böcker*, medan lärare och rektorer i långt mindre utsträckning såg just detta som en viktig funktion (Hedenström, 1997, s. 17).

En av grundtankarna med ett undersökande arbetssätt är att eleverna ska öva sina informationsfärdigheter och skaffa sig verktyg för att kunna bearbeta information och omvandla den till kunskap. I denna lärandeprocess har gymnasiebiblioteket en viktig roll att fylla och det är ofta bibliotekarierna som i praktiken har ansvaret för elevernas undervisning i informationssökning. Undervisningen ger, enligt Solveig Hedenström (1997), ofta bättre resultat om den integreras med övrig undervisning, t.ex. i samband med grupp- eller projektarbeten, än om den sker separat. SAB:s kartläggning visade att fyra femtedelar av biblioteken hade någon form av undervisning i informationssökning för eleverna. Oftast var den dock utformad som separat, schemalagd undervisning, istället för integrerad i den vanliga undervisningen. För att skolornas lärare ska kunna vägleda sina elever mot informationskompetens, krävs att lärarna själva har vissa kunskaper i informationssökning. Knappt en femtedel av de bibliotek som medverkade i SAB:s undersökning, erbjöd emellertid sina lärare undervisning i denna färdighet. Tre fjärdedelar av de medverkande lärarna skulle dock önska att deras bibliotek gjorde det (Hedenström, 1998, s. 17f).

Under åren 1993-1995 genomfördes *Projekt modellskolbibliotek* i Örebro län. Huvudsyftet med detta projekt var att skapa modellskolbibliotek, som skulle möjliggöra utvecklingen av en mer problembaserad undervisning på de medverkande skolorna. De sju skolor som deltog, arbetade alla under projekttiden med att förverkliga sitt eget modellskolbibliotek, utifrån sina egna mål och förutsättningar. Projektet föranleddes av den, hos de medverkande skolornas lärare och bibliotekarier, ökade insikten om gapet mellan skolans traditionella informationsmiljö och den informationsmiljö eleverna lever i utanför skolan (Limberg, 1996, s. 8). Utvärderingen av projektet resulterade i ett antal slutsatser kring bl.a. bibliotekens integrering i undervisningen, bibliotekens resurser

samt organisationsstrukturer, ledarskap och lagarbete. Nedan sammanfattas några av dessa slutsatser.

- Skolbiblioteket kan fungera som ett stimulerande och underlättande redskap i problemorienterad undervisning och på så sätt bidra till att eleverna lär sig att ta ansvar för sina egna studier och kunna orientera sig i ett samhälle präglad av snabb förändring. Å andra sidan kan biblioteket upplevas som ett störande eller rentav hotfullt element för dem, som inte föredrar problemorienterad undervisning.
- En förutsättning för att skolbiblioteken ska kunna få en central roll i skolans arbete, är att de uppfattas som en del av skolans kärnverksamhet. Dessutom krävs extra resurser vid utvecklingen av biblioteket, för bl.a. lokaler, personal, IT-utrustning och mediebestånd. Resursförstärkningar och andra satsningar på biblioteket är i hög grad beroende av skolledarnas syn på bibliotekets och skolans funktioner och uppgifter. En helhetssyn, där olika funktioner i hög grad ses som en odelbar enhet, istället för att separeras, tycks vara mest gynnsam för biblioteksutvecklingen.
- Samarbete mellan lärare, bibliotekarier, skolledare och projektledare underlättar i hög grad skolbiblioteksutveckling, medan brist på samverkan kan försvåra eller rentav hindra den (Limberg, 1996, s. 11f).

En annan faktor som kan påverka biblioteksverksamhetens karaktär är skolornas program och ämnen. Enligt Malena Sjöstrand (1997) har undersökningar visat att elevaktiva arbetssätt ofta har en större roll vid studieförberedande program, än vid yrkesförberedande – något som i sin tur också påverkar biblioteksanvändningen. Sjöstrand menar dessutom att eleverna i vissa ämnen måste lära sig en stor mängd ”givna” fakta, vilket lämnar mindre utrymme för undersökande övningar. I andra ämnen däremot, blir informationen i läroböckerna snabbt inaktuell och olika typer av undersökande arbetssätt blir därför viktiga komplement. Dessutom måste undervisningen i praktiken oftast anpassas till elevernas behov och förmåga, oavsett ämne och program (Sjöstrand, 1997, s. 64f).

3.3 Gymnasiebibliotekets resurser

Enligt bl.a. Inger Malmström bör ett gymnasiebibliotek vara anpassat till den skola det tillhör och till det programutbud skolan i fråga erbjuder (1998, s. 24). Vidare framhåller Cecilia Broberg vikten av att ett skolbibliotek är uppbyggt på ett sådant sätt att det svarar till biblioteksanvändningen på skolan. Lokalerna, medierna, datorerna etc. bör vara anpassade till hur biblioteket används, samt i vilken utsträckning (Broberg, 1998, s. 63). I den rapport som behandlade Statens kulturråds utredning från 1997, rekommenderades bl.a. följande:

- ”Den enskilda skolans behov av biblioteksservice bör formuleras och vägas mot de resurser som finns att tillgå.”

- ”Varje skola bör fastställa skolbibliotekets resurser och inriktning utifrån övrig pedagogisk verksamhet.”
(Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 11)

I SAB:s undersökning från 1997 fokuserade man främst på fyra av gymnasiebibliotekets resurser; personalen, lokalerna, medierna och IT. Dessa menade man var de fyra grundpelare, som ett gymnasiebibliotek bygger sin verksamhet på. Att dessa resurser är anpassade till skolornas biblioteksanvändning är avgörande för bibliotekets möjligheter att kunna leva upp till sina användares krav och förväntningar (Hedenström, 1998).

Undersökningen visade att personalstyrkan på många skolor var alltför liten för att bibliotekarien skulle kunna klara av att både sköta basfunktionerna i biblioteket, ha en aktiv roll i det pedagogiska arbetet på skolan och samtidigt ha tid till vidareutbildning. Konsekvensen att detta blev bland annat att lärarna på skolan i praktiken inte kunde förlita sig på biblioteket som en integrerad del i undervisningen. Situationen på de undersökta gymnasiebiblioteken var denna:

- Över en tredjedel hade mindre än en heltidsbibliotekarie.
- Ungefär hälften av biblioteken hade en bibliotekarietjänst, medan mindre än 10% hade mer än en.
- Omkring en fjärdedel av biblioteken saknade assistenter och/eller medhjälpare.
- Ungefär hälften av biblioteken hade omplacerad personal.
(Hedenström, 1998, s. 10; Hedenström, 1997, s. 6f)

Enligt Hedenström skulle ett sätt att förbättra personalsituationen kunna vara att bibliotekarierna formulerar projektidéer och ordnar projektanställningar. Problemet är att sådana åtgärder ofta är tidskrävande. Samtidigt går alltmer av bibliotekariernas arbetstid åt till att tillgodose de behov av exempelvis handledning, som den ökande biblioteksanvändningen skapar. Hedenström menar också att förbättringar kan åstadkommas genom att mer pengar satsas på bibliotekarietjänsterna, samt att assistentarbetet så långt som möjligt rationaliseras (Hedenström, 1998, s. 10f). Vad gäller bibliotekslokalerna, visade SAB:s undersökning att dessa ofta inte var anpassade till bibliotekets användning. Det största problemet tycktes gälla att bibliotekslokalerna helt enkelt var för små. Undersökningen visade att ungefär hälften av biblioteken endast kunde ta emot två klasser samtidigt och att deras lokalyta ofta var mindre än 250 kvm. Andra faktorer som påverkade biblioteksverksamheten visade sig vara bibliotekets placering på skolan och hur själva lokalerna var utformade. Då kartläggningen genomfördes 1997, upplevde man på många skolor att bibliotekslokalerna var dåligt anpassade till skolans övriga verksamhet. Om ett skolbibliotek ska kunna få formen av ett modernt resurscentrum, måste det i biblioteket finnas tillgång till grupprum, tysta studieplatser och aktivitetsytor, plats för användarundervisning, utställningsytor och presentationsytor för elevarbeten m.m. (Hedenström, 1997, s. 8f; Hedenström, 1998, s. 11f). Kulturrådets kartläggning från 1997 gav en något mer positiv bild av hur bibliotekslokalerna uppfattades. En majoritet av de medverkande skolorna ansåg att bibliotekslokalerna var funktionella, inbjudande och centralt placerade. Ett flertal skolor uppgav emellertid också i denna undersökning att deras lokaler var alltför små (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 21).

Vikten av passande bibliotekslokaler framhålls bl.a. av Bo Jerdmyr. Han menar att det problembaserade arbetssättet påverkar klassrummens betydelse. Dessa blir inte längre lika centrala, som vid traditionell undervisning. Främst blir klassrummet den lokal som eleverna utgår ifrån och behovet av mindre grupperum är desto större. Vidare menar Jerdmyr att ett undersökande arbetssätt i skolan förutsätter tillgången till ett väl fungerande skolbibliotek. De olika informationskällor eleverna använder sig av, såsom litteratur, tidskrifter, tv, video och IT, bör finnas i biblioteket eller i nära anslutning till det. Behovet av litteratur är stort. Främst är det facklitteratur i form av böcker som efterfrågas, menar Jerdmyr. Eleverna behöver också ha tillgång till facktidskrifter, då dessa har högre nyhetsvärde än litteratur i bokform. På en gymnasieskola bör det dessutom alltid finnas aktuella dagstidningar och hjälpmedel i form av exempelvis datorer (Jerdmyr, 1999, s. 113).

Bibliotekets medier bör, enligt Hedenström, vara utvalda för att passa den egna skolans ämnen och program (1998, s.12). Inger Malmström (1998) menar att denna anpassning underlättas om urvalet sker genom samverkan mellan bibliotekarien och skolans lärare, inte endast av bibliotekarien. Om lärarna kontinuerligt informeras om ny litteratur inom deras ämnesområden och bidrar med vägledning kring vilket material som bör prioriteras, blir mediebeståndet betydligt mer adekvat (Malmström, 1998, s. 24). I takt med det undersökande arbetssättets genomslag i skolorna, medföljer också ökade krav på bibliotekens mediebestånd. Hedenström menar att det ofta råder brist på material när hela klasser ska förses med material inom samma eller liknande ämnen. En annan svårighet kan vara att hantera det överflöd av material som informationsteknologin erbjuder. Trots detta visar SAB:s undersökning att medieförsörjningen inte upplevs som något större problem på de medverkande skolorna. Lärarna är dock i regel mer positiva än bibliotekarierna (Hedenström, 1997, s. 33). Av de grund- och gymnasieskolor som medverkade i Kulturrådets kartläggning, tyckte drygt hälften att deras mediebestånd var tillfredsställande (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 21).

Ett gymnasiebiblioteks mediebestånd bör, enligt Malmström, innefatta facklitteratur, tidningar och tidskrifter, broschyrmaterial från myndigheter och organisationer, skönlitteratur, tillgång till internet samt IT-medier i form av t.ex. uppslagsverk, CD-ROM och olika databaser (Malmström, 1998, s. 30f). För att skolbiblioteket ska kunna fungera som skolans IT-centrum bör det i bibliotekets dessutom finnas ett stort antal datorer med internetuppkoppling och ordbehandlingsprogram (Almerud, 1997, s. 10). En datoriserad katalog över bibliotekets mediebestånd ger dessutom eleverna goda möjligheter att finna lämpligt material på egen hand. Dessutom bör ämnesordsuppsättningen i katalogen vara anpassad till den egna skolans profil och sätt att arbeta. Sökträffarna blir då mer precisa, vilket underlättar litteratursökningar och gör dessutom katalogen mer användbar och pedagogisk (Malmström, 1998, s. 38). Ämnesorden är centrala i informationssökningsprocessen och bör, enligt Cecilia Ekeröth (1998), vara utformade så att de ger användarna en bra vägledning om vad ett visst material handlar om.

Vid genomförandet av SAB:s undersökning 1997 hade en fjärdedel av biblioteken ännu inte datoriserat sin katalog och två tredjedelar hade inte datoriserat sin utlåning. En tredjedel hade ännu inte internetuppkoppling och kunde dessutom inte erbjuda sina

användare möjligheten till ordbehandling (Hedenström, 1998, s. 13). Denna situation rimmar illa med föresatsen att eleverna bör arbeta självständigt och förberedas för livet efter skolan. Man kan dock anta att utvecklingen gått framåt sedan undersökningens genomförande. Det undersökande arbetssättet har under denna period fått ett allt större genomslag i gymnasieskolan och kraven på bibliotekens IT-resurser borde därmed ha ökat. Enligt Hedenström har dessutom stora delar av bibliotekens investeringar under slutet av 1990-talet gått till IT-resurser (1998, s. 12).

För att skapa ett bibliotek som har en central roll i skolans arbete krävs det att de befintliga biblioteksresurserna synliggörs och tillgängliggörs. Ofta behövs även en omfördelning av resurserna. En sådan åtgärd skulle, enligt Peter Almerud, kunna vara att låta biblioteket ta del av, eller ta över, skolans läromedelsanslag (1997, s.10). I den rapport, som 1999 presenterades av Statens Kulturråd, föreslog man en viss omDispositionering av redan befintliga bidrag för biblioteksverksamhet riktad till barn och ungdom (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 13).

Gymnasiebibliotekens anslag varierar naturligtvis i omfattning, beroende på vilken skola de tillhör. På många gymnasiebibliotek tycks anslagen till medier och annat alltid vara otillräckliga (Malmström, 1998, s. 28f). Malmström menar att kampen om högre anslag till stor del handlar om att övertyga skolledningen om ”att en satsning på biblioteket som ett kollektivt läromedel är en förnuftig och ekonomisk prioritering”. Dessutom krävs det hos skolledning och lärarkår en medvetenhet om att inköp och förvaring av medier i första hand bör vara bibliotekets ansvarsområde (Malmström, 1998, s. 28f). På många gymnasieskolor finns idag s.k. institutionsbibliotek, med mediasamlingar av varierande omfattning inom ett visst ämnesområde. Detta material finns sällan med i skolbibliotekets katalog. Fördelen med sådana bibliotek är att lärarna ofta mycket väl känner till det material som finns i just deras institutionsbibliotek. Tyvärr innebär detta system att materialet används mindre och är mer svårtillgängligt. Bättre hade det varit om materialet istället hade funnits i skolans bibliotek och sålunda varit tillgängligt för alla på skolan. Bolander menar att det är ur ekonomisk synpunkt är mest fördelaktigt att samla så stora delar av skolans bokbestånd som möjligt i ett gemensamt bibliotek.

3.4 Sammanfattning

Dagens gymnasieskola kräver i högre grad än tidigare att eleverna tar ansvar för sitt eget lärande. *Lpf 94*, den nu gällande läroplanen för gymnasieskolan, har en betydelsefull roll i denna utveckling. Enligt *Lpf 94* är en av skolans huvuduppgifter att se till att eleverna, genom sina studier, skaffar sig en grund för livslångt lärande. Deras kommunikativa färdigheter måste tränas och likaså deras förmåga att tänka kritiskt och granskande. Att enbart undervisa enligt den mer traditionella modellen, med katederundervisning och läroböcker, är inte längre möjligt om dessa mål ska kunna uppnås. Istället bygger undervisningen idag i allt högre utsträckning på självständigt och problembaserat arbete, där eleverna på egen hand förväntas söka information ur andra källor än enbart läroböckerna. I denna lärandeprocess har gymnasiebiblioteket en viktig roll att fylla. Hur viktig varierar från bibliotek till bibliotek. Somliga gymnasiebibliotek har fortfarande främst formen som sporadiskt använda bokrum, i princip isolerade från skolans övriga

verksamhet, medan andra fungerar som skolans medie- och informationscentrum och har en central roll i elevernas arbete. Utformningen av ett gymnasiebibliotek och dess verksamhet styrs av flera olika faktorer. Främst handlar det om vilka program som finns på skolan och vilka ämnen man undervisar i. Undervisningens utformning påverkar naturligtvis också. Dessutom har de ekonomiska resurser som biblioteket har till sitt förfogande viss betydelse. Slutligen påverkar naturligtvis också samarbetet mellan bibliotekets personal och skolans lärare och skolläda.

Det faktum att gymnasieskolans arbetssätt har förändrats, är dock inte helt oproblematiskt ur skolbibliotekens synvinkel. Kraven och förväntningarna har ökat och biblioteken förväntas idag kunna erbjuda sina användare en fullt utvecklad biblioteksverksamhet med allt vad detta innebär i form av medier, IT-resurser, lämpliga lokaler och inte minst professionell personal. Resultaten av den undersökning som SAB 1997 lät genomföra, visade att det var just dessa fyra resurser som var gymnasiebibliotekens ”grundpelare”. Att dessa är anpassade till skolorna och deras biblioteksbehov är avgörande för bibliotekens möjligheter att leva upp till sina användares krav och förväntningar. SAB:s undersökning visade att det tyvärr fanns stora brister i de svenska gymnasiebibliotekens resurser. Personalstyrkan var exempelvis på många skolor alltför liten. Dessutom var lokalerna dåligt anpassade till den verksamhet som bedrevs i dem. Ofta handlade det om att de helt enkelt var för små. Om ett skolbibliotek ska kunna få formen av ett modernt resurscentrum, måste det i biblioteket finnas tillgång till arbetsplatser, grupperum, tysta studieplatser, plats för användarundervisning etc. – något som det i många bibliotek alltså inte fanns.

Mediebeståndet i ett skolbibliotek är naturligtvis också mycket viktigt. Främst bör det vara anpassat till den egna skolans ämnen och program. SAB:s undersökning från 1997 visade att bibliotekens medieförsörjning inte upplevdes som något större problem. Drygt hälften av de medverkande skolorna ansåg att mediebeståndet i deras skolbibliotek var relativt tillfredsställande. Om ett skolbibliotek ska kunna fungera som skolans informationscentrum bör det i biblioteket också finnas ett stort antal datorer för informationssökning och ordbehandling. Vid genomförandet av SAB:s undersökning 1997 kunde endast två tredjedelar av de medverkande biblioteken erbjuda sina användare dessa resurser. Man kan dock anta att utveckling gått framåt sedan denna undersökning genomfördes.

I uppsatsens följande kapitel kommer vi till stor del att fokusera på just bibliotekens resurser. Är dessa tillräckliga för att biblioteken ska kunna tillgodose sina användares krav och förväntningar? Vi börjar med att presentera de resultat som genom våra intervju- och enkätundersökningar framkommit. För att få en bättre överblick, har vi valt att presentera resultaten från varje skola separat. I analysen kommer vi sedan att diskutera och jämföra dessa resultat. Slutligen, i det kapitel vi valt att kalla slutsatser, kommer vi att försöka besvara de övergripande forskningsfrågor som ligger till grund för denna uppsats.

4 Skola A

4.1 Gymnasieskolan och dess bibliotek

På skola A studerar ca 1300 elever. Antalet lärare på skolan är ca 200 och utöver dessa arbetar ytterligare ca 50 personer där. De program som finns representerade på skolan är fyra till antalet och alla är teoretiskt inriktade. Skolan består av flera olika byggnader som huvudsakligen är samlade kring en öppen plats. Undervisning sker även i lokaler ett kvarter bort.

Skolbiblioteket ligger på andra våningen i den del av skolan som är huvudbyggnad. Biblioteket är alltså mycket centralt placerat. Lokalerna utökades nyligen med ett "mediotek" och är idag på ca 600 kvm. Det består, förutom bibliotekets öppna utrymmen och mediotek, även av två mindre s.k. "tysta rum", där eleverna kan ägna sig åt självstudier. De "tysta rummen" är även bokningsbara för elevgrupper, som har behov av en ostörd plats då de arbetar. För grupparbete är eleverna i övrigt hänvisade till de arbetsplatser som finns i bibliotekets öppna utrymmen och mediotek. I biblioteket arbetar två bibliotekarier och två biblioteksassistenter. Bibliotekarierna är anställda på vardera 75 % och de två assistenterna arbetar på hel- respektive halvtid. Bibliotekets öppettider är 8-16 alla skoldagar. Eftersom lektioner pågår längre än till 16.00 på eftermiddagarna har dock eleverna via sina lärare tillgång till biblioteket även senare under dagen. Ingen bibliotekspersonal finns emellertid närvarande då och lärarna är därför ansvariga.

Biblioteket är utrustat med 21 datorer som huvudsakligen är placerade i den del som kallas Medioteket. Via 20 av dessa har eleverna tillgång till bl.a. bibliotekskatalogen, internet, ordbehandlingsprogram och kalkylprogram. Den återstående datorn, som är placerad nära bibliotekets entré, innehåller endast bibliotekets katalog och är främst till för att söka litteratur i. 85 % av bibliotekets bestånd är för närvarande inlagt i katalogen, som även går att nå via internet. Samlingen består av ca 22 000 medier. Av dessa är ungefär två tredjedelar facklitteratur och en tredjedel skönlitteratur. Antalet tidskrifter är för närvarande ca hundra, men detta sortiment kommer av ekonomiska skäl inom kort att skäras ner till ca 80. I bibliotekets bestånd finns dessutom ett fåtal tal- och ljudböcker.

Biblioteket tillhandahåller också ett antal nätbaserade uppslagsverk, exempelvis Nationalencyklopedin, Länder i fickformat och SAOB. Vissa av uppslagsverken kan nås via bibliotekets hemsida oavsett var man befinner sig. Eleverna har dessutom tillgång

till fem olika artikeldatabaser, exempelvis Mediearkivet, Artikelsök och EBSCO. Artikeldatabaserna är dock endast tillgängliga från skolans datorer. I biblioteket har eleverna möjlighet att kostnadsfritt göra utskrifter från datorerna. Om de har behov av att kopiera material, får de däremot bekosta detta själv. De har också tillgång till scanner och via bibliotekarien en färgskrivare.

Bibliotekets hemsida är, enligt vår bedömning, välstrukturerad och informativ. Här hittar man information om öppettider, personal och e-postadresser. Som ovan nämnts kan man härifrån också söka i bibliotekets katalog, uppslagsverk och databaser. Dessutom finns ett stort antal länkar till olika sökmotorer och länksamlingar. Dessa är medvetet mycket allmänt hållna, eftersom det finns många ämnen på skolan. Att skapa länksamlingar för dem alla skulle vara en alltför stor uppgift för bibliotekets personal. Dessutom skulle bibliotekets hemsida bli synnerligen oöverskådlig. Istället har varje ämne på skolan en egen hemsida, där lämpliga länkar presenteras. Man kan från hemsidan också klicka sig vidare till andra bibliotek och deras kataloger. Sidan innehåller även information om och hjälp inför det projektarbete, som alla elever genomför under tredje året i gymnasieskolan. Slutligen informerar man på hemsidan också om aktuella utställningar i biblioteket.

En handlingsplan har utformats för skolbiblioteket. Denna anger vilka uppdrag och riktlinjer som ska styra bibliotekets verksamhet. Man fastställer bl.a. att biblioteket ska vara "ett samlande informations- och kommunikationscentrum". Dessutom ska biblioteket kunna erbjuda en lugn och stimulerande studiemiljö i inbjudande lokaler med kompetent personal. I handlingsplanen sägs också att biblioteket ska bidra till en ökad utjämning mellan elever med olika hemmiljö och utbildningsbakgrund. Dessutom är det bibliotekets uppgift att "stimulera elevernas lust och förmåga att uppleva skönlitteratur, musik, konst, teater, film och annan kultur som källa till kunskap och glädje". Slutligen fastslås också att biblioteket ska främja demokrati, yttrandefrihet och fri kunskapsförmedling. Man diskuterar i handlingsplanen också skolans biblioteksgrupp och fastställer vad denna ska ha som uppgift. Man säger bl.a. att biblioteksgruppen ska följa och stödja utvecklingen inom biblioteksområdet och ansvara för att biblioteksplanen årligen blir diskuterad och reviderad. Slutligen fastslås i handlingsplanen att biblioteket är i stort behov av ökade resurser i form av personal, media och fortbildning för att kunna uppfylla läroplanens pedagogiska kvalitetsmål.

4.2 Resultatpresentation

4.2.1 Bibliotekarier

I detta avsnitt redovisas intervjuerna med de två bibliotekarierna på skola A. Bibliotekarie A1 har arbetat som gymnasiebibliotekarie i drygt fyra år och har varit på skola A under hela denna tid. Även bibliotekarie A2 har varit på skolan under hela den tid hon arbetat som gymnasiebibliotekarie, vilket hon gjort i drygt ett år. Avsnittet är uppdelat i tre huvudområden som behandlar *Bibliotekets roll i lärandeprocessen*, *Samverkan* och *Bibliotekets service och resurser*.

Bibliotekets roll i lärandeprocessen

De två bibliotekarierna på skola A menar båda att biblioteket är en förutsättning för att undervisningen på skolan ska kunna bygga på ett undersökande arbetssätt. På deras skola är trycket på biblioteket hårt. Inom vissa program och ämnen av mer laborativ karaktär krävs det att mycket material finns ute på ämnesinstitutionerna. Inom dessa ämnen tycks dock bibliotekets databaser, som finns tillgängliga på alla skolans datorer, användas desto mer. Detta innebär att bibliotekets resurser även används av lärare och elever som inte fysiskt är på biblioteket särskilt ofta. De elever och lärare som emellertid använder bibliotekets resurser mest är enligt bibliotekarierna de som studerar, eller som i lärarnas fall undervisar i, ämnen av mer läsintensiv och undersökande karaktär. ”Alla ämnen behöver [dock] använda biblioteket ibland”, menar bibliotekarierna. ”Däremot är det svårt att avgöra hur pass mycket biblioteksanvändningen påverkas av lärarnas personliga inställning till biblioteket i undervisningen.” Det bibliotekarierna kan se är dock att ämnesinstitutionens närhet till biblioteket påverkar biblioteks-användningen. De lärare som undervisar i lokaler nära biblioteket är generellt mer benägna att besöka biblioteket, än de som befinner sig i en annan del av byggnaden eller i någon av skolans andra byggnader.

Bibliotekarierna på skola A poängterar båda vikten av att lära eleverna att bli informationskompetenta. De ser till och med detta som sin främsta uppgift. Gymnasiebibliotekarier måste därför var intresserade av den pedagogiska aspekten av biblioteksverksamheten, menar de. Eftersom de flesta elever på deras skola så småningom läser vidare på universitetsnivå är det nödvändigt att de kan hitta material och information på egen hand. Bortsett från den korta introduktion som ges till eleverna i årskurs ett, håller biblioteket ingen schemalagd undervisning i informationssökning. Det skulle inte fungera eftersom det är så många klasser som använder biblioteket samtidigt och bibliotekarierna skulle inte hinna med. Dessutom tror bibliotekarierna att sådan undervisning i informationssökning inte ger något bra resultat, eftersom det då rör sig om en form av konstlad sökning utan sammanhang. Det krävs också att lärarna fortsätter att aktivt arbeta med detta tillsammans med eleverna för att informationssökningen ska bli en naturlig del av arbetet för dem, vilket lärarna inte alltid gör. Istället får eleverna vägledning av bibliotekarierna efterhand som de ber om det, i samband med uppgifter som de fått i olika ämnen.

Samverkan

Bibliotekarierna på skola A har på senare tid alltmer aktivt försökt att etablera ett konstruktivt samarbete med lärarna. Regelbundet uppmanar de skolans lärare att informera biblioteket om kommande projekt och arbetsområden, vilket också gett resultat, menar de. Den nya samverkansformen, där de både bibliotekarierna blivit kontaktbibliotekarie för ett antal ämnen var, har underlättat kommunikationen mellan dem och lärarna mycket, anser de. Trots detta händer det ibland att lärare skickar sina elever till biblioteket utan att först kontrollera med bibliotekarierna om det finns lämpligt material tillgängligt. ”Alla skulle vinna på att kommunikationen var bättre, framför allt eleverna”, säger en av bibliotekarierna. Viljan finns att samarbeta, både från bibliotekariernas sida och lärarnas, men oftast är det bibliotekarierna som tar initiativet.

Kanske beror detta på att lärarna inte ser vilken skillnad god samverkan gör för bibliotekariernas möjligheter att vägleda eleverna, menar de. Medvetenheten hos lärarna om hur mycket pedagogisk vägledning eleverna faktiskt behöver har tidigare varit ganska liten. Bibliotekarierna har dock aktivt försökt att öka denna medvetenhet och har fått god respons från många lärare. Lärarna är fortfarande sällan med i biblioteket hela tiden, men generellt har den tid de spenderar i biblioteket med sina elever ökat markant. Detta innebär i praktiken att lärarnas ämneskunskaper och pedagogiska kompetens kombineras med bibliotekariernas informationskompetens. Elevernas arbete och inläring underlättas mycket på detta sätt, menar bibliotekarierna. De är glada över den positiva förändringen, men påpekar samtidigt att samarbetet med många av skolans lärare fortfarande behöver utökas. Det är inte rimligt att hela ansvaret för elevernas informationskompetens ligger på bibliotekarierna, som det tidigare gjort. Helst skulle bibliotekarierna se att lärarna erbjöds kompetensutveckling, så att de kunde öka sin egen informationskompetens och således bidra i större utsträckning till elevernas lärandeprocess i biblioteket. Bibliotekarierna påpekar båda det faktum att många elever kommer till biblioteket utan att ha riktigt klart för sig vad de ska leta efter. Referensintervjun blir då onödigt tidsödande och krånglig. Bibliotekarierna har därför bett lärarna att se till att eleverna har klart avgränsade frågeställningar innan de kommer till biblioteket.

På skola A finns sedan en tid tillbaka en biblioteksgrupp. Denna grupp består, förutom bibliotekarierna, av representanter från de olika ämnesinstitutionerna och några elever. Biblioteksgruppen träffas ett par gånger per termin och diskuterar vilka behov som finns, vilka förändringar som skulle behövas etc. Det finns alltså en löpande diskussion kring biblioteksfrågor, menar bibliotekarierna. Någon handlingsplan, som definierar hur samarbete och ansvarsfördelning mellan lärare och bibliotekspersonal ska se, finns dock inte. Bibliotekarierna menar att en sådan plan hade underlättat deras arbete. ”Det är alltid lättare om man har svart på vitt på hur verksamheten ska se ut.”

Bibliotekarierna på skola A upplever båda att de har stöd från skolledningen. Samtidigt menar de att medvetenheten om biblioteksverksamheten behöver höjas. På skola A har man arbetat mycket aktivt med just detta. Enligt bibliotekarierna på skolan har detta gett resultat. ”Det finns en mer aktiv dialog idag, än tidigare.” Trots detta tycker de inte att skolledningen fullt ut förstått betydelsen av en väl fungerande biblioteksverksamhet. För att en god biblioteksverksamhet ska kunna upprätthållas behövs framför allt mer utbildad personal i biblioteket. När arbetsformen på skolan övergick till att bli mer undersökande utökades antalet tjänster endast från en till en och en halv bibliotekarie. Detta tyder på att ledningen inte fullt ut förstått det ökade behovet av kompetent personal och att bibliotekarierna har en omfattande pedagogisk roll i skolarbetet, trots att de på pappret inte räknas till skolans ”pedagogiska personal”. Att det inte finns några tydliga riktlinjer för biblioteksverksamheten tyder också på en viss bristande förståelse från ledningens sida, menar de.

Bibliotekets service och resurser

Skolans bibliotekarier anser båda att biblioteksverksamheten i första hand ska rikta sig till eleverna. Biblioteket ska även fungera som ”pedagogisk support” för lärarna på skolan. Vid inköp försöker bibliotekarierna på skola A ta hänsyn till alla användargrupper. Det händer t.ex. ibland att man väljer att köpa in material som egentligen är utanför elevernas intresseområde.

Bibliotekarierna menar att biblioteket ska kunna erbjuda både praktisk service och resurser av olika slag, exempelvis tillgång till datorer och skrivare samt hjälp med fjärrlån och beställningar. Biblioteket ska också erbjuda grundläggande handledning i informationssökning. För att kunna ge både lärare och elever en bättre service har de båda bibliotekarierna nyligen infört en ansvarsfördelning dem emellan. Skolans olika ämnen har delats upp och de har båda fått ett antal ämnen som de är kontaktbibliotekarier för. På så sätt ska det bli lättare för bibliotekarierna att sätta sig in i hur man arbetar inom de olika ämnesområdena. Bibliotekarie A1 påpekar att hon gärna skulle se att biblioteket även fyllde en funktion som avslappningsplats. För att detta ska vara möjligt måste dock ljudnivån i biblioteket bli betydligt lägre än vad den är idag, så att biblioteket inte bara blir ett stökigt uppehållsrum.

Bibliotekarierna på skola A bedömer att de, utifrån de förutsättningar de har, erbjuder en god service till sina användare. Ändå upplever de att det finns behov som inte kan tillgodoses fullt ut. Det finns ”hur mycket behov som helst” och personalstyrkan är för liten. Bibliotekarierna ser gärna att man samarbetade mer med lärarna i olika projekt, men med en och en halv bibliotekarietjänst hinner man bara med punktinsatser. De ifrågasätter om sådana egentligen är särskilt effektiva i praktiken, med tanke på att det går ut över den övriga biblioteksverksamheten. Vad eleverna skulle behöva är personlig handledning i informationssökning i samband med skolarbetet, då de själva upplever att de har behov av detta. De lektioner som biblioteket har med alla nya elever lämpar sig dåligt för undervisning i informationssökning. Dessa ger endast eleverna en första introduktion i biblioteket och dess resurser.

Enligt bibliotekarie A1 är det material som lärare och elever efterfrågar av mycket varierande art. Bibliotekarierna upplever att de oftast kan hjälpa till att få fram det material som behövs, men det händer att man av tidsskäl inte hinner hjälpa alla. Dessutom kan det vara långt fler elever som lämnar biblioteket tomhänta, än vad de är medvetna om. Det händer också att besökare vänder i dörren p.g.a. den stökiga miljön. Bibliotekarie A2 upplever att det ofta är böcker som efterfrågas. Att söka information i andra källor, t.ex. i databaser, anses av många vara krångligt. För att råda bot på detta problem har bibliotekarierna nyligen demonstrerat bibliotekets hemsida med länkar, katalog, databaser m.m. för eleverna i årskurs ett och instruerat dem att gå via hemsidan när de söker information. Bibliotekarie A2 upplever också att det främst är elever som ber om hjälp att hitta material. Lärarna har ”ganska bra koll själva” på vilket material som passar dem och i biblioteket efterfrågar de främst inköp av nyutkomna böcker. Däremot måste lärarnas medvetenhet om biblioteksverksamheten öka, menar bibliotekarierna. För att biblioteket ska kunna ge en fullgod service till användarna krävs att lärarna vet vilka resurser som finns på biblioteket, hur dessa kan användas och

hur de bör hanteras. Bibliotekarierna arbetar aktivt för att öka lärarnas kunskap om hur biblioteket kan användas och om vilken viktig roll biblioteket spelar för elevernas lärandeprocess. Vid en utbildningsdag under hösten anordnade biblioteket en informationsträff för lärarna i syfte att visa dem vilka databaser biblioteket har och hur de kan använda sig av dessa. Det visade sig att många lärare hade bristfälliga kunskaper om bibliotekets databaser och flera lärare har efter utbildningsdagen efterfrågat en mer ingående genomgång. Bibliotekarierna har även försökt att nå ut till de lärare som inte använder sig av biblioteket särskilt mycket, vilket i flera fall gett resultat. Lärare som tidigare sällan visat sig i biblioteket har börjat komma dit oftare. Bibliotekarierna uppskattar att ungefär hälften av lärarna på skolan använder sig av biblioteket när de förbereder sin undervisning. Somliga kanske känner sig osäkra på hur bibliotekets resurser kan användas, men är lite ovilliga att medge detta, menar bibliotekarierna.

Bibliotekarierna på skola A är i relativt nöjda med de resurser de tilldelas för verksamheten. Mediebeståndet är också bra, tycker bibliotekarierna, men de befintliga medierna skulle kunna utnyttjas mer effektivt. Dessutom skulle de önska att lokalerna var större och antalet datorer fler. Bibliotekets centrala placering är de dock nöjda med. Biblioteket blir en mötesplats för eleverna, vilket är trevligt. Samtidigt kan detta utgöra ett problem, då ljudnivån ofta blir alltför hög. Som ovan nämnts skulle bibliotekarierna önska att det fanns mer utbildad bibliotekspersonal i biblioteket. Bibliotekarierna påtalar här vikten av att man på skolan definierar bibliotekariernas funktion och arbetsområden och sätter detta på pränt. Först då kan man avgöra hur mycket personal som faktiskt behövs för verksamheten.

Som avslutning på intervjuerna bad vi bibliotekarierna att göra en generell bedömning av hur väl deras bibliotek med personal kan tillgodose sina målgruppers behov. De ombads ange sin bedömning på en betygsskala mellan ett och fem. Bibliotekarierna svarade vardera 3,5 och fyra. De tillade att det är möjligt att användarna är mer nöjda med verksamheten, än vad de själva är. Det finns också en skillnad mellan vilka behov användarna själva upplever att de har och vilka behov de, som bibliotekarier, upplever att användarna har. Många användare vet heller inte riktigt hur mycket de kan förvänta sig och begära av bibliotekets verksamhet.

4.2.2 Lärare

I detta avsnitt presenteras resultaten av de intervjuer som utförts med de två lärarna på skola A. De har arbetat som lärare i åtta respektive sex år. Lärare A1 har arbetat på skolan sedan sin examen för åtta år sedan, medan lärare A2 tidigare även undervisat på Komvux. De undervisar för närvarande båda på flera av skolans program. Lärare A1 undervisar i samhällskunskap och historia och lärare A2 i samhällskunskap och religion. Avsnittet är uppdelat i tre huvudområden: *Bibliotekets roll i lärandeprocessen*, *Samverkan* och *Bibliotekets service och resurser*.

Bibliotekets roll i lärandeprocessen

Vi frågade inledningsvis i hur stor utsträckning ett undersökande, problembaserat arbetssätt är ett inslag i deras undervisning. De två lärarna på skola A menade båda att detta mycket beror på vilken årskurs man undervisar i och i vilket ämne. På A-kurserna är det inte lika framträdande som på exempelvis C-kurserna. Dessutom beror det på vad man menar med ett undersökande, problembaserat arbetssätt. Helt problembaserat, enligt PBL-metoden, arbetar man sällan. Däremot är det vanligt att undervisningen utgår ifrån ett självständigt, undersökande arbetssätt. Metoden för undervisningen anpassas oftast till ämnet och nivån.

Lärarna på skola A menar båda att biblioteket har en stor roll i deras undervisning. Utifrån lärare A1:s perspektiv är biblioteket ”navet” i skolan. Det är härifrån eleverna får mycket av det material de använder sig av i sitt självständiga arbete. Lärare A2 menar att det tydligt märks att biblioteket fått en allt större betydelse på skolan de senaste åren. ”Trycket på biblioteket har ökat enormt, särskilt sedan avdelningen Medioteket kom till”, säger hon.

Enligt lärare A1 varierar det mycket hur stor del av det material eleverna använder sig av som kommer från biblioteket. I vissa kurser får eleverna åttio, nittio procent av sitt material från biblioteket. I andra kurser kan det handla om betydligt mindre. Vad som är avgörande är tillgängligheten. Inom vissa ämnesområden finns exempelvis ingen lärobokslitteratur och man är då hänvisad till biblioteket. Ibland kan det vara tvärtom; det finns ingen litteratur på biblioteket och man är därför tvungen att undervisa mer traditionellt. Lärare A2 resonerar på liknande sätt. Utvecklingen inom vissa ämnen går så snabbt att det inte är möjligt att ständigt ha en aktuell lärobok. Bibliotekets bestånd blir därmed extra viktigt för eleverna. Läroboken ser lärare A2 därför närmast som ett komplement, en uppslagsbok, där eleverna ska kunna hitta grundläggande fakta. De biblioteksresurser som eleverna främst använder sig av är uppslagsverk och facklitteratur. De söker även information på internet via bibliotekets datorer. I vissa ämnen använder eleverna också databaser såsom Artikelsök och Presstext.

De båda lärarna anser att det är mycket viktigt att eleverna själva lär sig att hitta lämpligt material. Enligt lärare A2 bör det i alla uppgifter ingå informationsökning, eftersom detta är en del av det undersökande arbetssättet. I hennes undervisning är informationsökning av central betydelse, berättar hon. Alla elever på skolan får under det första året på gymnasiet undervisning i hur man söker material. Utöver denna undervisning brukar de båda lärarna själva på vissa kurser undervisa i informationsökning och källkritik. Utifrån lärare A1:s perspektiv är den sammanlagda undervisning som eleverna får fullt tillräcklig. Visserligen finns det saker som de borde lära sig mer om, men det är en prioriteringsfråga, menar han.

Samverkan

Lärarna på skola A anser båda att samarbetet med bibliotekspersonalen fungerar bra. Lärare A2 berättar att hon relativt ofta rådfrågar och informerar bibliotekarierna om kommande projekt. Om bibliotekarierna är informerade i förväg kan de hjälpa eleverna på ett bättre sätt. Lärare A1 däremot brukar inte särskilt ofta kontakta bibliotekspersonalen för att be om råd eller informera. Enligt honom beror detta främst på tidsbrist. Han säger samtidigt att han är medveten om att han borde rådfråga och informera biblioteket mer. Deras service till eleverna skulle fungera bättre då. Man har på skolan generellt inga gemensamma planeringsmöten med bibliotekspersonalen. På initiativ från bibliotekarierna tilldelades nyligen varje ämne en kontaktbibliotekarie för att främja samarbetet. Detta är mycket uppskattat, menar lärare A2.

Både lärare A1 och lärare A2 säger att de brukar följa med sina elever till biblioteket då de arbetar där. Eftersom inte alla elever brukar följa med dit är det dock svårt att vara där hela tiden. Man måste fördela sin tid mellan alla elever. Någon tydlig ansvarsfördelning mellan lärare och bibliotekarie, då eleverna är i biblioteket, finns det inte, menar de båda lärarna. Man hjälper helt enkelt till där det behövs och om det är något man inte klarar av, så ber man bibliotekarien om hjälp. Båda lärarna anser att samarbetet i biblioteket fungerar bra. Lärare A2 menar att det ”faller sig väldigt naturligt”. Bibliotekariens jobb ska dock inte vara att hjälpa eleverna att inrikta sig på ett visst ämne, eller en aspekt av ett ämne. Detta brukar man göra i klassrummet, innan man går till biblioteket, menar hon. Även lärare A1 anser att detta är lärarens uppgift. Enligt Lärare A2 finns det ingen handlingsplan på skolan, som definierar hur ansvarsfördelning och samarbete mellan lärare och bibliotekarier ska se ut. Det finns visserligen en biblioteksplan, men denna diskuterar främst mål och riktlinjer för verksamheten. Lärare A2 menar att man på skolan i stor utsträckning arbetar utifrån denna plan. Inte heller lärare A1 känner till någon handlingsplan som definierar samarbete och ansvarsfördelning i biblioteket. Han tycker inte heller att det behövs någon eftersom de två kompetenserna kompletterar varandra.

Bibliotekets service och resurser

Lärarna anser båda att bibliotekets service främst ska rikta sig till eleverna, men skolans övriga personal är också målgrupper. Bibliotekariens roll är att hjälpa eleverna med att hitta den litteratur de söker och ge tips på litteratur. De ska också kunna guida dem då de söker i olika databaser och på internet. Lärare A1 säger att han sällan använder biblioteket då han förbereder sin undervisning. Ämnesbiblioteket på institutionen innehåller oftast den litteratur han behöver. Lärare A2 däremot säger att hon ganska ofta använder sig av bibliotekets resurser. Ibland har man som lärare behov av specialinriktad litteratur, som inte finns på institutionsbiblioteket. Dessutom finns det ju tidningar och tidskrifter där, menar hon. Lärare A2 tillägger också att biblioteket i princip alltid kan ge den service man är i behov av. Om man exempelvis har önskemål om inköp av litteratur, så ordnar bibliotekets personal detta. Även lärare A1 är nöjd med den service som biblioteket ger honom och hans elever.

I biblioteket ska det, utifrån lärare A1:s perspektiv, inte bara finnas fack- och skönlitteratur, utan också digitalt material. Dessutom bör det finnas aktuella tidningar och tidskrifter. Biblioteket ska också kunna erbjuda en bra arbetsmiljö för de elever som arbetar där. Enligt lärare A2 är miljön i biblioteket för närvarande alltför stökig. Därför borde det finnas fler ”tysta rum”, där eleverna kan arbeta ostört. Lärare A1 är mycket nöjd med bibliotekets nya avdelning Medioteket. Trots detta skulle han gärna vilja se att det fanns tillgång till ännu fler datorer. Lärare A1 har också synpunkter på bibliotekets fysiska utrymme. Biblioteket är för litet och det finns för få sittplatser att arbeta vid. Han tycker också att det köps in för lite böcker, framför allt i vissa ämnen. Lärare A2 kan inte komma på någonting som hon saknar i biblioteket. Det största problemet, som hon ser det, är den stökiga miljön. Eleverna missköter också de regler som finns för datoranvändningen, vilket skapar problem.

Lärarna säger båda att de är relativt nöjda med bibliotekets resurser i form av personal. Tidigare fanns det i biblioteket bara en bibliotekarie och detta var för lite, men nu sedan personalen utökats med ännu en, fungerar det bra. Under bibliotekets öppettider är det alltid bemannat med personal. Kanske inte alltid med en bibliotekarie, men det finns alltid någon ur personalen där. Båda anser också att bibliotekets öppettider är rimliga. Lärare A2 kommenterar även bibliotekets lokaler. Sedan den nya avdelningen, Medioteket, tillkom har lokalerna blivit mycket väl anpassade till verksamheten, menar hon. Det är också mycket bra att det i lokalerna finns ett stort antal bord och stolar tillgängliga för eleverna, då de ska arbeta där. Både lärare A1 och A2 är nöjda med bibliotekets placering på skolan och anser att den är viktig för användningen av biblioteket. Hade biblioteket exempelvis varit placerat på fjärde våningen hade inte lika många utnyttjat det. Enligt lärare A1 är närheten till biblioteket grundläggande för hans undervisning. Vissa terminer har han undervisat i de lokaler som är belägna ett kvarter från skolan och då har undervisningen inte alls fungerat. Biblioteket måste helt enkelt finnas nära till hands. Lärare A1 är inte helt nöjd med bibliotekets bestånd av litteratur. Eftersom litteraturen i vissa ämnen snabbt blir inaktuell, borde mer resurser satsas på dessa ämnen. Han tycker också att vissa tidskrifter saknas i biblioteket. Lärare A2 är dock ganska nöjd med bibliotekets bestånd. Visserligen händer det ibland att man behöver någon bok som inte finns i biblioteket, men då kan man alltid välja att köpa in den till institutionen. Båda anser att bibliotekets utbud av databaser är bra och väl anpassat till elevernas behov. Lärarna är också nöjda med bibliotekets tekniska resurser. Det hade visserligen varit bra om det hade funnits fler datorer i biblioteket, menar lärare A2.

Avslutningsvis frågade vi lärarna om de upplever att biblioteket med personal kan tillgodose deras och deras elevers informations- och servicebehov. Lärare A1 menar att han är nöjd med biblioteket och den service som det erbjuder. Allting kan visserligen bli bättre, men han ser inga större problem. Inte heller lärare A2 gör detta. Hon säger att hon generellt är väldigt nöjd. Bibliotekets utbud är bra och personalen erbjuder kompetent vägledning, då detta behövs. Hon tillägger också att biblioteket är oerhört viktigt för skolans verksamhet.

4.2.3 Elever

I detta avsnitt presenteras resultaten från den enkätundersökning, som genomfördes i de två klasserna på skola A.

Antalet ifyllda enkäter på skola A var sammanlagt 39 och fördelningen mellan de två klasserna jämn, dvs. 19 respektive 20. Även könsfördelningen var relativt jämn, med en viss övervikt av pojkar (23 pojkar och 16 flickor). Den ena klassen studerade enligt det Naturvetenskapliga programmet och den andra enligt det Samhällsvetenskapliga. Klasserna kommer fortsättningsvis att kallas NV-klassen och SP-klassen. Eleverna studerade alla i årskurs tre. Svarsfrekvensen på de flesta av enkätens frågor var hög.

Utifrån det resultat man ur enkätundersökningen kan utläsa, besöker de båda klassernas elever biblioteket relativt ofta. En tredjedel av eleverna i SP-klassen säger att de besöker biblioteket varje skoldag, medan ca hälften väljer svarsalternativet 2-4 gånger i veckan. Eleverna i NV-klassen besöker inte sitt skolbibliotek riktigt lika ofta. Nästan hälften svarar att de är på biblioteket ca en gång i veckan. Svarsalternativen ”varje skoldag”, ”2-4 gånger i veckan” och ”1-2 gånger i månaden” får vardera 16% av eleverna svar. Ingen av eleverna i de båda klasserna har svarat att de aldrig besöker biblioteket.

På frågan om vad eleverna tycker om bibliotekets öppettider svarade hela 85% att de var nöjda. Av de resterande 15% som inte var nöjda, tyckte de flesta att skolbiblioteket borde vara öppet längre på eftermiddagarna. Ett par elever skrev också att det borde vara öppet så länge det pågår lektioner på skolan. Någon beklagade sig också över att biblioteket ibland är stängt mitt på dagen, eftersom personalen är på kurs.

I enkäten tillfrågades eleverna om vad de brukar ägna sig åt då de är i skolbiblioteket. Eleverna uppmanades att välja flera alternativ och sedan rangordna dessa. Enligt resultatet av enkäten ägnar sig en majoritet av eleverna i de två klasserna främst åt att umgås med vänner, grupparbete, läsa läxor och leta material när de är i biblioteket. Det alternativ som generellt fått flest svar är ”letar material i bibliotekets datorer”. Endast en elev har överhuvudtaget valt alternativet ”lånar böcker för fritidsläsning”.

I enkäten presenterar vi ett antal resurser som finns i ett skolbibliotek och ber eleverna att bedöma deras betydelse. 38 av sammanlagt 39 elever svarade att de anser att det är mycket viktigt att ett skolbibliotek kan tillhandahålla kopiator, skrivare och liknande teknisk utrustning. ”Mycket viktigt” anser en klar majoritet också att det är att biblioteket har resurser i form av fack- och skönlitteratur för skolarbetet och datorer med internetuppkoppling och ordbehandlingsprogram. Även bra personal anses av många vara ”mycket viktigt”. ”Litteratur på andra språk än svenska” är det alternativ som flest ansett vara mindre viktigt. Även skönlitteratur för nöjesläsning betraktas av många elever som en resurs av mindre betydelse i ett skolbibliotek.

I enkäten ombads eleverna också ange hur nöjda de var med bibliotekets resurser. Över hälften av de tillfrågade eleverna svarade i enkäten att de är ”mycket nöjda” med personalen och bibliotekets resurser i form av tidningar och tidskrifter och datorer med

internetuppkoppling. ”Ganska nöjda” är de framför allt med bibliotekets bestånd av fack- och skönlitteratur. Mindre nöjda är eleverna däremot med bibliotekets tillgång på rum att grupperbeta i. Ungefär hälften av de tillfrågade eleverna har svarat att de tycker att biblioteket saknar vissa saker. Framför allt är det datorerna man har synpunkter på. Många tycker att det borde finnas fler datorer i biblioteket. Flera anser också att de befintliga datorerna inte är tillräckligt snabba eller försedda med rätt programvara. Eleverna skulle också vilja att biblioteket vore bättre utrustat vad gäller tekniska hjälpmedel såsom skrivare, scanner och kopianator. Flera elever har också synpunkter på bibliotekets bestånd av litteratur. Framför allt skulle man vilja att beståndet av naturvetenskaplig facklitteratur utökades. Många har också synpunkter på bibliotekets lokaler. Framför allt vill man ha fler platser i biblioteket där man kan arbeta ostört. Några har också åsikter om miljön i biblioteket. En trivsammare och mindre stökig miljö efterfrågas.

Eleverna blev i enkäten också tillfrågade om hur ofta deras lärare brukar skicka dem till biblioteket eller uppmuntra dem att gå dit. Två tredjedelar av eleverna i SP-klassen svarar här att lärarna ”ganska ofta” brukar göra detta. En tredjedel väljer alternativet ”mycket ofta”. I NV-klassen ser elevernas svar något annorlunda ut. Två tredjedelar av eleverna i denna klass väljer alternativet ”ibland”. En femtedel svarar ”ganska ofta”, medan endast fem procent väljer alternativet ”mycket ofta”. Ingen av eleverna i de båda klasserna har svarat att lärarna ”aldrig” skickar dem till biblioteket eller uppmuntrar dem att gå dit.

I enkäten frågade vi också eleverna om deras lärare brukar följa med och hjälpa till i biblioteket. Även på denna fråga skiljer sig de två klassernas svar åt. Hälften av eleverna i SP-klassen svarar att detta sker ”ganska ofta” och 40% att det sker ”ibland”. I NV-klassen däremot svarar hälften att det sker ”sällan” och en tredjedel att det sker ”ibland”. 15% av eleverna i NV-klassen har valt svarsalternativet ”aldrig”. Detta har ingen av eleverna i SP-klassen gjort.

Eleverna blev i enkäten tillfrågade om huruvida de fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man behöver i bibliotekets hyllor och i så fall av vem. Över hälften av eleverna i de båda klasserna svarade att de fått sådan undervisning av bibliotekets personal. En tredjedel svarade att de fått undervisning av en lärare. Endast 8 % av eleverna svarade att de aldrig fått någon schemalagd undervisning. Av de elever som svarat att de fått undervisning, tycker hälften att denna var tillräcklig, medan en tredjedel gärna skulle vilja ha mer. Alla de som svarat att de inte fått någon undervisning, skulle vilja ha sådan.

Vi frågade också eleverna om de fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man behöver i databaser och på internet. Över hälften (57 %) av eleverna svarade att de aldrig fått någon sådan undervisning. En tredjedel svarade att de fått undervisning av en lärare. Endast 8 % svarade att de blivit undervisade av bibliotekets personal. Över hälften av de elever som svarat att de fått schemalagd undervisning menar att denna har varit tillräcklig. Två tredjedelar av dem som svarat att de inte fått någon schemalagd undervisning, skulle vilja ha sådan.

Enligt resultatet av enkäten anser sig eleverna vara i störst behov av hjälp då det gäller att hitta i bibliotekets katalog och hyllor. Majoriteten av de tillfrågade eleverna anser sig aldrig behöva hjälp med att hantera verktyg, söka information på internet eller beställa litteratur. Vi bad också de tillfrågade eleverna att precisera vem de brukar få hjälp av med dessa saker. Enkätresultaten visar att det nästan alltid är bibliotekspersonalen som hjälper eleverna med att hitta i bibliotekets katalog eller hyllor. Då eleverna söker information på nätet, är det dock inte bibliotekspersonalen de främst vänder sig till, utan till någon annan elev. Bibliotekspersonalen kommer här först på fjärde plats. Resultaten visar också att lärarens roll i biblioteket är mycket marginell. De få gånger eleverna anser sig få hjälp av sina lärare i biblioteket är då de söker information på internet eller material i bibliotekets katalog.

Då vi i enkäten frågade eleverna hur ofta de anser att de får den hjälp de behöver i biblioteket svarade en tredjedel att de ”alltid” får den. Hälften svarade att de ”oftast” får den och 13% valde alternativet ”ibland”. Ingen av de tillfrågade eleverna valde alternativet ”aldrig”.

Eleverna ombads i enkäten också bedöma hur viktigt skolbiblioteket är för deras skolarbete. Resultaten av de båda klassernas svar uppvisar här stora skillnader. Hälften av eleverna i SP-klassen anser att biblioteket är ”mycket viktigt” för deras skolarbete. I NV-klassen är det dock bara en fjärdedel som anser detta. 58% av eleverna i NV-klassen anser trots allt att biblioteket är ”ganska viktigt” för deras skolarbete. Endast 5% av eleverna i SP-klassen menar att biblioteket inte alls är viktigt, i jämförelse med NV-klassens 16 %.

Avslutningsvis bad vi eleverna i en öppen fråga att kommentera sitt skolbibliotek och den personal som arbetar där. 17 av de sammanlagt 39 tillfrågade eleverna besvarade denna fråga. Flera skriver att de är nöjda med skolbiblioteket som det är. Många av de synpunkter som i denna fråga framkommer handlar också om bibliotekets resurser. Man vill ha fler datorer och ett bredare bokbestånd. Ett stort antal elever uttrycker även åsikter om personalen. De allra flesta är mycket positiva. ”Trevliga”, ”kunniga” och ”hjälpssamma” är några av de adjektiv som eleverna använder. ”Skolbibliotekarierna gör ett mycket bra jobb”, skriver någon. Ett fåtal elever har också åsikter om bibliotekets miljö. Den beskrivs av flera som ljus och trevlig. Ett par elever menar dock att det i biblioteket är alltför stökigt, bl.a. används datorerna till helt andra saker än vad de är ämnade för. Det borde finnas fler vuxna i biblioteket, eftersom bibliotekspersonalen mestadels finns bakom disken. Några av eleverna har även synpunkter på bokbeståndets organisation. De har svårt att hitta bland hyllorna och skulle önska att det fanns en karta över var de olika ämnena är placerade.

5 Skola B

5.1 Gymnasieskolan och dess bibliotek

På skola B studerar ca 1300 elever. Antalet lärare på skolan är ca 170 och utöver dessa arbetar ytterligare ca 50 personer där. De program som gymnasieskolan har att erbjuda är tio till antalet. Av dessa är majoriteten yrkesförberedande. Skolan består av ett flertal byggnader som är utspridda över ett större område.

Skolans bibliotek ligger på andra våningen i den byggnad som inrymmer humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen. Bibliotekets lokaler, som är ljusa och rymliga, är på ca 510 kvm. Lokalerna består, förutom bibliotekets öppna utrymmen och personalutrymmen, även av fyra mindre anslutande gruppum som är bokningsbara. I biblioteket arbetar två bibliotekarier och en biblioteksassistent. Bibliotekarierna är anställda på vardera 75% och assistenten arbetar på heltid. Bibliotekets öppettider är 8-16 alla skoldagar.

Biblioteket är utrustat med 14 internetanslutna datorer. Av dessa är åtta placerade ute i bibliotekets öppna utrymmen, medan de resterande sex finns i gruppummen. Via de flesta av bibliotekets datorer har eleverna tillgång till inte bara internet, utan också bibliotekskatalogen, ordbehandlingsprogram och kalkylprogram. Dessutom finns det i biblioteket ytterligare två datorer, vilka enbart ska användas för ordbehandling. Samlingen består av ca 17 000 medier, som är ganska jämnt fördelade på skön- och facklitteratur. Antalet tidskrifter är ca 50 och dessutom tillhandahåller biblioteket fyra dagstidningar. I bibliotekets bestånd finns också ett större antal ljudböcker och boxar med ”Bok och band”.

Biblioteket tillhandahåller även ett antal nätbaserade uppslagsverk, såsom Nationalencyklopedin, Landguiden och ALEX Författarlexikon. Vissa av dessa kan nås via bibliotekets hemsida oavsett var eleverna befinner sig. Dessutom har de tillgång till sex olika artikeldatabaser, exempelvis Artikelsök, Presstext och EBSCO. Artikeldatabaserna är dock endast tillgängliga från skolans datorer. I biblioteket har eleverna möjlighet att kostnadsfritt göra utskrifter från datorerna och kopiera ur bibliotekets material. Om de har behov av att kopiera annat material får de bekosta detta själv.

Bibliotekets hemsida är enligt vår bedömning mycket innehållsrik och välutformad. Här kan man, förutom information om öppettider, personal och e-postadresser, hitta bibliotekets låneregler och katalog. Som ovan nämnts kan man härifrån också söka i

vissa av bibliotekets uppslagsverk och databaser. Dessutom finns det länkar till olika sökmotorer och till andra bibliotek och deras kataloger. Hemsidan innehåller också länksamlingar, anpassade till vissa av de projekt och temaarbeten som klasserna arbetar med. Dessutom kan man via hemsidans "elevguide" få en kort introduktion i informationssökning och hur man arbetar undersökande och källkritiskt. Främst riktad till skolans pedagogiska personal är den länk på hemsidan, som behandlar biblioteket i undervisningen. Slutligen ger man på hemsidan också information om och hjälp inför det projektarbete, som alla elever genomför under sitt tredje år på gymnasiet.

För biblioteket har en pedagogisk arbetsplan utformats. Denna anger vilka riktlinjer och mål som ska styra bibliotekets verksamhet. Arbetsplanen behandlar bl.a. vilka resurser som ska finnas i biblioteket och vilka principer som ska styra urvalet av dessa. Den diskuterar också elevernas möjligheter att lära sig att söka information. Här betonas vikten av ett gott samarbete mellan bibliotekets personal och lärarna på skolan. I arbetsplanen fastslås att alla elever i slutet av årskurs ett ska ha fått en introduktion i hur man hittar i biblioteket, hur man väljer informationskällor och hur man söker och värderar material. I arbetsplanen betonas vikten av att "skolledningen i ord och handling stödjer samarbetet mellan lärare och bibliotekarier". Man fastställer också att biblioteket ska vara en plats för studier, enskilt och i grupp. Slutligen ska biblioteket stimulera till olika typer av kulturaktiviteter.

5.2 Resultatpresentation

5.2.1 Bibliotekarien

I avsnittet nedan redovisas resultaten från den intervju som genomfördes med bibliotekarien på skola B. Hon har arbetat som bibliotekarie på skolan sedan hon tog sin examen för sju år sedan. Avsnittet är uppdelat i tre huvudområden som behandlar *Bibliotekets roll i lärandeprocessen*, *Samverkan* och *Bibliotekets service och resurser*.

Bibliotekets roll i lärandeprocessen

Bibliotekarien på skola B värderar inte bibliotekets roll i lärandeprocessen som särskilt betydelsefull. Eftersom den skola hon arbetar på är yrkesinriktad arbetar man inte i någon större utsträckning undersökande där. Enligt henne är det i hög grad just undervisningens utformning som bestämmer vilken betydelse biblioteket får för lärandeprocessen. Det finns visserligen några lärare på skolan som regelbundet arbetar i projekt och övergripande teman med sina elever. "Det är då biblioteket har möjlighet att komma in", säger hon. Generellt sett går det inte att se några särskilda tendenser kring vilka ämnen eller program som använder biblioteket i större utsträckning än andra. Hon nämner dock ämnena historia, religion och naturkunskap, men menar samtidigt att det främst beror på personkemi och lärarens inställning till biblioteket. Det går att integrera biblioteket i undervisningen i alla ämnen om man verkligen vill, anser hon. Sin egen betydelse för elevernas lärandeprocess värderar hon som ganska liten. Som bibliotekarie har man inte mycket inflytande. "Det är läraren som styr", säger hon. Lärarens attityd till

biblioteket smittar av sig på eleverna. Därför är lärarna egentligen den främsta målgruppen. ”Givetvis hjälper vi eleverna när de behöver hjälp, men det är alltså inte riktigt min uppgift. Det är egentligen lärarna som ska introducera dem”.

Bibliotekarien är tveksam till hur viktigt det faktiskt är för alla elever att lära sig att hitta information själva. ”Är det viktigt om du exempelvis går en praktisk utbildning”, frågar hon sig. ”En del elever är sällan på biblioteket och då kan man inte kräva att de ska hitta själva. Det viktiga är att de vet hur de ska gå tillväga då de söker”. Alla elever på skolan blir i årskurs ett visade runt i biblioteket och får en grundkurs i datakunskap. Undervisningstillfällena med eleverna sker enligt bibliotekarien oftast på hennes eller hennes kollegas initiativ. Vid enstaka tillfällen ber någon lärare dem att undervisa i deras klass.

Samverkan

Enligt bibliotekarien på skola B är det endast ett fåtal av lärarna som använder biblioteket, då de förbereder och planerar sin undervisning. Det händer inte heller särskilt ofta att lärarna rådfrågar eller informerar inför kommande projekt. De få gånger de trots allt gör detta är då de behöver ”temahyllor” för sin undervisning. Det faktum att lärarna inte använder biblioteket i särskilt stor utsträckning för sin undervisning, beror dock inte på att biblioteket saknar något i resursväg, menar hon. Snarare handlar det om lärarnas inställning och medvetenhet om vad biblioteket kan tillföra. Då det gäller samarbete med lärarna och delaktighet i planeringen av undervisningen är det helt på bibliotekariernas initiativ, anser hon. ”Samarbetet kunde vara betydligt bättre. Samtidigt är det lärarnas mål med undervisningen som är utgångspunkten. Om lärarna anser att läroboken är fullt tillräcklig kan jag naturligtvis inte tvinga på dem ett samarbete”. Bibliotekarien tror inte att lärarna på hennes skola har särskilt höga mål för sin undervisning. En hög andel av skolans elever har koncentrationssvårigheter eller är skoltrötta. ”Det är den ribban du har”, säger hon.

De flesta lärare brukar dock följa med sina klasser till biblioteket och vara en resurs då eleverna arbetar där. Samarbetet brukar vid sådana tillfällen fungera bra. Hon menar också att de flesta lärare har tillräckliga kunskaper i bibliotekskunskap och informationssökning för att kunna hjälpa sina elever. För dem handlar det mest om att känna till vad som är tillgängligt. ”Målet är att rationalisera bort sig själv”, menar hon. Genom att exempelvis abonnera på den databas som lärarna behöver och introducera dem i den försöker hon ta sig ur användarprocessen. På liknande sätt sker med eleverna. Dessa får i samband med olika projekt undervisning i exempelvis informationssökning på internet.

Många av de elever som kommer till biblioteket behöver dock inte bara hjälp med att hitta lämpligt material, utan också med att ”snäva in sig” på ett visst ämne. ”Ibland vet eleverna inte ens vad uppgiften är”, säger hon. ”Man får vara lite som en detektiv.” Att eleverna är osäkra på sin uppgift är ett stort problem.

Det finns enligt bibliotekarien ingen handlingsplan på skolan, som definierar hur samarbete och ansvarsfördelning mellan lärare och bibliotekspersonal ska se.

Bibliotekarien tror inte heller att en sådan plan skulle förändra något. Hade man trott detta, skulle en plan naturligtvis ha utarbetats, menar hon. Inte heller finns det några mål och riktlinjer för hur biblioteket ska integreras i undervisningen. Det enda som sägs i den nuvarande biblioteksplanen är att ”lärare och bibliotekarier ska samarbeta”.

Bibliotekarien upplever att hon har stöd från skolledningen. ”Alla i skolledningen är välvilliga och tycker bara bra om biblioteket.” Skolledningen engagerar sig dock knappast i biblioteksfrågor. Det är hon som får ta initiativet. Tidigare fanns på skolan en biblioteksgrupp, där medlemmar ur skolledningen fanns representerade. Det var något lättare då, menar hon.

Bibliotekets service och resurser

Bibliotekarien på skola B menar att även om bibliotekets service riktar sig till både lärare och elever, bör den främst vara anpassad efter skolans elever och deras förmågor. ”Eftersom skolan har en stor del lässvaga elever kommer bibliotekets service och resurser att bli alltmer anpassat efter detta.” Istället för att som många andra gymnasieskolor satsa på ett stort och varierat tidskriftsutbud kommer biblioteket i framtiden att köpa in alltmer inlästa böcker på kassett och CD. Man kommer också att investera i egna DAISY-spelare och DAISY-talböcker. Det finns ett stort behov på skolan av sådana resurser, menar hon.

Det material elever och lärare framför allt efterfrågar på hennes skola är enligt bibliotekarien tunna och enkla böcker, i synnerhet då det gäller facklitteratur. Det är ofta svårt att hitta något som passar alla. ”Riktig facklitteratur” är som regel för avancerad, medan facklitteratur anpassad för barn och ungdomar är för barnlig. ”Det är väldigt svårt för våra elever att hitta något som passar och jag tror att lärarna därför drar sig för att skicka dem till biblioteket, när de jobbar med egna uppgifter”, menar hon. Hon berättar vidare att hon ofta plockar samman informationsbroschyrer och liknande inför temaarbeten - kort, men koncentrerad information, som trots allt brukar räcka. ”Lärarna vet att de inte kan kräva så mycket mer”, säger hon. Även då det gäller skönlitteratur har man försökt att anpassa utbudet efter elevernas förmåga. En klar minoritet av skolans elever är goda läsare och man har därför valt att köpa in allt mer ungdomslitteratur.

Bibliotekarien menar att hon inte alltid kan tillgodose de behov som finns hos skolans elever och lärare. Till vissa program är det svårt att hitta material som passar eleverna. Då eleverna ber om hjälp handlar det oftast om att de behöver en bok i ett visst ämne. Många frågar, utan att ha tittat på hyllan först. Ibland har de tittat, men har inte kunnat hitta det material de söker. Eleverna skulle behöva mer träning i hur man går tillväga då man söker material i biblioteket, menar hon.

Bibliotekarien på skola B är mycket nöjd med de resurser som står till biblioteksverksamhetens förfogande. ”Vi har en mycket bra budget här”, säger hon. Eftersom skolan är yrkesinriktad är kostnaderna per elev mycket höga. ”Att årligen ge biblioteket en budget på X antal kronor är som en droppe i havet.” Även då det gäller andra resurser, såsom personal och lokaler, är bibliotekarien nöjd. Det enda problemet är bibliotekets geografiska placering på skolan. Eftersom skolans olika byggnader är

utspridda över ett stort område, kan man naturligtvis inte finnas nära till hands för alla. Därför försöker biblioteket istället satsa på resurser på hemsidan. Dessutom har biblioteket ett stort grupprum dit man kan komma med hela klasser. Bibliotekarien upplever att det finns stora möjligheter till fortbildning om så önskas. Själv skulle hon vilja utbilda sig vidare i läsfrämjande och ”bokprat”.

Som avslutning på intervjun bad vi bibliotekarien att göra en generell bedömning av hur väl biblioteket med personal kan tillgodose sina målgruppers behov. Vi bad henne ange sin bedömning på en betygsskala mellan ett och fem. Hon angav då en fyra, men tillade att ”det är en annan sak om jag får chansen att göra det”. Då vi undrade huruvida hon upplever att biblioteket faktiskt tillgodoser behoven, angav hon istället en tvåa. Problemet är att lärarna inte använder biblioteket i särskilt stor utsträckning i sin undervisning. Dessutom kan inte alla elever tillgodoräkna sig det som biblioteket erbjuder.

5.2.2 Lärare

Nedan redovisas resultatet av intervjuerna med de två lärarna på skola B. Båda två har arbetat som lärare i över tjugo år. På skola B har de dock arbetat i sju respektive tio år. Lärare B1 undervisar i historia och religion på tre av skolans mer teoretiska program. Lärare B2 undervisar i olika karaktärsämnen på skolans Barn- och fritidsprogram. Resultatredovisningen är uppdelad i tre huvudområden: *Bibliotekets roll i lärandeprocessen*, *Samverkan* och *Bibliotekets service och resurser*.

Bibliotekets roll i lärandeprocessen

Vi frågade inledningsvis i hur stor utsträckning ett undersökande, problembaserat arbetssätt är ett inslag i deras undervisning. Lärare B menade att omfattningen till stor del är beroende av vilken nivå man undervisar på. Det undersökande arbetssättet på en A-kurs i exempelvis historia kanske utgör 30% av undervisningen, medan det på en D-kurs är ungefär 80%. Lärare B2 däremot hade något svårare att precisera den exakta omfattningen. Hon menade att undervisningsmetoden framför allt måste vara anpassad till eleverna och deras förmåga att arbeta självständigt. För några år sedan, då PBL (Problembaserat lärande) var mycket populär som undervisningsmetod, försökte man arbeta mycket undersökande, berättar hon. Eftersom många elever hade svårt att arbeta självständigt återgick man dock snart till mer traditionell undervisning. Idag arbetar hon och hennes elever i ganska liten utsträckning undersökande.

För lärare B1, som främst undervisar i teoretiska ämnen, spelar biblioteket en central och betydande roll. Han låter ofta sina elever söka material på egen hand och undervisningen är till stor del uppbyggd på självständigt arbete, där eleverna arbetar utifrån olika teman. För lärare B2 däremot, som undervisar i mer praktiska ämnen, innebär biblioteket något ångestfyllt. Hon önskar att hennes undervisning vore mer knutet till biblioteket. I de klasser hon undervisar i är dock de flesta elever ännu inte mogna för det ansvar som det innebär att arbeta självständigt. Vid de enstaka tillfällen

då eleverna faktiskt är i biblioteket och arbetar brukar hon alltid vara med och hjälpa de elever som behöver handledning.

Lärare B1 bedömer att en ganska stor del av det material som används i hans undervisning kommer från biblioteket. Egentligen allting som inte är kurslitteratur, menar han. I det självständiga arbetet ska eleverna lära sig att söka information ”överallt där det finns” och använda många olika typer av resurser. Eftersom skolbiblioteket är så väl utrustat behöver hans elever sällan vända sig till något annat bibliotek. Lärare B1 berättar att han regelbundet läser Bibliotekstjänsts katalog över nya böcker och sedan ber biblioteket att beställa hem det han är intresserad av. ”Så att biblioteket hela tiden har den litteratur som jag vill ska finnas där.” Lärare B1 berättar också att han ofta själv använder biblioteket då han förbereder sin undervisning. Framför allt gör han detta då hans eget material och det som finns på institutionen inte räcker till.

Lärare B2 bedömer att hon och hennes elever får ca 25% av det material som används i hennes undervisning från biblioteket. Inom vissa ämnen, såsom Fritid, finns inga läroböcker och då blir naturligtvis biblioteket extra viktigt, menar hon. I vissa klasser orkar dock eleverna inte ta till sig den litteratur som biblioteket kan bidra med. Istället får man då arbeta mycket med artiklar. Biblioteket fungerar då främst som ”input” för henne själv. Hon besöker biblioteket ungefär en gång i veckan. Ibland går hon dit då hon behöver material och tips från bibliotekarien, men det händer också att hon går dit bara för att ”nosa på vad som är nytt”.

Lärarna på skola B anser båda att det är viktigt att eleverna själva lär sig hitta lämpligt material. Lärare B1 menar att detta är det enda av värde som skolan kan ge eleverna, eftersom ämneskunskaper är ”datummärkta”. Det man ska koncentrera sig på är därför att lära eleverna hur de bäst går tillväga då de söker information och hur de kritiskt granskar denna. Alla elever i årskurs ett får enligt honom undervisning i hur man hittar i biblioteket och hur man söker information. Varje nytt projekt blir sedan en naturlig repetition av denna undervisning. Lärare B2 menar visserligen att eleverna själva bör lära sig att söka information, men ser samtidigt stora svårigheter i detta. Först och främst måste man få det att fungera i klassrummet. Utifrån hennes perspektiv är den undervisning som eleverna får i bibliotekskunskap och informationssökning otillräcklig. Framför allt skulle elevernas kunskaper i hur man sovrar och källkritiskt granskar material behöva förbättras betydligt.

Samverkan

Då lärare B1 planerar sin undervisning gör han det oftast i samråd med biblioteket. Tillsammans med bibliotekarien kartläggs då elevernas biblioteksbehov. På detta sätt blir biblioteket bättre förberett och kan vid behov beställa material från andra bibliotek och institutioner. Lärare B1 menar att bibliotekarien är en integrerad del i skolans arbete. Hon är med på alla möten och ”har en röst i alla saker som vi planerar för programmen”. Dessutom är hon en del av skolans undervisande personal, eftersom hon undervisar i informationssökning. Lärare B1 menar att samarbetet fungerar mycket bra.

Lärare B2 informerar inte bibliotekarien om kommande projekt och dylikt särskilt ofta. Hon är medveten om att detta är en brist. Tyvärr planerar man sällan särskilt långt i förväg, säger hon. Däremot brukar hon ibland be bibliotekarien att köpa in litteratur som verkar vara av intresse för hennes undervisning. Vid de tillfällen då bibliotekarien är involverad i planeringen av något projekt fungerar samarbetet mycket bra, anser hon. I årskurs två har man exempelvis ett projekt kring hälsa. Bibliotekarien brukar då ge förslag på litteratur, göra länklister och ibland även finnas med i klassrummet. Enligt lärare B2 brukar bibliotekarien ibland också finnas med vid möten inom arbetslaget. Några övriga samarbetsformer finns inte, säger hon. Trots detta känns det som om ”hon är en del här”. Lärare B2 skulle önska att det vore möjligt med ett utökat samarbete. Hon skulle också vilja utnyttja biblioteket på ett annorlunda sätt i sin undervisning, än hon gör idag. Det geografiska avståndet till biblioteket, i kombination med det stora antalet elever vars förmåga till självständigt arbete är bristande, ser hon dock som stora och svåröverkomliga hinder.

Då lärare B1:s elever är i biblioteket och arbetar, brukar han själv alltid följa med som en extra resurs. Ofta går han då runt och hjälper till där det behövs. Eftersom klasserna är stora hinner han dock inte alltid hjälpa alla. Han upplever inte att det finns någon tydlig arbetsfördelning mellan vad han själv respektive bibliotekarien hjälper eleverna med. I biblioteket är det dock bibliotekarien som är experten och han som är medhjälparen. När det exempelvis gäller informationssökning, behärskar bibliotekarien detta mycket bättre. I en klass på trettio elever, är det ungefär tio som är så pass självgående att de klarar sig själva. Resten behöver hjälp med att exempelvis snäva in sig på en aspekt av ett ämne eller vidga ämnet, eftersom det finns för lite material. Lärare B1 menar att det i första hand är han, i egenskap av lärare, som ska hjälpa eleverna med detta. Trots detta händer det ganska ofta att bibliotekarien också får hjälpa eleverna med sådana problem, menar han. ”En bibliotekarie ska också vara pedagog. Alla som arbetar i skolan ska vara pedagoger”.

Även lärare B2 brukar följa med sina elever till biblioteket och vara en resurs. Inte heller hon upplever att det finns någon tydlig ansvarsfördelning mellan henne och bibliotekarien. Man hjälper helt enkelt till där det behövs, menar hon. Enligt henne händer det ofta att bibliotekarien får hjälpa eleverna med mer pedagogiska frågor, såsom att t ex sovra och värdera material. Att bibliotekarien ibland får ta en mer pedagogisk roll ser hon inte som något problem.

Lärare B1 känner inte till någon handlingsplan som specifikt definierar hur samarbete och ansvarsfördelning mellan lärare och bibliotekspersonal ska se ut. Däremot har alla en tjänstebeskrivning och i denna står det att samverkan på alla plan ska främjas. Lärare B1 tror inte att tydligt uppställda riktlinjer för samverkan och ansvarsfördelning skulle främja arbetet på skolan. ”Det finns alldeles för många s.k. riktlinjer ändå, men till syvende och sist är det människorna som ska samverka. Hade vi exempelvis haft en okunnig eller ointresserad bibliotekarie, hade samarbetet inte varit så lätt, oavsett om det funnits riktlinjer eller ej”.

Lärare B2 däremot, tror att det finns en handlingsplan på skolan som definierar hur samarbete och ansvarsfördelning ska se ut mellan lärare och bibliotekspersonal. Hon är dock osäker på vad denna plan faktiskt innehåller. Det enda hon tydligt kan minnas är

att den säger att alla elever ska undervisas i bibliotekskunskap. Hon tror inte att en tydlig, mer detaljstyrd handlingsplan, skulle förbättra samarbetet mellan lärare och bibliotekspersonal. Det finns så oerhört många handlingsplaner inom skolan och man kan inte ha dem alla färska i minnet, menar hon. Det är inte förrän det uppstår problem, som man plockar fram dem och ”med biblioteket har det ju inte varit några problem”. Lärare B2 känner inte till om det finns några riktlinjer för hur biblioteket ska integreras i undervisningen. Hon tror dock att det skulle vara bra om sådana fanns. Kanske skulle man då kunna få eleverna att känna att ”biblioteket är något jag kommer att gå till när jag slutar här”. Det är egentligen det som är det viktiga tycker hon, förutom skolarbetet i sig naturligtvis.

Bibliotekets service och resurser

De båda lärarna anser båda att biblioteksservicen inte bara ska rikta sig till eleverna, utan även till skolans lärare. Båda menar också att den gör det. Biblioteket ska enligt lärare B1 fungera som skolans informationscentrum. ”Biblioteket är inte längre ett ställe där man har böcker.” Idag handlar det istället om information och kommunikation. Bibliotekariens uppgift är att vara ”spindeln i nätet”. Som bibliotekarie måste man hela tiden hålla sig informerad om ny litteratur, nya länkar etc. Bibliotekariens kontaktnät utåt är också mycket viktigt, menar han. Rent resursmässigt ska biblioteket kunna tillhandahålla ”allt”. Det ska finnas relevant och aktuell litteratur för alla ämnen och programriktningar på skolan. Dessutom ska det finnas tillgång till datorer i biblioteket. Dessa är oerhört viktiga för eleverna, då de arbetar där. Via datorerna ska man sedan ha tillgång till artikelsamlingar och databaser. Biblioteket måste också vara utrustat som en arbetsplats. ”Biblioteket är inte längre ett ställe där man ska sitta tyst, utan i biblioteket ska man kunna gå omkring och göra det man måste göra och diskutera om man behöver det. Det ska också finnas rum där det är tyst om man behöver sitta i lugn och ro”. Lärare B1 menar att skolans bibliotek kan tillhandahålla sina användare allt detta, dock skulle han vilja ha ”mer av allt”. Det är nog ganska naturligt, säger han. Allting uppdateras ständigt och det gamla blir inaktuellt.

För lärare B2 och hennes elever fungerar biblioteket ofta som en slags ”akutmottagning”. Man har inte lyckats hitta något bra, aktuellt material och ber då bibliotekarien om hjälp. ”Hon är helt fantastisk när det gäller att stötta och hjälpa när man känner sig vilsen och så. Ofta är man ju ganska dålig på att planera långt i förväg”. Främst är det tips på bra litteratur och länkar som bibliotekarien bidrar med. Enligt lärare B2 får hon och hennes elever all den hjälp de behöver. Däremot tror hon inte alltid att bibliotekspersonalen får den bekräftelse de förtjänar. Som lärare glömmar man ofta bort att visa sin uppskattning. I biblioteket ska det framför allt finnas böcker och tillgång till datorer, menar hon. Det ska också finnas möjlighet att skriva ut material och kopiera.

Lärarna säger båda att de i stort sett är nöjda med bibliotekets resurser. Det enda lärare B1 skulle önska är att det fanns fler datorer i biblioteket. Om man kommer dit med en hel klass räcker bibliotekets få datorer knappast till alla. Han är däremot mycket nöjd med personalen, lokalerna och öppettiderna. Även de fysiska samlingarna är tillräckliga, menar han. Lärare B1 tror att användandet av skolbiblioteket i hög grad påverkas av de

stora geografiska avstånden inom skolan. Eftersom hans undervisningslokaler ligger i anslutning till biblioteket är det mycket enkelt för honom och hans elever att ta sig dit. Hade man däremot arbetat i en annan byggnad längre bort hade man säkerligen inte besökt biblioteket lika ofta, menar han. Lärare B2 har inte särskilt många synpunkter på bibliotekets resurser. Hon upplever att hon sällan saknar något. ”Det känns som att man köper in rätt mycket nytt”, säger hon. De fysiska samlingarna känns aktuella. Det enda hon möjligen saknar på biblioteket är musik och filmer. Hon tror att det skulle locka elever som annars aldrig brukar gå dit. Dessutom händer det bland att hon saknar material på vissa områden. Då brukar hon istället utnyttja kommunbiblioteket. Även lärare B2 kommenterar det geografiska avståndet mellan biblioteket och vissa av skolans övriga byggnader. Hon undervisar själv i en byggnad som ligger ganska långt från biblioteket och menar att detta är ett problem. Ibland säger vissa elever att de ska gå till biblioteket och försvinner sedan på vägen. Det bästa hade varit om institutionen hade haft ett eget litet bibliotek i den egna byggnaden. ”Men det är ju bara en dröm”, säger hon.

Avslutningsvis frågade vi lärarna huruvida de upplever att biblioteket med personal kan tillgodose deras och deras elevers informations- och servicebehov, eller ej. Lärare B1 svarade att biblioteket och dess personal utan tvekan kan det. Allting kan givetvis bli bättre, men på en skala mellan ett och fem får biblioteket en femma. Även lärare B2 menar att behoven blir tillgodosedda. ”Det är så bra som det överhuvudtaget går att vara”, säger hon. Att hon sedan inte utnyttjar biblioteket särskilt mycket i sin undervisning, är en brist som inte biblioteket kan lastas för. Främst handlar det om tid, men också om det geografiska avståndet till biblioteket och elevernas ambitionsnivå.

5.2.3 Elever

I avsnittet nedan presenteras resultaten från den enkätundersökning, som genomfördes i de två klasserna på skola B.

Antalet ifyllda enkäter på skola B var sammanlagt 40 och fördelningen mellan de två klasserna relativt jämn. 21 elever studerade på Natur- och humanvetarprogrammet och 19 på Barn- och fritidsprogrammet. De elever som studerade på Natur- och humanvetarprogrammet gick alla sitt andra år på gymnasiet. Av de elever från Barn- och fritidsprogrammet, som besvarat enkäten, gick hälften sitt första år och den resterande hälften sitt tredje. I båda klasserna var antalet flickor fler än antalet pojkar. Sammanlagt var könsfördelningen 26 flickor och 14 pojkar. Fortsättningsvis kommer de båda klasserna att kallas NH-klassen och BF-klassen. Svarsfrekvensen på de flesta av enkätens frågor var hög.

Eleverna tillfrågades inledningsvis hur ofta de besöker sitt skolbibliotek. Resultatet av de två klassernas svar skiljer sig här markant åt. Eleverna i NH-klassen svarar i stort sett alla att de besöker skolbiblioteket minst en gång i veckan. 15% svarar till och med att de är på biblioteket varje skoldag. Eleverna i BF-klassen däremot, besöker biblioteket i påfallande mindre omfattning. Två tredjedelar svarar att de är på biblioteket ett par gånger per termin. Ett fåtal svarar att de är där en gång i veckan. Några har också valt svarsalternativet ”aldrig”. På frågan om vad eleverna anser om bibliotekets öppettider

svarar två tredjedelar att de är nöjda, medan den resterande tredjedelen inte har någon åsikt.

I enkäten tillfrågades eleverna om vad de brukar ägna sig åt då de är i skolbiblioteket. Eleverna uppmanades att välja flera alternativ och sedan rangordna dessa. Enligt resultatet av enkäten ägnar sig en majoritet av eleverna i de båda klasserna främst åt att ”leta material i bibliotekets hyllor”. Det är också detta alternativ som flest elever generellt har valt. I andra hand väljer flertalet elever alternativen ”leta skolmaterial i bibliotekets datorer” och ”grupparbete”. Slutsatsen man utifrån dessa resultat kan dra är att eleverna, då de är i biblioteket, främst ägnar sig åt saker som är undervisningsrelaterade. De alternativ som eleverna i lägst grad valt är ”läser läxor” och ”lånar för fritidsläsning”.

I enkäten presenterar vi ett antal resurser som finns i ett skolbibliotek och ber eleverna att värdera deras betydelse. 38 av sammanlagt 40 elever svarar att de anser att det är mycket viktigt att biblioteket kan tillhandahålla kopiator, skrivare och liknande teknisk utrustning. Lika många har också svarat att de anser att det är mycket viktigt att det i biblioteket finns tillgång till datorer med internet. ”Mycket viktigt” anser en klar majoritet också att det är att biblioteket har resurser i form av ”bra personal”, ”fack- och skönlitteratur för skolarbetet”, ”datorer för ordbehandling” och ”rum för grupparbete”. Minst viktigt anses ”facklitteratur för nöje” och ”litteratur på andra språk än svenska” vara. Även tidningar och tidskrifter betraktas av många elever som en resurs av mindre betydelse på ett skolbibliotek.

I enkäten ombads eleverna också ange hur nöjda de är med bibliotekets resurser. Över hälften av de tillfrågade eleverna har i enkäten svarat att de är mycket nöjda med bibliotekets personal, rum för grupparbete och litteratur för skolarbete och nöje. Man är generellt också mycket nöjd med utbudet av tidningar och tidskrifter och datorer för ordbehandling. Mindre nöjd är man framför allt med bibliotekets tillgång på tysta läsplatser och litteratur på andra språk än svenska. Strax över hälften av eleverna i de båda klasserna anser att det finns vissa saker som saknas i biblioteket. Flera elever skulle önska att det i biblioteket fanns soffor, där man kunde sitta och läsa eller bara umgås. Ett flertal vill även via datorerna ha tillgång till internetsidan Lunarstorm, som är ett s.k. ”internet community” – alltså ett forum för vänskap, kontakter och diskussioner. Dessutom anser några att det i biblioteket borde finnas fler datorer med tillgång till internet. Ett fåtal har också synpunkter på miljön i biblioteket. En trivsammare och mindre högljudd miljö efterfrågas.

Eleverna blev i enkäten också tillfrågade om hur ofta deras lärare brukar skicka dem till biblioteket eller uppmantra dem att gå dit. Två tredjedelar av eleverna i NH-klassen svarade att lärarna ”ganska ofta” brukar göra detta. En fjärdedel väljer alternativet ”mycket ofta”. I BF-klassen ser elevernas svar tämligen annorlunda ut. Hela 42% menar att detta ”sällan” sker, medan 36% svarar att det sker ”ibland”. Ingen av eleverna i NH-klassen har svarat att det sker ”mycket ofta”.

I enkäten frågade vi också eleverna i vilken utsträckning deras lärare brukar följa med och hjälpa till i biblioteket. Även på denna fråga skiljer sig de två klassernas svar åt. Över 70% av eleverna i BF-klassen svarade att det sällan eller aldrig händer att lärarna

brukar följa med och hjälpa till i biblioteket. Hela 90% av eleverna i NH-klassen har däremot svarat att det sker ganska ofta eller ibland. 10% svarade att det händer mycket ofta. Ingen av eleverna i BF-klassen har angett detta svar.

Eleverna blev i enkäten även tillfrågade om huruvida de fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man behöver i bibliotekets hyllor och i så fall av vem. Nästan alla elever i NH-klassen svarade att de fått sådan undervisning av bibliotekets personal. I BF-klassen menade en majoritet av eleverna att de aldrig fått någon sådan undervisning. Av de elever som trots allt svarade att de fått undervisning, angav majoriteten att det var bibliotekets personal som höll i denna. En klar majoritet av de elever i de båda klasserna som angett att de fått sådan undervisning, anser också att denna var tillräcklig. Av de elever som svarat att de inte fått någon undervisning, skulle hälften vilja ha sådan.

Vi frågade också eleverna om de fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man behöver i databaser och på internet. Även här uppvisade de båda klassernas svar stora skillnader. Tre fjärdedelar av eleverna i NH-klassen menade att de fått sådan undervisning av bibliotekets personal. Över hälften av eleverna i BF-klassen svarade däremot att de inte fått någon undervisning alls. Av de som svarat att de fått undervisning anger majoriteten att de fått denna av en lärare. En klar majoritet av de elever i de båda klasserna som svarat att de fått undervisning, menar att denna var tillräcklig. Huruvida de som inte fått någon undervisning skulle vilja ha sådan eller ej, är däremot svårt att avgöra. Svarsfrekvensen på denna fråga är alltför låg.

Enligt resultatet av enkäten anser sig eleverna i de båda klasserna vara i störst behov av hjälp då det gäller att hitta litteratur i bibliotekets katalog och hyllor. Majoriteten av de tillfrågade eleverna anser sig aldrig behöva hjälp med att söka information på internet eller hantera de verktyg i form av skrivare, scanner eller ordbehandlingsprogram som biblioteket tillhandahåller. Vi bad också de tillfrågade eleverna att precisera vem de brukar få hjälp av i biblioteket. Enkätresultaten visar att det nästan alltid är bibliotekspersonalen de får hjälp av. Resultaten visar också att lärarens roll i biblioteket är mycket marginell. De få gånger eleverna i de båda klasserna anser sig få hjälp av sina lärare, är då de söker information på internet eller behöver hjälp med bibliotekets tekniska utrustning. Generellt kan också sägas att eleverna i BF-klassen i högre grad vänder sig till en annan elev för att få hjälp, än eleverna i NH-klassen.

Då vi i enkäten frågade eleverna hur ofta de anser att de får den hjälp de behöver i biblioteket, svarade 85% av eleverna i NH-klassen att de "alltid" eller "oftast" får den. Motsvarande siffra för eleverna i BF-klassen var 50%. Hela 32% av eleverna i BF-klassen anser att de bara "ibland" eller "sällan" får den hjälp de behöver i biblioteket. Ingen av eleverna i de båda klasserna har valt svarsalternativet "aldrig".

Eleverna ombads i enkäten också bedöma hur viktigt biblioteket är för deras skolarbete. Två tredjedelar av eleverna i NH-klassen menar att biblioteket är mycket viktigt. I BF-klassen är det dock bara en tredjedel som anser detta. Hälften av eleverna i BF-klassen anser trots allt att biblioteket är ganska viktigt. 10% av eleverna i BF-klassen anser att biblioteket inte alls är viktigt. Ingen av eleverna i NH-klassen har valt detta svarsalternativ.

Avslutningsvis bad vi eleverna i en öppen fråga att kommentera sitt skolbibliotek och den personal som arbetar där. En tredjedel av eleverna i de båda klasserna framförde här sina åsikter. Flera elever kommenterade personalen och menade att denna är trevlig och hjälpsam. Några skriver också att de är nöjda med biblioteket som det är. Flera av eleverna skulle också önska att det vore gratis att kopiera material som behövs för skolarbetet.

6 Skola C

6.1 Gymnasieskolan och dess bibliotek

På skola C studerar ca 1000 elever. Antalet lärare på skolan är ca 90 och utöver dessa arbetar ca 40 personer där. Skolan erbjuder fyra olika program, varav två är teoretiskt inriktade och två är av mer yrkesförberedande karaktär. Skolan består av en sammanhängande byggnad som omsluter en öppen plats.

Skolbiblioteket ligger på första våningen, i anslutning till skolans entré, och är centralt och lättillgängligt. Bibliotekets lokaler, som förutom de öppna utrymmena består av ett tyst läsrum och två grupprum, är på ca 200 kvm. De två grupprummen är inte bokningsbara och skulle dessa vara upptagna är eleverna istället hänvisade till de arbetsplatser som finns i bibliotekets öppna utrymmen. Här ska dock ljudnivån vara ”dämpad”. I biblioteket arbetar en bibliotekarie på heltid och två biblioteksassistenter på vardera 50 %. Bibliotekets öppettider är 8-16 alla skoldagar.

I biblioteket finns sexton datorer. Av dessa är sju ämnade för informationssökning, medan fyra främst är till för de elever som behöver skriva arbeten i ordbehandlingsprogrammet Word. Av de återstående fem är tre enbart till för att söka i bibliotekets katalog, en innehåller Artikelsök och den andra ett antal CD-ROM-program. Bibliotekets samlingar består av ca 17 000 medier. Antalet tidskrifter på biblioteket är ca 80 och dessutom finns det sex olika dagstidningar.

Biblioteket tillhandhåller också ett antal nätbaserade uppslagsverk, exempelvis Nationalencyklopedin, Länder i fickformat och författarlexikonet ALEX. Dessutom har eleverna tillgång till ett flertal databaser, såsom Artikelsök, Mediarkivet, Presstext, EBSCO, IPS (Inter Press Service), Politiken.se och Affärsdata. Både de nätbaserade uppslagsverken och databaserna är tillgängliga från alla skolans datorer. Eleverna har i biblioteket möjlighet att kostnadsfritt göra utskrifter från datorerna. Om de däremot har behov av att kopiera material får de bekosta detta själv.

Bibliotekets hemsida innehåller, förutom information om öppettider, personal och adresser, länkar till bibliotekets katalog och till nätbaserade uppslagsverk och databaser. Dessutom kan man på hemsidan hitta information om bibliotekets bestånd och länkar till andra bibliotek och deras kataloger. Jämfört med de båda tidigare presenterade skolornas hemsidor, uppfattar vi denna som något mindre innehållsrik. Det finns t.ex.

inga länksamlingar för speciella teman, ingen information eller råd inför specialarbetet och ingen del som specifikt riktar sig till skolans lärare.

En handlingsplan har utformats för biblioteket. I denna anges riktlinjer för bibliotekets verksamhet och för vilka mål som ska eftersträvas. Handlingsplanen är formulerad i mycket allmänna ordalag. Den fastslår bl.a. att biblioteket ska vara "ett läromedel" för alla på skolan och ett "laboratorium för elevernas självständiga arbete". Dessutom ska biblioteket fungera som ett instrument för samverkan mellan skolans olika ämnen och stimulera till olika kulturaktiviteter. I handlingsplanen fastslås även att alla elever i årskurs ett ska få "allmän biblioteksinformation". Den enda del i handlingsplanen som är detaljerad i sina riktlinjer är den som behandlar inköp av medier. Här betonas vikten av kvalitet och anknytning till skolans ämnen. Urvalet ska också präglas av allsidighet och öppenhet inför kontroversiella frågor. Avslutningsvis fastslås i handlingsplanen att ett biblioteksråd bestående av elever, lärare och bibliotekspersonal ska finnas på skolan. Rådets främsta uppgifter ska vara att diskutera bibliotekets äskanden, utvärdera bibliotekets verksamhet samt utarbeta regler för biblioteket.

6.2 Resultatpresentation

6.2.1 Bibliotekarien

I avsnittet nedan redovisas resultaten från den intervju som genomfördes med bibliotekarien på skola C. Bibliotekarie C har arbetat som gymnasiebibliotekarie i nio år, varav sju på denna skola. Avsnittet är uppdelat i tre huvudområden som behandlar ***Bibliotekets roll i lärandeprocessen***, ***Samverkan*** och ***Bibliotekets service och resurser***.

Bibliotekets roll i lärandeprocessen

Bibliotekarien skulle önska att biblioteket på hennes skola spelade en större roll i elevernas lärandeprocess. Hon skulle också själv vilja ha en mer aktiv roll som handledare för eleverna i deras informationssökningsprocess, än vad som idag är möjligt. Med bara en bibliotekarie anställd i biblioteket, finns det idag endast tid för enstaka punktinsatser. Bibliotekarien poängterar här betydelsen av att det alltid finns en bibliotekarie närvarande i biblioteket, som kan handleda de elever som kommer dit. Bibliotekarien skulle också gärna se att biblioteket integrerades i olika ämnesprojekt i större utsträckning än vad det gör idag. Hon försöker regelbundet ta initiativ till samarbete med lärarna, men tycker ofta att hon får dålig respons. Lärarna och bibliotekarien måste dela på ansvaret om ett samarbete ska fungera, menar hon.

Bibliotekarien anser att det är viktigt att eleverna själva lär sig att hitta relevant information och material. Att handleda elever i biblioteket är dock tidskrävande och hon upplever att hjälpen ofta blir "lite halvdan". Detta medför att många elever inte riktigt orkar fullfölja sökningarna på egen hand. Andra klarar sig riktigt bra, om de får hjälp att sätta igång. En bra början är att hjälpa eleverna att söka i bibliotekets katalog.

Artikelsök är en annan ingångsport som bibliotekarien ofta hjälper eleverna med. Desto svårare är det att hinna med enskild handledning i informationssökning på internet, anser hon.

Samverkan

Bibliotekarien menar att samarbetet med lärarna skulle kunna fungera mycket bättre på hennes skola. Vissa lärare informerar bibliotekarien i förväg om vad eleverna ska arbeta med, men tyvärr allt för få. Bristen på denna typ av samverkan utgör ofta ett problem för bibliotekarien. Dessutom upplever hon att många lärare sällan är närvarande i biblioteket med sina elever. Kanske har vissa lärare inte riktigt förstått hur stort elevernas behov av handledning är då de söker information i biblioteket, menar hon. ”De har nog en alltför stark tilltro till elevernas förmåga att klara sig på egen hand.” Hon påpekar, i likhet med bibliotekarierna på de övriga två skolorna, det faktum att många elever kommer till biblioteket utan att ha riktigt klart för sig vad de ska leta efter. Eleverna är ofta osäkra på vad deras uppgift egentligen innebär och kommer till biblioteket utan att ha någon färdig problemformulering. Bibliotekarien menar att en av de viktigaste sakerna vid inläring är att lära sig att ställa bra frågor. Många lärare skulle behöva tänka över och arbeta mycket mer med detta med sina elever, anser hon. En annan brist är att få lärare på skolan har tillräckliga kunskaper i informationssökning för att kunna handleda sina elever. Även kunskaperna om hur biblioteket kan användas i undervisningen, vilka hjälpmedel som finns och vad ett bra samarbete med skolbiblioteket kan ge, är dåliga.

Bibliotekarien på skola C skulle, i likhet med bibliotekarierna på skola A, gärna se att en handlingsplan, som definierar samarbete och ansvarsfördelning mellan lärare och bibliotekspersonal, fanns på skolan. Vem som har ansvaret för elevernas informationskompetens är långt ifrån självklart, menar hon. ”Det är väl lite av svårigheten med bibliotekariens roll i skolan, att det inte nämns i något styrdokument. Det står att eleverna ska lära sig informationskompetens, lära sig sovra bland källor, källkritisk granskning o.s.v., men det står inte vem som ska lära dem det”. Det finns inte heller några tydliga mål och riktlinjer för hur biblioteket ska integreras i undervisningen. Bibliotekarien tror att det skulle underlätta om det fanns vissa riktlinjer ovanifrån, som varje skola sedan kunde ha som underlag för att utarbeta sin egen handlingsplan. Hon påpekar dock att utarbetandet av handlingsplaner inte är hela lösningen. ”Det är ju ytterst ute inte det som gör att arbetet fungerar bra, men jag skulle ändå gärna ha hjälp av det. Jag skulle vilja att det blir en självklarhet hos alla att biblioteket integrerades i undervisningen, så att jag inte skulle behöva springa och dra i lärarna hela tiden”.

Bibliotekarien menar att hennes möjligheter att vara delaktig i planeringen begränsas av det faktum att det på skolan inte finns något egentligt forum för samarbete. Skolan håller för närvarande på att omorganiseras och bibliotekarien hoppas att detta ska resultera i någon typ av arbetslagsorganisation. En sådan skulle underlätta för diskussion och samarbete med lärarna, tror hon. Det har tidigare funnits ett biblioteksråd på skolan, som tyvärr fungerade dåligt. Nu ska ett nytt försök göras. Rådet ska bestå av skolans bibliotekarie, en representant från skollärdningen, ett antal lärare och några elever. Biblioteksrådet första uppgift blir enligt bibliotekarien att utforma en ny handlingsplan

för skolbiblioteket. Att ett nytt biblioteksråd skapas på skolan ser bibliotekarien som ett stort steg i rätt riktning för utvecklandet av ett nära samarbete med lärarna.

Bibliotekarien upplever att hon har stöd från skolledningen. Som exempel nämner hon att hon nyligen fick en hel dag till sitt förfogande för att undervisa skolans lärare i informationssökning. Eftersom skolans rektor är relativt ny och skolledningen för närvarande håller på att omorganiseras, upplever bibliotekarien att det ännu inte funnits möjlighet till någon egentlig diskussion mellan henne och skolledningen kring biblioteket och dess verksamhet. ”Jag kan ju bara hoppas att ledningen kommer att hjälpa till med att driva biblioteksfrågor. Men jag känner också att det hänger på mig, att jag måste visa vad man kan använda biblioteket till och vilken roll det kan spela i undervisningen”, säger hon.

Bibliotekets service och resurser

Enligt bibliotekarien är lärarna på henna skola överlag mycket dåliga på att använda biblioteket. Ofta föredrar de att hämta material från institutionsbiblioteken. Institutionerna får egna anslag, som bl.a. ska användas till lärarnas fortbildning och till det bakgrundsmaterial de behöver för sin undervisning. Det är alltså inte tänkt att bibliotekets budget ska användas till material för lärarna, utan endast till elevernas undervisning. Samtidigt finns det inte några skarpa gränser, poängterar hon. Många lärare är nog tyvärr omedvetna om vilka resurser biblioteket kan bidra med och dessutom har de inte lärt sig att hitta bland samlingarna. Lärarna skulle behöva besöka biblioteket oftare.

Hon tillägger att hennes främsta uppgift som hon ser det, är att vara delaktig i lärandeprocessen som pedagog. ”Jag kallar det inte precis service. Det ordet har jag faktiskt strukit ur mina arbetsuppgifter. Jag ser mig mer som en pedagog och vill inte serva dem [elever och lärare] med att plocka fram material eller annat. Fast visst kan man säga att det är en service man tillhandahåller när man gör i ordning material och ser till att det blir lätt att hitta bland materialet och i biblioteket”.

Enligt bibliotekarien på skola C är det viktigt att biblioteket kan erbjuda material som är anpassat till de program som finns på skolan. Både den fysiska och den psykiska miljön är också viktig, menar hon. Naturligtvis måste det även finnas bra material i form av böcker, tidningar, tidskrifter och databaser. Utrymmen där eleverna kan arbeta och tillgång till datorer är också viktigt. Bibliotekarien nämner även lässtimulering och beklagar att hon som ensam bibliotekarie inte har tid att arbeta så mycket med detta. Bibliotekarien upplever att hon inte alltid har möjlighet att tillgodose de servicebehov som finns hos bibliotekets användare. Främst handlar det om elevernas behov av handledning i informationssökning. Eftersom hon är ensam bibliotekarie i biblioteket är det svårt att hinna med att hjälpa alla. Ibland blir hon också tvungen att hänvisa vidare till stadsbiblioteket, då skolans bibliotek inte har det material som eftersöks.

Bibliotekarien är nöjd med bibliotekets resurser i form av medier och datorer. Större lokaler hade varit bra, men det finns enligt henne inte fysiskt utrymme på skolan för detta. Bibliotekets placering på skolan är emellertid utmärkt, anser hon. Det enda hon

egentligen är missnöjd med att hon är ensam bibliotekarie på skolan. Hon har möjlighet att fortbilda sig, men detta finns det p.g.a. personalsituationen sällan tid för. Något hon skulle vilja lära sig mer om är hur man skapar en bra hemsida. Bibliotekets hemsida brukar hon nämligen använda som utgångspunkt i sin undervisning. I övrigt upplever bibliotekarien att det egentligen inte finns några större brister i hennes kunskaper. Problemet är istället att den kompetens hon faktiskt besitter, inte utnyttjas till fullo. En andra bibliotekarietjänst på skolan skulle frigöra tid, som kunde användas till att fler delar av hennes kompetens kunde utnyttjas, menar hon.

Som avslutning på intervjun bad vi bibliotekarien att göra en generell bedömning av hur väl biblioteket med personal kan tillgodose sina målgruppers behov. Hon ombads ange sin bedömning på en betygsskala mellan ett och fem. Bibliotekarien ansåg det vara svårt att göra en sådan helhetsbedömning. Hon menade att det finns två typer av behov hos användarna. Först finns det de behov som användarna själva upplever att de har. Dessa behov blir uppfyllda, tror bibliotekarien och anger här en fyra. Sedan finns det också de behov som användarna själva inte är medvetna om att de har, eller som de inte kan formulera. Främst tänker bibliotekarien då på sin handledning och undervisning i informationssökning. Hon kan t.ex. se att användarnas sökbeteende ofta är ensidigt och önskar att hon hade möjlighet att vara mer delaktig i undervisningen, än vad hon är idag. ”Så om man ser till vad jag tycker att deras behov borde vara, då upplever jag det nog som en tvåa. Jag skulle behöva mer personal och tid och ett mer utvecklat samarbete med lärarna.”

6.2.2 Lärare

I detta avsnitt redovisas resultaten av intervjuerna med de två lärarna på skola C. Lärare C1 undervisar i naturvetenskapliga ämnen och har arbetat som lärare på skolan i 25 år. Lärare C2 undervisar i samhällskunskap och har arbetat på skolan i ett och ett halvt år och som gymnasielärare i tio år. Avsnittet är uppdelat i tre huvudområden: ***Bibliotekets roll i lärandeprocessen, Samverkan*** och ***Bibliotekets service och resurser***.

Bibliotekets roll i lärandeprocessen

De båda lärare på skola C undervisar båda i teoretiska ämnen. Trots detta skiljer sig deras arbetsätt åt. Lärare C1 bedömer att hennes undervisning till 50% består av ett undersökande arbetsätt. ”Alla arbeten som vi gör handlar om att eleverna ska utgå från någon hypotes eller frågeställning och så får de försöka ta reda på fakta kring det”, säger hon. Hon säger också att det är lite olika beroende på vilken nivå hon undervisar på. Arbetsättet blir mer undersökande i årskurs tre, än i årskurs ett. Lärare C2 använder ett undersökande arbetsätt betydligt mindre då hon undervisar. Hon skulle dock önska att det fanns mer tid att arbeta undersökande. I hennes klasser används läroboken i stor utsträckning som bas.

Lärare C1 bedömer att hon och hennes elever får ca 70% av det material som används från biblioteket. Institutionen köper in en del böcker och tidskrifter själva och man har

även två datorer som eleverna får använda, men det finns inget egentligt institutionsbibliotek. Därför blir skolbiblioteket extra viktigt, menar hon. Lärare C1 använder biblioteket mycket när hon förbereder sin undervisning. ”Jag har ju ämnen som hela tiden förändrar sig, så det måste jag göra. Jag måste ha nytt material och kolla upp vad som händer efterhand.”, säger hon. Lärare C2 däremot, bedömer att en ganska liten del av det material hon använder i sina klasser kommer från biblioteket. ”Det blir ju egentligen mest på de lite större arbetena och kanske när de väljer ämne själva.” Hennes elever använder sig då inte bara av skolbibliotekets resurser, utan också av stadsbibliotekets, berättar hon. Lärare C2 nämner också att det finns ett samarbete mellan ämnena svenska och naturkunskap, som innebär att eleverna gör ett projektarbete. I samband med detta arbete är biblioteket oerhört centralt. Eleverna arbetar självständigt och söker relevant material på egen hand. Bibliotekarien inleder projektet med att undervisa eleverna gruppvis i hur man söker information, använder biblioteket, granskar källor etc. Att projektet kommer redan i årskurs ett, tycker lärare C2 är mycket bra. Eleverna lär sig då tidigt att bearbeta, värdera och omforma det material de hittar – ett arbetssätt som de vanligen inte har med sig från högstadiet, menar hon. För egen del använder hon inte något material från biblioteket. Hon tycker att hon via institutionsbiblioteket redan har tillgång till det material hon behöver för sin undervisning. Hon säger också att hon egentligen inte vet om den typ av material hon behöver finns på biblioteket.

Lärare C1 försöker vara så mycket som möjligt med sina elever i biblioteket. Eftersom klasserna ofta är stora blir det mycket springande för henne mellan grupper, klassrum och bibliotek. Delar av klassen får därför ofta gå till biblioteket själva och sätta igång med sitt arbete. Hur väl eleverna klarar sig på egen hand beror enligt henne mycket på vilken årskurs de går i. ”Men ofta när jag kommer ner till biblioteket så behöver de hjälp. Ibland har de gett upp och går mest och väntar på att jag ska komma och ibland har de frågat bibliotekarien om hjälp”, berättar hon. Lärare C1 menar att det är jätteviktigt att eleverna kan hitta information på egen hand. ”I hela livet så måste man ju leta efter information, man kan inte ha allt i huvudet. Vet man då så går det fort, men om man inte vet så ger man ju upp och struntar i det. Så jag tycker att man verkligen borde använda biblioteket mer än vad man kanske gör, både elever och vuxna på skolan.” Hon menar också att den korta introduktion av biblioteket som eleverna får i årskurs ett är bristfällig. Det skulle behövas mer obligatorisk undervisning i hur man söker och använder de verktyg som biblioteket tillhandahåller. Även lärare C2 betonar vikten av att eleverna blir informationskompetenta. Hennes elever får oftast börja söka material själva och sedan följer hon dem i deras sökprocess och hjälper till då det behövs.

Samverkan

Lärare C1 brukar inte rådfråga eller informera bibliotekarien om kommande projekt särskilt ofta. I början, då biblioteket var nytt, gjorde hon det i större utsträckning än idag. ”Nu använder man det mer när man behöver det. Men jag kan ibland fråga innan vad det finns för litteratur kring ett visst tema.” I vilken omfattning man som lärare har kontakt med bibliotekarien beror på hur mycket eleverna ska använda biblioteket, menar hon. Lärare C2 upplever att hon sällan informerar bibliotekarien i förväg om att hennes

klass ska arbeta i biblioteket eller vilket tema de ska arbeta med. Det är en brist, tycker hon.

Det enda organiserade samarbete som för närvarande finns mellan lärare och bibliotekspersonal är biblioteksrådet. Detta är relativt nytt och tanken är att man ska träffas ungefär en gång i månaden, berättar lärare C2. Rådet består av skolans bibliotekarie, en representant från skollädaingen och ett antal lärare från olika ämnesinriktningar. Så småningom är det tänkt att ett antal elever också ska finnas med. Biblioteksrådets mål är att arbeta fram nya samarbetsformer, så att biblioteket kan användas så effektivt som möjligt. Lärare C2 tror att ett väl utvecklat samarbete definitivt skulle vara till fördel för verksamheten och poängterar att biblioteket är en enorm resurs. ”Det är ju trevligt om man kan få med biblioteket i den pedagogiska verksamheten, så att det inte bara är något slags serviceställe, utan att det är med i hela processen.” Lärare C1 är inte lika säker på att ett utvecklat samarbete mellan lärare och bibliotekarie behövs. Hon skulle inte ha något emot att bibliotekspersonalen var mer involverad i skolarbetet, men hon känner egentligen inte något behov av det. Hon upplever att det samarbete som finns idag fungerar bra och att det är lätt att hålla kontakt med bibliotekspersonalen.

Lärare C1 försöker vara med sina elever i biblioteket så mycket som möjligt. Oftast blir detta mellan en tredjedel och halva tiden av ett lektionspass. Hon upplever inte att det finns någon tydlig uppdelning mellan henne och bibliotekarien, då det gäller att hjälpa eleverna med olika saker i biblioteket. Eleverna brukar oftast själva försöka hitta och hon hjälper till om det behövs. För det mesta klarar de sig utan bibliotekariens hjälp. Då vi undrar om hon tycker att det fungerar bra att arbeta så, svarar hon: ”Ja... det har jag inte funderat på.” Lärare C1 upplever att det är mycket stora skillnader i hur pass självständigt olika elever klarar av att arbeta i biblioteket. Vanligtvis har hon en genomgång i klassrummet först, men hon kräver inte att alla elever ska ha en färdig frågeställning innan de går till biblioteket. ”Vissa kommer direkt på vad de vill göra och lämnar in en frågeställning, en del måste tänka mycket längre. Någon kan vilja arbeta med ett område och först gå och titta lite vad som finns och sedan komma tillbaka till klassrummet med en frågeställning.” Hon tror inte att bibliotekarien brukar hjälpa eleverna med att avgränsa ett ämnesområde. ”Det är nog snarare min uppgift.” Lärare C1 har endast fått undervisning i bibliotekskunskap och informationssökning vid ett tillfälle. Hon upplever att denna undervisning var mycket bra, men är osäker på om det förbättrat hennes möjligheter att hjälpa eleverna. Hon skulle inte ha något emot att skolans lärare fick mer liknande undervisning.

Lärare C2 handleder främst sina elever i biblioteket när de arbetar med större projekt. Då försöker hon följa med eleverna till biblioteket så mycket som möjligt. Eftersom de olika elevgrupperna brukar vara utspridda i flera olika lokaler, hinner hon emellertid inte vara så mycket i biblioteket som hon skulle vilja. Vid mindre uppgifter hjälper hon ofta eleverna i klassrummet och plockar där fram material som kan passa. Hon tror dock att biblioteket är en viktig källa för eleverna även när mindre uppgifter ska lösas. Liksom lärare C1 upplever lärare C2 inte att det finns någon tydlig uppdelning i vad hon respektive bibliotekarien hjälper eleverna med. ”Det handlar ju mycket om att fånga upp de elever som är lite tveksamma och inte har hittat något. Då går jag med dem till hyllorna och vi letar tillsammans efter något lämpligt. Det är ju egentligen precis samma

sak som när bibliotekarien går ut och hjälper dem. Samtidigt är det kanske lättare för mig, som har en djupare ämneskunskap än bibliotekarien, att se vad som kan passa eleven.” När det gäller att använda datorerna är det emellertid ofta bibliotekarien som får hjälpa till, menar hon. Hon anser dock att många elever är duktiga på att själva hantera de resurser som nås via datorerna. ”Efter att de har haft den där lektionen med bibliotekarien så har de ofta snappat alltihop.” Lärare C2 tror att eleverna oftast vet ungefär vad det är de söker i biblioteket, men att det är möjligt att bibliotekarien ibland får gå in och hjälpa eleverna med att avgränsa ett ämne. Hon brukar inte kräva att de ska ha en färdigformulerad frågeställning förrän de haft ett par lektioner på sig att söka information och sätta sig in i ämnet.” Ofta behöver eleverna hjälp och möjlighet att diskutera det ämne och den frågeställning de valt, men det är hennes uppgift som lärare att hjälpa dem med det, menar hon. Liksom lärare C1 har lärare C2 endast vid ett enstaka tillfälle fått undervisning i bibliotekskunskap och informationssökning. ”Då gick bibliotekarien igenom ungefär det som hon brukar gå igenom med eleverna, så att vi skulle kunna veta ungefär vad de får för information. Det var jättebra att liksom få veta vad som gäller”, säger lärare C2.

Bibliotekets service och resurser

Lärare C1 tycker att biblioteksservicen ska rikta sig till både elever och lärare. Det gör den också, poängterar hon. ”Vi lärare i samhällskunskap har fått hjälp och genomgång i hur vi söker efter saker och så.” Hon tycker att biblioteket erbjuder den service hon och hennes elever vill ha. Främst handlar det om att bibliotekarien ska kunna skaffa fram böcker och annat material, samt bidra med hjälp och råd vid behov. Hon är även nöjd med bibliotekets utbud och kan inte komma på något hon saknar. Det hon och eleverna främst använder är böcker, tidskrifter och datorer. Förutom internet är bibliotekets hemsida med länkar till t.ex. Länder i fickformat och Artikelsök till stor hjälp, menar hon.

Även lärare C2 menar att biblioteksservicen ska rikta sig till både skolans lärare och elever. ”Det är väl bra om vi som lärare också får stimulans och lite påminnelser om när det dyker upp trevliga saker och så.” Hon poängterar att det inte bara är biblioteket som ska serva lärarna, utan att det bör finnas ett givande och tagande mellan bibliotekarie och lärare. Lärarna måste visa intresse och hjälpa bibliotekarien med att bedöma vad som behöver köpas in. På frågan vilken service bibliotekarien ska kunna ge, framhåller lärare C2 att bibliotekarien är en slags nyckelperson. Det är bra att det finns en person som ger alla elever samma information om biblioteket, vilket blir mer sammanhållet än om lärarna skulle ”stå och säga lite olika saker”, menar hon. Det är också viktigt att eleverna får en första kontakt med bibliotekarien, så att de sedan känner att de kan be henne om hjälp. Bibliotekarien ska också kunna hjälpa och leda eleverna i deras sökprocess. Det finns egentligen ingenting som lärare C2 saknar. Möjligen skulle detta i så fall vara tillgången till någon engelskspråkig, naturvetenskaplig tidskrift. En sådan skulle vara en trevlig stimulans för både lärare och elever inom vissa ämnen, tror hon.

Lärare C1 har aldrig riktigt reflekterat över om det finns tillräckliga resurser på biblioteket, eller ej. De räcker till för henne och hennes elever, menar hon. Efter att ha funderat en stund kommer hon dock fram till att biblioteket borde vara större och

tillhandhålla mer teknisk utrustning och resurser i form av läromedel. ”Det finns för få ställen att sitta på och rum att vara i och datorerna är alltid upptagna så eleverna förvänta. Så egentligen finns det för lite av allting, men det är ju en ekonomisk fråga. Ibland kan biblioteket säkert tjäna lite som uppehållsrum, men det har man nog försökt ändra på, tror hon. Miljön får inte bli för stökig så att det blir störande.

Lärare C2 anser att bibliotekslokalerna är trevliga, även om de gärna kunde ha varit större. Hon tycker att bibliotekets placering på skolan är mycket bra, eftersom det ligger centralt och det är lätt att spontant slinka in där. Öppettiderna är bra och hon tror att man oftast kan få den hjälp man behöver av personalen i biblioteket. Hon vågar dock inte uttala sig om huruvida det finns tillräckligt med personal på biblioteket, eller ej. Även de ekonomiska resurserna är hon osäker på, men upplever att det verkar vara ”rätt hyfsat”. Lärare C2 upplever att hon har ganska dålig överblick över vilka resurser som biblioteket erbjuder, eftersom hon i första hand utnyttjar de resurser som finns på institutionen. Som ovan nämnts använder hennes elever i relativt stor utsträckning material från stadsbiblioteket. Detta menar hon till viss del kan bero på att de inte hittar det material de behöver på skolbiblioteket. Ibland arbetar flera klasser med samma tema och då finns det inte material till alla.

Avslutningsvis frågade vi lärarna om de upplever att biblioteket med personal kan tillgodose deras och deras elevers informations- och servicebehov. Vi bad dem ange sin bedömning på en betygsskala mellan ett fem. Lärare C1 svarade: ”Då måste jag ju säga fem. Det är bara det att allt är för litet. Det hör ihop med hela skolan, vi är alla överens om att vi har det oerhört trångt. Men personalen är oerhört hjälpsamma, så det kan man inte klaga på.” Lärare C2 anger en fyra. Hon tycker att hon och hennes elever får den hjälp och service de behöver när de kommer dit. Något som skulle kunna bli bättre är möjligen vilket material som finns tillgängligt. Men vad och hur mycket man kan köpa in är ju beroende av de ekonomiska ramarna, påpekar hon. Avslutningsvis tar lärare C2 åter upp frågan om skolbibliotekets integrering i skolarbetet. ”Skolbiblioteken är ju jätteviktiga och behöver verkligen integreras i verksamheten på ett mer naturligt sätt. Så att alla känner att de inte arbetar för sig själva, utan att de ingår i en verksamhet där man har det pedagogiska som grund”.

6.2.3 Elever

I detta avsnitt presenteras resultaten från den enkätundersökning som genomfördes i de två klasserna på skola C.

Antalet ifyllda enkäter på skola C var sammanlagt 55 och fördelningen mellan de två klasserna relativt jämn, 29 mot 26. Även könsfördelningen var relativt, med en viss övervikt av flickor (29 flickor och 26 pojkar). Båda klasserna studerade på det Naturvetenskapliga programmet. Den ena klassen gick första året på gymnasiet och den andra sitt tredje år. Svarsfrekvensen på de flesta av enkätens frågor var hög.

Enligt det resultat man ur enkätundersökningen kan utläsa besöker de båda klassernas elever biblioteket relativt ofta. En klar majoritet besöker biblioteket minst en gång i

veckan. Då man skiljer de båda klassernas svar åt, blir det dock tydligt att det finns en klar skillnad i deras besöksvanor. Eleverna i årskurs ett besöker sitt skolbibliotek i högre grad, än eleverna i årskurs tre. Ingen av eleverna i de båda klasserna har svarat att de aldrig besöker biblioteket och endast 10% har svarat att de bara är i biblioteket "ett par gånger per termin". På frågan om vad eleverna tycker om bibliotekets öppettider svarade ca 75% att de var nöjda. Av de resterande 25% av eleverna som inte var nöjda, ansåg alla att biblioteket borde vara öppet längre på eftermiddagarna.

I enkäten tillfrågades eleverna om vad de brukar ägna sig åt då de är i skolbiblioteket. Eleverna uppmanades att välja flera alternativ och sedan rangordna dessa. Enligt resultatet ägnar sig en majoritet av eleverna främst åt att leta skolmaterial i bibliotekets hyllor och datorer. Många elever har också angett att de grupperbetar och läser läxor. Det svarsalternativ som minst antal elever generellt har valt är "umgås med vänner" och "lånar för fritidsläsning".

I enkäten presenterar vi ett antal resurser som finns i ett skolbibliotek och ber eleverna att bedöma deras betydelse. I stort sett alla elever i de båda klasserna anser att det är mycket viktigt att ett skolbibliotek kan tillhandahålla kopianter, skrivare och annan teknisk utrustning. "Mycket viktigt" anser de flesta också att det är att biblioteket har resurser i form av datorer med internet, facklitteratur för skolarbetet och kompetent personal. "Ganska viktigt" anser många av eleverna att det är att biblioteket kan bidra med resurser i form av datorer med ordbehandlingsprogram och rum för grupparbete. Fack- och skönlitteratur för nöjesläsning är det svarsalternativ som flest antal elever ansett vara mindre viktigt. Även "litteratur på andra språk än svenska" betraktas av många elever som en resurs av mindre betydelse på ett skolbibliotek.

I enkäten ombads eleverna också ange hur nöjda de var med bibliotekets resurser. Över hälften av eleverna i de båda klasserna svarade att de är "mycket nöjda" med bibliotekets resurser i form av tidningar och tidskrifter, rum för grupparbete och teknisk utrustning såsom kopianter, skrivare etc. Ungefär hälften av eleverna är också mycket nöjda med personalen. Mindre nöjda är eleverna däremot med bibliotekets bestånd av fack- och skönlitteratur och tillgången på datorer med ordbehandlingsprogram. Ungefär en tredjedel av eleverna i de båda klasserna anser att det finns vissa saker som saknas i biblioteket. Flera menar att det finns för få datorer i biblioteket och att de som finns där inte är tillräckligt snabba. Eleverna skulle också önska att biblioteket vore bättre utrustat vad gäller tekniska hjälpmedel såsom skrivare, scanner och kopianter. Flera menar också att det i biblioteket borde finnas fler platser där man kan arbeta ostört och soffor där man kan sitta och läsa. Dessutom har flera elever synpunkter på bibliotekets bestånd av litteratur. Man önskar att biblioteket hade mer fack- och skönlitteratur och fler tidskrifter.

Eleverna blev i enkäten också tillfrågade om hur ofta deras lärare brukar skicka dem till biblioteket eller uppmantra dem att gå dit. Ungefär hälften av eleverna i de båda klasserna svarar här att lärarna mycket ofta eller ganska ofta brukar göra detta. Den resterande hälften svarar däremot att detta sällan eller aldrig sker. I enkäten frågade vi också eleverna om deras lärare brukar följa med och hjälpa till i biblioteket. De två klassernas svar skiljer sig här åt. Två tredjedelar av eleverna i årskurs ett svarar att detta

sker ”ganska ofta” eller ”ibland”. I årskurs tre däremot svarar två tredjedelar att det ”sällan” eller ”aldrig” sker.

Eleverna blev i enkäten tillfrågade om huruvida de fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man behöver i bibliotekets hyllor och i så fall av vem. 80% av eleverna i de båda klasserna svarade att de fått sådan undervisning av bibliotekets personal. De resterande 20% svarade att de aldrig fått sådan undervisning. Av de elever som svarat att de fått undervisning anser två tredjedelar att denna var tillräcklig, medan den resterande tredjedelen gärna skulle vilja ha mer. En klar majoritet av de elever som svarat att de inte fått någon undervisning anser sig heller vara i behov av någon.

Vi frågade också eleverna om de fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man söker i databaser och på internet. Nästan alla elever i årskurs ett svarade att de fått sådan undervisning av bibliotekets personal. Ungefär hälften av eleverna i årskurs tre svarade däremot att de inte fått någon undervisning alls. Mer än två tredjedelar av de elever som svarat att de fått undervisning menar att denna har varit tillräcklig. Ungefär hälften av dem som svarat att de inte fått någon schemalagd undervisning skulle vilja ha sådan.

Enligt resultatet av enkäten anser sig eleverna i de båda klasserna vara i störst behov av hjälp då det gäller att hitta i bibliotekets katalog och hyllor. De flesta av eleverna anser sig sällan eller aldrig behöva hjälp med att hantera de verktyg i form av skrivare, kopiator eller ordbehandlingsprogram som finns i biblioteket. Inte heller anser man sig vara i särskilt stort behov av hjälp då det gäller att söka information på internet. Vi bad också de tillfrågade eleverna att precisera vem de brukar få hjälp av i biblioteket. Enkätresultaten visar att det nästan uteslutande är bibliotekspersonalen som hjälper eleverna med att hitta i bibliotekets katalog och hyllor. Då eleverna söker information på internet är det dock inte bibliotekspersonalen de främst vänder sig till, utan till någon annan elev. Resultaten visar också att lärarnas betydelse som resurs i biblioteket är mycket marginell. De få tillfällen då eleverna anser sig få hjälp av sina lärare är då de söker information på internet databaser eller hanterar bibliotekets tekniska utrustning.

Då vi i enkäten frågade eleverna hur ofta de anser att de får den hjälp de behöver i biblioteket svarade en tredjedel av eleverna i de båda klasserna att de ”alltid” får den. Hälften svarade att de ”oftast” får den. Ingen av de tillfrågade valde svarsalternativet ”aldrig”.

Eleverna ombads i enkäten också bedöma hur viktigt skolbiblioteket är för deras skolarbete. Ungefär hälften av eleverna i de båda klasserna menar att biblioteket är ”mycket viktigt”. 40% menar att det är ”ganska viktigt”, medan ca 10% menar att det ”inte alls är viktigt”.

Avslutningsvis bad vi eleverna i en öppen fråga att kommentera skolbiblioteket och den personal som arbetar där. Ungefär hälften av eleverna valde att framföra synpunkter. Flera elever skriver att är nöjda med sitt skolbibliotek som det är. Några anser också att det borde finnas mer personal i biblioteket. Många av de synpunkter som i denna fråga framkommer handlar också om bibliotekets resurser. Man vill ha fler datorer och ett bredare och större bokbestånd. Flera elever uttrycker även åsikter om bibliotekets

personal. De flesta är positiva och menar att personalen är kunnig och trevlig. Ett fåtal har även åsikter om bibliotekets miljö. Vissa skriver att biblioteket är en lugn och trevlig miljö att vistas i, medan andra önskar att det vore tystare och mysigare där.

7 Analys och diskussion

7.1 Bibliotekens roll i lärandeprocessen

I läroplanen för gymnasieskolan betonas vikten av det aktiva kunskapssökandet. Eleverna måste lära sig att lära, eftersom vårt samhälle snabbt förändras och ny kunskap snart blir gammal. Av största vikt är därför att eleverna utvecklar sin förmåga att erhålla, tillgodogöra sig och använda ny kunskap (1994 års läroplan..., 1994, s. 7f). Detta förutsätter enligt Monica Nilsson att man i gymnasieskolan undervisar med det undersökande arbetssättet som utgångspunkt – ett arbetssätt som åtminstone i teorin ger skolbiblioteket en betydelsefull roll i lärandeprocessen (1998, s. 23). Vi ska nu nedan analysera den roll som de tre bibliotek, som ingått i vår studie, har på sina respektive skolor. Vid en sammanställning av de resultat som framkommit genom våra intervju- och enkätundersökningar kan man konstatera att det finns stora skillnader då det handlar om de tre skolbibliotekens funktion och betydelse. Vi börjar med att analysera situationen på skola A.

7.1.1 Skola A

Enligt vår uppfattning har biblioteket på denna skola en betydelsefull roll i elevernas lärandeprocess. Skolans profil är tydligt studieförberedande, vilket också märks i resultaten. Bibliotekarierna påpekar bl.a. att de flesta elever på deras skola så småningom läser vidare på universitetsnivå. Användningen av biblioteket har ökat markant de senaste åren. Om detta beror på att skolans undervisning allt mer utgår ifrån ett undersökande arbetssätt eller om det snarare beror på bibliotekariernas oförtrutna propaganda för biblioteket, är det utifrån resultaten av våra undersökningar dock svårt att svara på. De två intervjuade lärarna menar båda att deras undervisning ofta utgår ifrån ett självständigt, undersökande arbetssätt. Arbetsmetoden måste dock anpassas efter ämne och elevernas kunskapsnivå. Skolbiblioteket har generellt en stor roll i deras undervisning. Det är härifrån eleverna får mycket av det material de använder sig av i sitt självständiga arbete. Resultatet av enkätundersökningen med eleverna tycks stödja detta påstående. De båda klassernas elever besöker sitt skolbibliotek ofta, många av dem varje skoldag. Enligt bibliotekarierna på skolan är dock elevernas besöksfrekvens till viss del relaterad till vilket program de studerar på. Detta bekräftas av enkätresultaten, som visar att eleverna i SP-klassen besöker biblioteket i högre utsträckning än eleverna i NV-klassen. Eleverna i SP-klassen värderar också skolbibliotekets betydelse för deras skolarbete högre än NV-klassens elever. Dessa skillnader kan bero på att

undervisningen ser olika ut inom olika ämnesområden, menar vi. Inom program och ämnen av mer laborativ och matematisk karaktär är undervisningen mer traditionellt utformad och man använder sig därför i större utsträckning av läroböcker och material som finns ute på ämnesinstitutionerna. Något som talar för att denna tanke är riktig är det faktum att eleverna i SP-klassen i högre grad än eleverna i NV-klassen anger att de av deras lärare uppmanas att använda biblioteket och dess resurser. Hur mycket man i undervisningssammanhang använder biblioteket på skola A tycks alltså utifrån våra undersökningsresultat i hög grad vara relaterat till ämne och elevernas kunskapsnivå. Hur mycket material som finns tillgängligt på institutionsbiblioteket verkar också spela en avgörande roll.

7.1.2 Skola B

På skola B ser situationen något annorlunda ut. Skolan erbjuder tio olika program, av vilka flertalet är yrkesförberedande. Resultaten visar att den lärare som undervisar i teoretiska ämnen använder biblioteket i sin undervisning i klart högre grad än den lärare som undervisar i mer praktiska. Liknande skillnader kan man se i resultaten från enkätundersökningen. De elever som går ett teoretiskt program besöker skolbiblioteket i större utsträckning, än de som går ett yrkesförberedande. Dessutom värderar de elever, som studerar på det teoretiska programmet, bibliotekets betydelse för deras skolarbete betydligt högre, än de elever som studerar på det yrkesförberedande. Malena Sjöstrand kommer i sin uppsats fram till liknande slutsatser (1997, s. 64f). Hon menar att man på studieförberedande program i högre utsträckning låter eleverna arbeta självständigt och undersökande, vilket också påverkar deras biblioteksanvändning positivt. Resultaten från våra undersökningar på skola B ger oss alltså två helt olika bilder av hur biblioteksanvändningen ser ut. På de mer teoretiskt inriktade utbildningarna verkar skolbiblioteket spela en ganska central och betydande roll i undervisningen. Om man däremot analyserar biblioteksanvändningen på de mer yrkesförberedande programmen ser situationen annorlunda ut. Här är användningen av skolbiblioteket ganska marginell. Undervisningen är mer traditionellt utformad med katederundervisning och elevernas behov av skolbiblioteket därför inte särskilt stort. Då de yrkesförberedande utbildningarna är klart dominerande på skolan, är vår slutsats därför att bibliotekets roll i lärandeprocessen på skola B inte är särskilt betydande. Den intervjuade bibliotekarien ger uttryck för samma åsikt. Eftersom skolan är yrkesinriktad, undervisar man inte i särskilt stor utsträckning undersökande. Man måste helt enkelt anpassa undervisningen efter elevernas kunskapsnivå och förmåga att arbeta självständigt, menar hon. Det är just undervisningens utformning som bestämmer vilken betydelse biblioteket får för lärandeprocessen. Detta är något som Sjöstrand också diskuterar (1997, s. 64f). Hon säger bland annat att undervisningen i praktiken ofta anpassas till elevernas behov och förmåga, oavsett ämne och program. Hur mycket man i undervisningssammanhang använder biblioteket på skola B tycks alltså utifrån våra undersökningsresultat i hög grad vara relaterat till elevernas kunskapsnivå och förmåga att arbeta självständigt. Närheten till biblioteket är förmodligen en annan faktor som spelar in. Då skolans olika byggnader är utspridda över ett större område, borde benägenheten att använda biblioteket och dess resurser påverkas av detta. Intervjuerna med de tillfrågade lärarna på skolan tyder på att så också är fallet.

7.1.3 Skola C

Den bild vi utifrån resultaten får av biblioteksanvändningen på skola C påminner till viss del om den på skola A. Skolan är dock inte lika teoretiskt profilerad som denna. Av de fyra program som skolan erbjuder är två teoretiskt inriktade och två av mer yrkesförberedande karaktär. De båda lärare som ingått i vår undersökning undervisar dock på alla de fyra programmen. Resultaten visar att man i ämnen av mer läsintensiv och utredande karaktär är mer benägen att använda biblioteket, än i ämnen av mer laborativ och matematisk. Den lärare som undervisar i samhällskunskap menar att skolbiblioteket har en mycket betydande roll i hennes undervisning. Detta kan jämföras med den lärare som undervisar i naturkunskap. Denna lärares undervisning bygger framför allt på traditionell undervisning med läroböcker. Något större behov av skolbibliotekets resurser finns därför inte. Resultaten från enkätundersökningen visar att eleverna generellt besöker sitt skolbibliotek relativt ofta. En majoritet menar att de är där minst en gång i veckan. Enligt de intervjuade lärarna blir det undersökande arbetssättet ett allt större inslag i undervisningen, i takt med att elevernas kunskapsnivå ökar. Detta borde naturligtvis också påverka biblioteksanvändningen positivt, menar vi. Resultaten av enkäten visar dock att denna slutsats inte är korrekt. Eleverna som går sitt första år besöker biblioteket i större utsträckning än de som går sitt tredje. Eleverna i årskurs ett värderar också bibliotekets betydelse för deras skolarbete högre än eleverna i årskurs tre. Anledningen till att resultaten uppvisar dessa skillnader, inte bara när det gäller elevernas besöksfrekvens och värdering av biblioteket, utan också mellan enkätresultaten och den ovan nämnda lärarens uppfattning, går tyvärr bara att spekulera kring. Kanske kan det bero på att eleverna i årskurs ett råkar ha fler lärare, vars undervisning utgår ifrån ett undersökande arbetssätt, än eleverna i årskurs tre. Kanske kan det också bero på att eleverna i årskurs ett i högre utsträckning fått undervisning i hur man använder bibliotekets sökverktyg. Resultaten från enkäten tyder i alla fall på att så är fallet. Möjligen kan detta i så fall påverka elevernas benägenhet och förmåga att använda bibliotekets resurser positivt. Kanske beror skillnaderna också på att eleverna i årskurs tre i större utsträckning använder sig av andra biblioteket och deras resurser, istället för sitt eget skolbibliotek. Hur mycket man i undervisningssammanhang använder biblioteket på skola C tycks alltså utifrån våra undersökningsresultat till stor del vara relaterat till ämne. Vår slutsats är att biblioteket, trots den något tvetydiga bild som våra resultat ger, har en relativt betydelsefull roll i elevernas lärandeprocess.

7.1.4 Lärarna som målgrupp

I analysens ovanstående avsnitt fokuserar vi främst på målgruppen eleverna. Av naturliga skäl är det dessa man i första hand tänker på i samband med skolbiblioteksverksamhet. En annan målgrupp som också är viktig är dock lärarna. Utifrån resultaten av våra undersökningar kan vi dra slutsatsen att alla de tre skolbiblioteken även ser lärarna som sin målgrupp. Uppfattningen vi får är dock att lärarna generellt är ganska dåliga på att utnyttja biblioteket och dess resurser i samband med att de planerar och förbereder sin undervisning. Visserligen anger flera av de lärare som ingått i vår studie att de regelbundet använder biblioteket, men vi anser inte att dessa är särskilt representativa för de tre skolornas lärarkårer. Denna slutsats drar vi

utifrån intervjuerna med skolornas bibliotekarier. Något som här också bör uppmärksammas, är det faktum att de lärare som ingått i vår undersökning är utvalda just på grund av att de generellt använder sig av skolbiblioteket i sin undervisning. En slutsats vi också kan dra är att de lärare som använder sig av sitt skolbibliotek, i hög utsträckning undervisar i ämnen där utvecklingen snabbt går framåt. Läroböcker och institutionsmaterial förlorar här snabbt sin aktualitet och man vänder sig därför till skolbiblioteket för kompletterande material. Vår uppfattning är att lärarna på de tre skolorna i nuläget främst ser biblioteket som en resurs som ska finnas till hands när det är något specifikt de behöver. Deras medvetenhet och kunskap om bibliotekets resurser borde förbättras avsevärt (med undantag för lärarna på skola B). Detta antagande baserar vi på intervjuerna med skolornas bibliotekarier. Både bibliotekarierna på skola A och C menar att lärarna generellt har ganska bristfälliga kunskaper då det gäller bibliotekets resurser. För att lärarna på ett adekvat sätt ska kunna handleda sina elever i biblioteket, är dessa kunskaper av största vikt. Den undersökning som SAB lät genomföra 1997, på en stor andel av landets gymnasieskolor, visade att endast en femtedel av biblioteken erbjöd skolans lärare undervisning i informationssökning (Hedenström, 1998, s. 17f). På de båda skolorna A och C har lärarna visserligen erbjudits viss undervisning, men denna har uppenbarligen inte varit tillräcklig. På skola B har de flesta lärare utifrån bibliotekariens perspektiv, ganska god kännedom om biblioteket och dess resurser. Man har arbetat mycket aktivt för att kunna uppnå just detta. Lärarna erbjuds exempelvis regelbunden undervisning i de olika verktyg som biblioteket tillhandahåller för informationssökning.

7.1.5 Analys utifrån Loertschers taxonomier

Som i kapitel 3.1.2 redovisats har den amerikanske skolbiblioteksforskaren David Loertscher utformat en vetenskapligt ordnad modell bestående av tio olika nivåer för hur skolbiblioteksverksamhet kan se ut (1998, kap. 3-5). Enligt Limberg (1987, s. 145) kan denna modell med fördel även appliceras på svensk skolbiblioteksverksamhet. På nivå ett i modellen är biblioteket och dess personal inte inblandad i undervisningen över huvudtaget. Denna sker istället helt i klassrummet med hjälp av traditionella läromedel. Bibliotekets integrering i läroprocessen ökar sedan med varje nivå. På nivå 10, den högsta nivån, är biblioteket en oskiljbar del av elevernas lärandeprocess. Bibliotekarien deltar i planeringen av skolans undervisning och räknas till den pedagogiska personalen. Loertscher menar att ett skolbibliotek bör arbeta på alla de tio nivåerna för att kunna fungera optimalt (1998, kap 3-5). Då vi applicerar modellen på de tre gymnasieskolor som ingått i vår studie och analyserar deras biblioteksverksamheter, kan vi konstatera att ingen av skolorna i praktiken arbetar på alla modellens tio nivåer. De tre skolorna når, enligt vår uppfattning, inte högre än nivå sju (se s. 16f i uppsatsen). Utifrån Loertschers resonemang betyder detta med andra ord att skolornas biblioteksverksamheter skulle behöva utvecklas och befästas ytterligare för att kunna fungera optimalt. Den skola som lyckats bäst med att integrera biblioteket i den övriga pedagogiska verksamheten är skola A, menar vi. På denna skola har bibliotekarierna de senaste åren arbetat mycket aktivt för att uppnå just detta. Man har bland annat försökt att skapa en bättre dialog med skolans lärare och skolledning för att öka förståelsen för vad ett gott samarbete kan betyda för eleverna och deras lärande. Det är just bristen på samarbete och förståelse för

vad biblioteket kan bidra med som är de största hindren för de tre skolbibliotekens fortsatta utveckling och konsolidering, anser vi. En djupare diskussion kring detta kommer dock att föras i analysens nästkommande kapitel.

7.2 Samverkan

I nedanstående avsnitt har vi valt att endast undantagsvis redovisa de tre skolornas resultat skiljda åt. Resultaten uppvisar sådan samstämmighet att vi inte anser att detta skulle tillföra analysen något ytterligare.

Då man studerar de resultat som framkommit genom våra intervju- och enkätundersökningar framgår det tydligt att två av de medverkande aktörgrupperna, bibliotekarierna och lärarna, generellt har mycket skilda uppfattningar om hur samverkan och ansvarsfördelning ser ut på respektive skolor. De intervjuade lärarna menar att samarbetet med bibliotekets personal generellt fungerar mycket bra. Trots detta medger flertalet av dem att de inte rådfrågar eller informerar bibliotekets personal särskilt ofta om kommande projekt. De lärare som mest aktivt söker kontakt med skolornas bibliotekarier i samband med planering är de som undervisar i samhällsrelaterade ämnen. Bibliotekarierna på de tre skolorna menar alla att lärarna borde bli bättre på att utnyttja deras kompetens. Både de själva och eleverna skulle vinna på det. Denna slutsats stämmer väl överens med den som Unesco redogör för i sitt skolbiblioteksmanifest. Enligt detta dokument visar forskning på att elevers förmåga att läsa, skriva, utnyttja informationsteknik och lösa problem förbättras då bibliotekarier och lärare samverkar (http://www.unescosweden.org/skol_biblioteksmansvenska.htm).

På skola A har bibliotekarierna de senaste åren arbetat mycket aktivt för att bygga upp och stärka samarbetet med skolans lärare. De båda bibliotekarierna har bland annat delat upp de olika skolämnena mellan sig för att på så sätt skapa bättre kontakt med lärarna. Detta har också gett positivt resultat. Kommunikationen med lärarna fungerar betydligt bättre idag. Trots detta ger bibliotekarierna uttryck för ett klart missnöje då det gäller lärarnas förmåga att ta initiativ till samarbete. Viljan finns visserligen där, men lärarna är knappast de pådrivande. Bibliotekarien på skola B är av samma uppfattning. Om ett eventuellt samarbete ska komma till stånd, så är det helt på hennes initiativ. På skola C är situationen ungefär densamma. Trots att skolans bibliotekarie regelbundet försöker få till stånd ett samarbete, så får hon dålig respons. Anledning till att lärarna är så dåliga på att ta initiativ till samarbete, anser bibliotekarierna främst beror på deras bristande kunskap om vad biblioteket kan bidra med. En slutsats som enligt resultaten av våra lärarintervjuer till viss del är felaktig. De lärare som medger att de inte särskilt ofta har kontakt med skolans bibliotekarier, uttrycker i stort sett alla skuld känslor inför detta. De är medvetna om att en tätare kontakt skulle vara till nytta för deras elever.

Något som de flesta av bibliotekarierna också uttrycker sitt missnöje över är lärarnas frånvaro, då eleverna arbetar i biblioteket. På skola A har den tid lärarna spenderar i biblioteket med sina elever visserligen ökat, men deras närvaro kan fortfarande bli mycket bättre. På skola C är lärarnas närvaro i biblioteket ännu mer begränsad. De flesta av skolans lärare följer sällan eller aldrig med sina elever till biblioteket, menar

bibliotekarien. Endast lärarna på skola B gör detta regelbundet. Bibliotekarierna, med undantag för den som arbetar på skola B, menar alltså att lärarna alltför sällan är i biblioteket med sina elever. Trots detta anser lärarna själva att de generellt tar ett stort ansvar för elevernas handledning i biblioteket och är mycket nöjda med hur samarbetet med bibliotekets personal fungerar där. Man bör i detta sammanhang var medveten om att de intervjuade lärarna främst talar om sin egen insats i biblioteket, medan bibliotekarierna mer generellt talar om lärarna på skolan.

Utifrån resultatet av intervjuundersökningarna med skolornas bibliotekarier och lärare har vi alltså delvis fått två helt skilda bilder av hur samarbete och ansvarsfördelning ser ut. Vid en jämförelse med de resultat som framkommit genom våra enkätundersökningar med skolornas elever, blir det dock tydligt att bibliotekariernas bild av samarbete och ansvarsfördelning stämmer ganska bra överens med dessa. Då vi i enkäten frågade eleverna om deras lärare brukar följa med och hjälpa till i biblioteket, svarade en majoritet av eleverna på alla de tre skolorna att detta endast sker ibland. Enkätresultaten visar också att lärarnas roll i biblioteket, utifrån elevernas perspektiv, är ganska marginell. Då eleverna i enkäten ombads precisera vem de brukar få hjälp av i biblioteket, svarade en överväldigande majoritet av de tre skolornas elever att detta nästan alltid är bibliotekspersonalen. Eleverna svar är här helt samstämmiga oavsett skola och klass och det går därför inte att dra några ytterligare slutsatser kring detta. Något man dock kan konstatera är att de få gånger då eleverna får hjälp av sina lärare är främst då de söker information på internet eller i databaser.

Att eleverna i praktiken sällan får hjälp av sina lärare i biblioteket, tyder enligt vår åsikt på att lärarna inte har en fullständig bild av vilka behov av handledning eleverna har då de arbetar i biblioteket. De har helt enkelt en alltför stark tilltro till elevernas förmåga att själva söka och värdera information. Det faktum att bibliotekarierna på alla de tre skolorna anser sig ta ett mycket stort pedagogiskt ansvar i biblioteket, talar för att denna slutsats är riktig. Många elever som kommer till biblioteket för att söka material är osäkra på vad de ska leta efter. De behöver inte bara hjälp med att hitta lämpligt material, utan också med att ”snäva in sig” på ett visst ämne. Detta ser bibliotekarierna som ett stort problem, eftersom referensintervjun då blir onödigt tidsödande och krånglig. För att lösa detta problem har bibliotekarierna på skola A bett lärarna att se till att deras elever har klart avgränsade frågeställningar innan de beger sig till biblioteket för att söka material. Kanske har detta haft en viss verkan då de två lärare, som blivit intervjuade för denna studie, båda menar att det är lärarens jobb att hjälpa eleverna med att inrikta sig på ett visst ämne, inte bibliotekariens. De tillfrågade lärarna på skola B och skola C uttrycker dock liknande åsikter. Lärarna på skola B menar att det i första hand är lärarens uppgift att hjälpa eleverna med problemformulering och dylikt. Samtidigt ser de inga problem i det faktum att det ofta är bibliotekarien som i praktiken hjälper eleverna med denna typ av problem. Även lärarna på skola C menar att detta främst är deras uppgift. Dessutom tror de att eleverna oftast är väl förberedda då de går till biblioteket och därför inte behöver bibliotekariens hjälp med detta. Att eleverna är väl förberedda då de kommer till biblioteket stämmer alltså inte alls överens med den bild som bibliotekarien har. Kanske kan dessa skilda uppfattningar även här till viss del bero på lärarnas oförmåga att se vilka behov av handledning eleverna har. De övervärderar helt enkelt elevernas förmåga att på egen hand begränsa sig i sitt ämne och konstruera relevanta frågeställningar.

En slutsats vi utifrån resultaten av våra undersökningar alltså tycker oss kunna dra, är att lärarna övervärderar sin insats som handledare i biblioteket. Både undersökningarna med bibliotekarierna och eleverna tyder på detta. Det faktum att lärare och bibliotekarier har olika uppfattningar om hur samverkan mellan skola och bibliotek i realiteten ser ut, är dock knappast särskilt anmärkningsvärt. Den omfattande undersökning som på uppdrag av Sveriges Allmänna Biblioteksförning (SAB) i samarbete med Kommunförbundet och Skolverket utfördes 1997 på en tredjedel av landets gymnasiebibliotek, uppvisade liknande meningsskiljaktigheter (Hedenström, 1997). Undersökningen visade bland annat att många lärare generellt har mycket dålig kunskap om skolbiblioteket och hur detta kan bidra till elevernas lärande. Detta resultat tycker vi oss i vår undersökning också kunna se. Framför allt får vi intrycket av att det finns stora skillnader i hur de tillfrågade lärarna och bibliotekarierna ser på hur biblioteket i praktiken kan utnyttjas på ett effektivt sätt. Lärarna är nöjda med hur samarbetet ser ut idag, medan bibliotekarierna har en vision om hur mycket bättre det skulle kunna bli. Framförallt skulle de vilja ha en mer betydande roll i elevernas lärandeprocess, genom att exempelvis vara mer delaktiga i olika projekt och dylikt. Att bli mer involverade, framför allt på ett tidigt stadium, skulle för dem innebära att de hade större möjligheter att påverka och bidra till elevernas informationskompetens. Biblioteket skulle då i högre grad bli ett redskap i elevernas utveckling av denna.

Till skillnad från bibliotekarierna, anser vi dock inte att det bristande samarbetet mellan lärare och bibliotekarier, endast bottnar i lärarnas ointresse och oförståelse. Det handlar enligt vår mening också om en rad olika omständigheter, som alla på sitt sätt påverkar. På skola B är exempelvis det geografiska avståndet till biblioteket en viktig faktor. Att ta sig till biblioteket tar för vissa utbildningar alltför lång tid och dessutom ”försviner” ofta ett antal elever på vägen. Elevernas bristande förmåga till självständigt arbete är en annan faktor som också spelar in. Eleverna klarar helt enkelt inte av att ta det ansvar som krävs för att arbeta undersökande och undervisningen blir därför mer traditionellt utformad med katederundervisning. Flera av de intervjuade lärarna på de tre skolorna menar också att det handlar om tidsbrist. Att låta eleverna arbeta självständigt och undersökande tar mer tid i anspråk, tid som ofta inte finns. Kanske kan den diskrepans, som finns mellan lärarnas och bibliotekariernas sätt att se på samverkan, till stor del även bero på de ”vattentäta skott” som finns mellan de två professionerna, menar vi. Kommunikationen dem emellan skulle behöva förbättras åtskilligt. Dessutom skulle både bibliotekarier och lärare behöva ytterligare fortbildning. För lärarnas del handlar det framför allt om utbildning i hur man praktiskt kan använda bibliotekets resurser i sin undervisning och för bibliotekarierna hur man synliggör dessa. Utifrån vår uppfattning är de bibliotekarier som ingått i vår studie, med undantag för de två som arbetar på skola A, generellt ganska dåliga på detta.

Ingen av de tre skolor som ingått i vår studie har utformat någon handlingsplan som explicit ger riktlinjer för hur samarbete mellan lärare och bibliotek ska se ut. Flera av de medverkande bibliotekarierna menar dock att en sådan plan skulle underlätta deras arbete avsevärt. Detta är en åsikt som vi delar. Genom att ange riktlinjer för samarbete och ansvarsfördelning och sätta dessa på pränt i en handlingsplan ger man alla parter en klar signal om hur verksamheten ska se ut. Som situationen ser ut idag det är knappast särskilt självklart vem som har ansvaret för elevernas informationskompetens. Något

som enligt vår mening också skulle gynna samarbetet mellan lärare och bibliotekarier, är om bibliotekarierna i högre utsträckning var delaktiga i skolans övriga planering. Idag är denna delaktighet ganska begränsad.

7.3 Bibliotekens service och resurser

Vi har i analysens inledande avsnitt kunnat konstatera att det inte går att ge någon enhetlig bild av de tre skolbibliotekens betydelse i lärandeprocessen. Skolornas profilering skiljer sig åt och därmed också undervisningens utformning. Utformningen i sin tur bestämmer vilka krav och förväntningar som biblioteken ställs inför. Vi ska nu nedan, med denna diskussion i åtanke, analysera de krav och förväntningar som ställs på de skolbibliotek som ingått i vår studie. Vi kommer också att försöka besvara frågan om huruvida de tre biblioteken, utifrån de medverkande aktörsgruppernas uppfattning, kan leva upp till dessa krav och förväntningar eller ej.

7.3.1 Skola A

I analysens första avsnitt kunde vi konstatera att biblioteket på skola A har en ganska betydelsefull roll i elevernas lärandeprocess. En stor del av skolans undervisning bygger på självständigt arbete och eleverna får mycket av sitt material från biblioteket. De krav och förväntningar som skolans elever och deras lärare har på biblioteket borde därför rimligtvis vara ganska höga. Man kan inledningsvis konstatera att de tre aktörsgrupper som varit i fokus i vår undersökning är tämligen överens om vilka förväntningar de har på sitt skolbibliotek. Biblioteket ska kunna erbjuda sina användare en aktiv och verksamhetsanpassad arbetsplats. I biblioteket ska det finnas aktuellt material i form av fack- och skönlitteratur och ett stort och varierat utbud av tidningar och tidskrifter. De tre aktörsgrupperna värderar också tillgången på datorer för informationssökning och ordbehandling mycket högt. Viktigt är också att biblioteket kan erbjuda en god arbetsmiljö med ett stort antal arbetsplatser i form av gruppum och tysta läsrum. Både bibliotekarier och elever anser också att biblioteket ska fungera som en social mötesplats. Något som alla de tre aktörsgrupperna även betonar är vikten av bra, utbildad personal som kan vägleda och informera i biblioteket. Vi ska nu nedan analysera de resurser som biblioteket har till sitt förfogande. Är dessa tillräckliga för att biblioteket ska kunna möta sina användares krav och förväntningar? Vi utgår ifrån de fyra resurser som SAB i sin undersökning från 1997 konstaterade var gymnasiebibliotekets grundpelare; personalen, lokalerna, medierna och IT (Hedenström, 1997, s. 6f).

Vi börjar med att analysera personalsituationen – den första av gymnasiebibliotekens fyra grundpelare. På skola A arbetar för närvarande två utbildade bibliotekarier på 75% vardera. Dessutom ingår två assistenter på hel- resp. halvtid i arbetsstyrkan. Av de tre skolbibliotek som ingått i vår studie är biblioteket på skola A det bibliotek som har bäst förutsättningar ur personalsynpunkt. Då det gäller bibliotekets personalstyrka skiljer sig de olika aktörsgruppernas åsikter åt. En majoritet av eleverna anser att det är mycket viktigt att det finns bra personal i biblioteket och de är generellt mycket nöjda med den

personal som finns. Dessutom menar en klar majoritet att de alltid eller oftast får den hjälp de behöver i biblioteket. Lärarna är något mindre nöjda, men menar ändå att personalstyrkan i biblioteket är tillräcklig för att arbetet med eleverna där ska kunna fungera. De uppskattar båda att biblioteket alltid är bemannat av någon ur bibliotekspersonalen. Det faktum att det inte alltid finns en utbildad bibliotekarie till hands har inte någon större betydelse för dem. Trots detta menar skolans bibliotekarier att biblioteket skulle behöva mer utbildad personal, om verksamheten i framtiden ska kunna utvecklas. Idag, med den personalstyrka som finns, är det bara möjligt att upprätthålla den dagliga verksamheten i biblioteket samt utföra vissa punktinsatser i de olika klasserna. Vi menar dock att det egentliga problemet inte är att det finns för få bibliotekarier, utan snarare det faktum att man på skolan inte tydligt definierat bibliotekariernas funktion och ansvarsområden. Först då detta är gjort och satt på pränt kan man avgöra hur mycket personal som faktiskt behövs för att en bra biblioteksverksamhet ska kunna upprätthållas och utvecklas.

SAB:s undersökning från 1997 visade att de svenska gymnasiebibliotekens lokaler sällan var anpassade till verksamheten och alltför ofta var för små (Hedenström, 1997, s. 8ff). Bibliotekslokalen på skola A med sina 600 kvm kan dock knappast kallas liten. Vid en jämförelse med de två övriga bibliotekens lokaler kan man konstatera att denna är den klart största. Trots detta anser skolans båda bibliotekarier att den borde vara rymligare. Även eleverna har synpunkter på lokalen. Framför allt menar dessa att det i biblioteket borde finnas fler rum för grupparbete och platser där man kan arbeta ostört. Denna kritik framförs även av lärarna. Sedan den nya avdelningen med fler datorer tillkom har dock bibliotekets lokaler blivit betydligt mer ändamålsenliga, menar de. Mest negativ kritik får dock bibliotekets miljö. Alla de tre aktörsgrupperna menar att miljön idag är alltför stökig och ljudnivån för hög. Bibliotekets mycket centrala placering i kombination med att det på skolan inte finns något egentligt ”uppehållsrum”, har medfört att biblioteket i hög grad blivit en mötesplats för eleverna. Att eleverna självmant söker sig till biblioteket kan dock bara ses som något positivt, menar vi. De konsekvenser som detta får för bibliotekets miljö och arbetsklimat är däremot ett problem. Kanske skulle dock situationen förbättras om det fanns fler vuxna i biblioteket. Här borde lärarna ta ett betydligt större ansvar, menar vi. Något som i SAB:s undersökning från 1997 framkom var vikten av att bibliotekets lokaler är centralt placerade på skolan (Hedenström, 1997, s. 8ff). Som ovan nämnts är biblioteket på skola A synnerligen centralt placerat. De tillfrågade lärarna och bibliotekarierna är mycket riktigt också nöjda med placeringen. Eftersom eleverna i enkäten inte tillfrågats om bibliotekets placering är det inte möjligt att dra några slutsatser kring deras åsikter i frågan.

Gymnasiebibliotekets tredje grundpelare är medierna. Dessa bör vara anpassade till den egna skolans ämnen och program (Hedenström, 1998, s. 12). Enligt Malmström (1998, s. 24) underlättas denna anpassning om inköpen av ny media görs i samråd med lärarna. Att lärare och bibliotekarier på skola A normalt sett diskuterar medieinköp är dock inte något som vi i våra resultat har kunnat se. De tre aktörsgrupperna är trots detta relativt nöjda med bibliotekets mediebestånd - ett faktum som talar för att mediebeståndet är ganska väl anpassat till skolans pedagogiska verksamhet. Mediebeståndet är bra, menar bibliotekarierna, även om det tyvärr inte utnyttjas särskilt effektivt. De negativa synpunkter lärarna framför angående bibliotekets mediebestånd, handlar framför allt om

att det borde köpas in mer litteratur i ämnen där utvecklingen snabbt går framåt. Eleverna framför liknande synpunkter.

Den fjärde och sista grundpelaren är som ovan nämnts IT. Enligt Almerud (1997, s. 10) bör det i ett skolbibliotek finnas ett stort antal datorer med internetuppkoppling och ordbehandlingsprogram. Via datorerna bör eleverna dessutom ha tillgång till ett flertal databaser och uppslagsverk. Vi kan genom våra undersökningar på skola A konstatera att bibliotekets IT-resurser inte är tillräckligt goda. Trots att det i biblioteket finns ett stort antal datorer, menar alla de tre aktörsgrupperna att det borde finnas fler. Dessutom anses de befintliga datorerna vara alltför gamla och därför saknar viss programvara. Något som enligt Malmström (1998, s. 38) också har stor betydelse för biblioteket som skolans IT-centrum, är det faktum att skolbibliotekets katalog är datoriserad. På skola A är för närvarande endast 85% av bibliotekets bestånd katalogiserat. Allt material är således inte sökbar via datorerna – något som naturligtvis komplicerar målgruppernas möjligheter att söka information. Utifrån elevernas synvinkel borde biblioteket också vara bättre utrustat vad gäller tekniska hjälpmedel, såsom skrivare, scanner och liknande.

Vi kan utifrån ovanstående analys konstatera att en rad synpunkter på bibliotekets service och resurser – både positiva och negativa – har framkommit. Med de tre aktörsgruppernas samlade omdömen som utgångspunkt drar vi ändå slutsatsen att biblioteket på skola A till stor del kan infria sina användares krav och förväntningar. En klar majoritet av de elever som tillfrågats anser att de alltid eller oftast får den hjälp de behöver då de arbetar i biblioteket. Även lärarna är i stort sett nöjda. Allting kan visserligen bli bättre, men de ser inga större problem.

Utifrån bibliotekariernas synvinkel är dock den service och de resurser som biblioteket kan erbjuda långt ifrån tillräckliga. De bedömer visserligen att biblioteket utifrån de förutsättningar det har kan erbjuda sina användare en god service, men det finns tyvärr behov som inte alltid tillgodoses fullt ut. Det händer ibland att de måste prioritera och därför inte hinner hjälpa alla. Dessutom är det möjligt att det är ett betydligt högre antal än de som bibliotekarierna har vetskap om, som lämnar biblioteket utan att ha fått den hjälp de behöver. Att användarna är mer nöjda med bibliotekets service och resurser än vad bibliotekarierna själva är, kan enligt vår uppfattning till stor del bero på att användarna har behov som de själva inte är medvetna om. Vid handledning av en elev kan bibliotekarierna exempelvis uppfatta en brist i elevens sökstrategi, som eleven själv inte kan se. Dessutom vet många användare inte hur mycket de kan förvänta sig och begära av sitt skolbibliotek eller hur mycket mer som faktiskt finns.

7.3.2 Skola B

Som ovan konstaterats, är det svårt att ge en helt entydig bild av situationen på skola B. Skolan erbjuder både teoretiska och yrkesförberedande utbildningar. Dessutom är en stor andel av skolans elever lässvaga eller studietrötta. Kraven och förväntningarna på skolbiblioteket påverkas naturligtvis av dessa förutsättningar. För de elever som studerar på de yrkesförberedande programmen har biblioteket en ganska marginell betydelse.

Dessa elever besöker inte skolbiblioteket särskilt ofta och endast en liten del av det material de använder sig av i sitt skolarbete kommer därifrån. De få gånger då biblioteket spelar en avgörande roll är då dessa elever arbetar med ämnen för vilka det inte finns några läroböcker. Vid dessa tillfällen är dock kraven och förväntningarna på skolbiblioteket desto större. Biblioteket förväntas då tillhandahålla enkel och kortfattad information i form av tunna böcker och broschyrer - något som enligt bibliotekarien skapar problem, eftersom denna typ av information ofta är svår att hitta. Att en så stor andel av skolans elever är lässvaga ställer också stora krav på biblioteket. För dessa elever är vuxenlitteraturen ofta alltför avancerad, medan barnlitteraturen är för barnslig. Att hitta lagom avancerad litteratur kan alltså innebära stora svårigheter. Man har därför valt att till dessa elever köpa in ett större antal inlästa böcker.

För de elever som studerar på mer teoretiskt inriktade program spelar biblioteket dock en klart mer betydande roll. Undervisningen på dessa program bygger i stor utsträckning på självständigt arbete och de krav och förväntningar dessa elever ställer på biblioteket blir därmed betydligt större och mer mångskiftande. Här förväntas biblioteket i större utsträckning fungera som en aktiv, fungerande arbetsplats med allt vad detta innebär i form av relevant och aktuell litteratur, tidskrifter, databaser, datorer och arbetsplatser. Just datorerna verkar för dessa elever spela en mycket central roll i deras självständiga arbete.

Behoven på skola B är alltså mycket skiftande; från mycket enkel facklitteratur och inlästa böcker, till avancerad facklitteratur och ett stort utbud av databaser och tidskrifter. Vi ska nu nedan analysera de resurser som biblioteket har till sitt förfogande. Är dessa tillräckliga för att biblioteket ska kunna tillgodose alla dessa användares krav och förväntningar? I likhet med då vi i förra avsnittet analyserade de förutsättningar som råder för skola A, utgår vi här ifrån gymnasieskolans fyra grundpelare: personalen, lokalerna, medierna och IT (Hedenström, 1997, s. 6f). Vi börjar med att analysera personalsituationen. I biblioteket på skola B arbetar två utbildade bibliotekarier på vardera 75% och en assistent på heltid. Personalstyrkan är alltså något mindre än den på skola A, även om bibliotekarierna är lika många till antalet. De tre tillfrågade aktörsgrupperna uttrycker alla liknande åsikter då det gäller bibliotekets personal. Man är generellt mycket nöjd och har egentligen inte några ytterligare synpunkter.

En annan av gymnasiebibliotekets fyra grundpelare är som ovan nämnts lokalerna. På skola B är bibliotekslokalen 510 kvm stor. Den är alltså något mindre än den på skola A. Förutom de öppna utrymmena består den av fyra mindre grupprum. De tillfrågade lärarna och skolans bibliotekarie uttrycker i stort sett bara positiva åsikter om bibliotekets lokaler. Det enda de kan se som negativt är bibliotekets geografiska placering på skolan. Eftersom skolans byggnader är utspridda över ett större område, har vissa utbildningar alltför långt avstånd till biblioteket. Som tidigare nämnts, betonas i SAB:s undersökning från 1997 vikten av att ett skolbibliotek är centralt placerat på sin skola. Man kunde i denna undersökning klart påvisa ett samband mellan avståndet till biblioteket och besöksfrekvensen (Hedenström, 1997, s. 8ff). Att dra slutsatsen att bibliotekets placering även på denna skola har betydelse för användningen, känns därför ganska självklart. Även eleverna är i stort sett nöjda med bibliotekets lokaler. De skulle dock gärna se att det i biblioteket fanns fler tysta läsplatser. Dessutom har några elever

synpunkter på bibliotekets miljö. Framför allt skulle man vilja att denna var mer trivsamt och mindre högljudd.

En stor andel av de elever som studerar på skola B är som ovan nämnts lässvaga eller studietrötta. Inköpen av media har alltmer blivit anpassade efter dessa elever – en anpassning som ligger helt i linje med vad bland annat Inger Malmström och Cecilia Broberg förespråkar i boken *Informationssökning i fokus* (Malmström, 1998, s. 24; Broberg, 1998, s. 63). De båda författarna menar att ett gymnasiebibliotek i första hand bör vara anpassat till den skola det tillhör och till det programutbud som erbjuds. Dessutom bör det vara uppbyggt på ett sådant sätt att det kan tillgodose de olika målgruppernas behov då det gäller till exempel media. På skola B känns denna anpassning, med bland annat inköp av enklare facklitteratur och en stor andel inlästa böcker, i hög grad angelägen och korrekt. Det faktum att bibliotekets båda målgrupper, eleverna och lärarna, generellt är mycket nöjda med bibliotekets utbud av media talar för att denna investering är riktig. Även skolans bibliotekarie är i stort sett nöjd med utbudet. De ekonomiska resurser som hon har till sitt förfogande är mycket bra och hon ser därför inga svårigheter i att kunna köpa in det material hon önskar. Problemet ligger snarare i det faktum att det är svårt att hitta passande material för de elever som studerar på de yrkesförberedande utbildningarna.

Den fjärde och sista av gymnasiebibliotekets fyra grundpelare är IT. Som tidigare påpekats bör det enligt Almerud finnas ett stort antal datorer med internetuppkoppling och ordbehandlingsprogram i ett skolbibliotek. Utan dessa resurser kan ett skolbibliotek knappast fungera som skolans IT-centrum (1997, s. 10). Trots att det i biblioteket på skola B finns 16 stycken datorer är de tillfrågade lärarna och eleverna missnöjda och menar att det borde finnas fler. Framför allt handlar detta om datorer för informations-sökning. En hel klass ska kunna arbeta med informationssökning samtidigt, menar man. Något som i samband med diskussionen om IT också bör framhållas är bibliotekets hemsida. Varken lärarna eller eleverna nämner denna överhuvudtaget, vilket vi upplever som något märkligt. Hemsidan är utifrån vår uppfattning mycket genomarbetad och informativ och borde därför vara till stor hjälp för båda parter. Att hela bibliotekets bestånd är katalogiserat och inlagt i en datoriserad katalog är av avgörande betydelse för användarnas och bibliotekariernas möjligheter att söka material. Detta betonas från flera källor, bland annat Malmström (1998) och Ekeröth (1998). På skola B är hela bibliotekets bestånd katalogiserat och inlagt i den datoriserade katalogen, vilket naturligtvis måste ses som något mycket positivt.

Vid en utvärdering av den sammantagna service som biblioteket med personal kan erbjuda sina användare vill de båda målgrupperna, trots en hel del kritik, ändå bedöma den som ganska god. Av de båda lärarna får biblioteket ”högsta betyg”. Visserligen kan saker och ting bli bättre, men behoven blir utan tvekan tillgodosedda. Eleverna verkar dock inte vara riktigt lika nöjda. Visserligen menar en klar majoritet att de alltid eller oftast får den hjälp de behöver i biblioteket, men det finns alltså även en grupp elever som anser att detta endast sker ibland eller sällan. Av de elever som valt dessa sistnämnda alternativ studerar en mycket stor andel på det yrkesförberedande programmet. Varför resultaten uppvisar dessa skillnader är det svårt att med säkerhet svara på. Kanske kan det bero på att dessa elever i högre utsträckning har lärare som är frånvarande under elevernas arbete i biblioteket. Resultatet från enkätundersökningen

visar i alla fall att så är fallet. Kanske kan det också bero på att de elever som studerar på yrkesförberedande program har svårare att hitta material som är inriktat på just deras specialämnen. Även skolans bibliotekarie upplever att det finns vissa problem med att tillgodose alla de behov som finns hos användarna. Ur hennes synpunkt ligger dock problemet inte främst hos biblioteket, utan snarare hos lärarna. Den service som biblioteket kan erbjuda är mycket bra. Tyvärr används inte biblioteket i särskilt stor utsträckning av lärarna i deras undervisning. Biblioteket får därför aldrig chansen att tillgodose de behov, som bibliotekarien anser att elever och lärare rimligen borde ha.

7.3.3 Skola C

Vi har i analysens tidigare avsnitt kunnat konstatera att biblioteket på skola C spelar en relativt betydelsefull roll för skolans elever i deras lärandeprocess. De tillfrågade eleverna besöker skolbiblioteket ganska ofta och värderar också bibliotekets betydelse för deras skolarbete högt. Något som även framkommit är att biblioteksanvändningen i hög grad är relaterad till skolämne och årskurs. I likhet med resultaten från skola A visar de resultat vi här fått att man i ämnen av mer läsintensiv och utredande karaktär är mer benägen att använda biblioteket, än i ämnen av mer laborativ och matematisk. Det är således främst då eleverna arbetar med denna typ av ämnen, som kraven och förväntningarna på biblioteket blir stora. Hur ser då dessa krav och förväntningar ut? Ur elevernas synvinkel bör biblioteket kunna erbjuda en arbetsplats med obegränsad tillgång till datorer för informationssökning och kompetent personal som kan vägleda. Ett stort utbud av media och teknisk utrustning i form av exempelvis skrivare och kopiatorer, värderar de också som mycket viktigt i deras skolbibliotek. För lärarna del handlar det främst om att biblioteket ska kunna tillhandahålla det material som de och deras elever är i behov av. I biblioteket ska det också finnas tillgång till personal som kan ge tips och råd vid behov. Även internet och olika typer av databaser värderas högt.

Vi ska nu nedan analysera de resurser som biblioteket har att tillgå. Är dessa tillräckliga för att biblioteket ska kunna tillgodose sina målgruppers krav och förväntningar? I likhet med ovanstående analyser av skola A och B, utgår vi ifrån de resurser som SAB i sin undersökning från 1997 konstaterade var gymnasiebibliotekets fyra grundpelare: personalen, lokalerna, medierna och IT (Hedenström, 1997, s. 6f). Vi börjar med att analysera personalsituationen. På skola C arbetar en heltidsanställd bibliotekarie och två assistenter på vardera 50%. I jämförelse med de andra två skolorna är detta bibliotek alltså sämre bemannat. Man ska dock ha i åtanke att antalet elever på denna skola är något färre, än på de övriga två. Skolans bibliotekarie är mycket missnöjd med personalsituationen som den ser ut idag. Hon skulle gärna vilja ha en mer aktiv roll i elevernas lärandeprocess, men menar att personalsituationen sätter hinder i vägen för detta. Eftersom hon är den enda bibliotekarien på skolan har hon inte möjlighet att lämna biblioteket, då detta alltid bör vara bemannat av en bibliotekarie. Den problematiska personalsituationen medför också att hon sällan har möjlighet till fortbildning. Skolans tillfrågade lärare anser sig inte ha någon uppfattning om huruvida personalstyrkan är tillräcklig, eller ej. Detta tyder enligt vår åsikt på att de aldrig riktigt reflekterat över bibliotekets resurser. Eleverna verkar dock generellt vara nöjda. Även här kan man alltså se en viss diskrepans mellan de tre aktörsgruppernas åsikter. En

diskrepans som främst kan härledas till lärarnas och elevernas oförmåga att se hur mycket bättre saker och ting skulle kunna bli, menar vi.

Det faktum att det på skola C endast finns en bibliotekarie anställd ser vi, i likhet med skolans bibliotekarie, som ett stort problem. Personalsituationen på skola C är dock knappast unik. I den undersökning, som på uppdrag av SAB utfördes 1997, konstaterade man att personalstyrkan på många skolor var alltför liten. Konsekvenserna av detta blev att ett stort antal bibliotek varit tvungna att prioritera i sin verksamhet. Det var helt enkelt inte möjligt för dem att sköta den dagliga verksamheten i biblioteket och samtidigt ha en aktiv roll i skolans pedagogiska arbete. Fortbildningen blev i många fall också bortprioriterad (Hedenström, 1997, s. 6f). Dessa konsekvenser överensstämmer mycket väl med dem som bibliotekarien på skola C ger uttryck för.

Bibliotekslokalen på skola C är ca 300 kvm stor och består av ett öppet utrymme, ett mindre rum för tyst läsning och två grupprum. I jämförelse med de övriga två bibliotekens lokaler, är denna betydligt mindre. Både de tillfrågade lärarna och skolans bibliotekarie önskar också att lokalen vore större. Däremot är de nöjda med bibliotekets placering på skolan. Det centrala läget gör att det är lätt att bara "slinka in". Tyvärr får detta också negativa konsekvenser. Precis som på skola A får biblioteket tidvis funktionen som "uppehållsrum", vilket ofta resulterar i en alltför hög ljudnivå. Elevernas missnöje handlar framför allt om att det borde finnas fler platser för enskilt arbete och grupparbete. Utifrån detta missnöje kan man konstatera att det i biblioteket uppenbarligen finns för få arbetsplatser – något som förmodligen beror på att lokalerna till ytan är otillräckliga.

De alltför små lokalerna begränsar dock inte bara tillgången på arbetsplatser, utan också utbudet av litteratur, menar vi. Med en lokal som till ytan är alltför liten blir man naturligtvis tvungen att begränsa sin mediesamling. Det faktum att alla de tre medverkande aktörsgrupperna är missnöjda med vad biblioteket har att erbjuda i form av medier, tyder på att mediesamlingen är alltför begränsad. Minst missnöjd tycks bibliotekarien vara – ett resultat som inte alls överensstämmer med de som SAB:s i sin rapport från 1997 uppvisade. Man konstaterade då att lärarna i stort sett alltid var mer nöjda än sina skolbibliotekarier (Hedenström, 1997, s. 33). Varför resultatet av vår undersökning här skiljer sig från SAB:s, är naturligtvis svårt att svara på. Kanske kan det möjligen bero på att bibliotekarien inte fullt ut förstått vilka behov bibliotekets målgrupper har – något som enligt vår uppfattning vittnar om en bristande kommunikation mellan skolans lärare och bibliotekarie. Någon samverkan mellan dessa båda parter då det handlar om medieinköp har vi i våra resultat inte kunnat se. Just denna typ av samverkan är enligt Malmström (1998, s. 24) mycket viktig för mediebeståndets anpassning till skolans pedagogiska verksamhet.

Vi har alltså ovan konstaterat att bibliotekarien, i jämförelse med de övriga medverkande aktörsgrupperna, är den som är minst missnöjd med vad biblioteket kan erbjuda i form av medier. Bibliotekarien menar visserligen att biblioteket inte alltid kan tillgodose de olika mediebehov som användarna har, men är trots detta ganska nöjd med bibliotekets mediebestånd. De medverkande lärarna menar dock båda att bibliotekets bestånd av litteratur och andra medier är otillräckligt. Konsekvensen av detta blir att de och deras elever istället vänder sig till andra bibliotek för material. Särskilt

bekymmersamt tycks det vara då flera klasser arbetar med samma tema samtidigt. Då räcker helt enkelt inte materialet till alla. Denna problematik diskuteras också i SAB:s rapport från 1997. Enligt denna rapport är just bristen på material, då ett stort antal elever samtidigt arbetar med samma tema, ett återkommande dilemma som drabbar många skolbibliotek (Hedenström, 1997). Även skolans elever ger uttryck för ett klart missnöje då det gäller bibliotekets mediebestånd. Framför allt skulle de önska att biblioteket hade ett större och bredare utbud av litteratur.

I analyserna över de två föregående skolbiblioteken och deras service och resurser, har vi kunnat konstatera att antalet datorer i biblioteken varit alltför få. Denna kritik tycks till stor del även spegla situationen på skola C. Både de medverkande lärarna och eleverna är missnöjda med bibliotekets IT-resurser – en känsla som utifrån vår uppfattning är välgrundad. Bibliotekets tolv datorer för informationssökning kan knappast anses vara tillräckliga, då det på skolan finns över tusen elever. Bibliotekariens ståndpunkt är dock en helt annan. Ur hennes synvinkel är de befintliga datorerna i biblioteket tillräckliga. Vi kan alltså även här konstatera att bibliotekarien är den av de tre parterna som är minst missnöjd.

Utifrån ovanstående analys kan vi konstatera att en rad synpunkter av negativ art har framkommit från alla de tre aktörgrupperna, inte minst lärarna. Som helhet värderar de lärarna trots detta sitt skolbibliotek mycket högt. Visserligen upplever de att vissa förbättringar skulle behövas, men anser ändå att biblioteket till största delen kan tillgodose deras och deras elevers behov. En klar majoritet av skolans elever anser också att de alltid eller oftast får den hjälp de behöver då de arbetar i biblioteket. Ur bibliotekariens perspektiv verkar det svårare att göra en generell bedömning av biblioteket och dess förmåga att tillgodose sina användares krav och förväntningar. Liksom de övriga skolornas bibliotekarier menar hon att det finns två olika typer av behov; dels de behov som användarna själva upplever och kan formulera, dels de behov som de själva är omedvetna om och därför aldrig uttrycker i ord. Användarnas medvetna och självupplevda behov blir tillgodosedda, menar hon. Utifrån ovanstående analys kan vi dock konstatera att denna uppfattning inte alls överensstämmer med användarnas. De är på en rad punkter långt mer kritiska, än vad bibliotekarien är. Som vi redan i avsnittet ovan argumenterat för, tyder denna åsiktsskillnad på att bibliotekarien inte fullt ut förstått vilka behov målgrupperna har. En bättre kommunikation med skolans lärare och större delaktighet i skolans övriga verksamhet och planering skulle dock förbättra denna situation åtskilligt, menar vi. Med de mer omedvetna behoven hos användarna, främst då hos eleverna, ser bibliotekarien däremot större problem. Deras behov av handledning, framför allt då de söker information, är stort - betydligt större än vad de själva är medvetna om. Med den rådande personalsituationen är det utifrån bibliotekariens perspektiv dock inte möjligt att fullt ut tillgodose dessa behov. Intressant här är alltså att bibliotekarien pratar om användarnas omedvetna behov, men är själv ovetande om de behov som användarna upplever och är medvetna om.

8 Slutsatser

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka om aktörerna vid ett antal gymnasieskolor i Lund upplever att deras skolbibliotek kan tillgodose sina målgruppers informations- och servicebehov. Utifrån resultaten av våra fallstudier vill vi också belysa huruvida dessa gymnasiebibliotek är anpassade till de arbetssätt som tillämpas på respektive skolor. Vi ska nu nedan sammanfatta och redogöra för de slutsatser som vi genom våra undersökningar tycker oss kunna dra. Vi utgår ifrån uppsatsens tre övergripande frågeställningar:

- Kan biblioteken tillgodose sina målgruppers informations- och servicebehov?
- Hur väl anpassade till skolornas verksamhet är de olika biblioteken?
- Vilka faktorer påverkar bibliotekens anpassning?

8.1 Kan biblioteken tillgodose sina målgruppers informations- och servicebehov?

Vi har i analysens avslutande kapitel kunnat konstatera att de tre bibliotekens båda målgrupper, lärarna och eleverna, till stor del verkar nöjda med den service och de resurser som deras respektive bibliotek erbjuder. Mest nöjda tycks de medverkande lärarna vara. Dessa ger alla sitt skolbibliotek ett högt betyg. Trots detta framför de också rad kritiska synpunkter och förslag på förbättringar. Framför allt menar de att deras skolbibliotek borde vara bättre utrustat vad gäller datorer. Denna uppfattning delar flertalet av de medverkande lärarna på de tre skolorna. De flesta av skolornas lärare uttrycker också ett visst missnöje med mediebeståndet i deras bibliotek. På skola A framkommer exempelvis önskemål om att mer resurser borde satsas på att köpa in litteratur i ämnen där utvecklingen snabbt går framåt. På skola B är det framför allt anpassningen till de yrkesförberedande utbildningarna och deras elever, som innebär ett problem. Material saknas inom vissa ämnesområden och dessutom borde biblioteket satsa på att köpa in material, som i större utsträckning kan locka studietrötta elever till biblioteket. Lärarna på skola C menar att det på deras skolbibliotek generellt finns ett för litet utbud av medier. Därför tvingas de och deras elever ibland utnyttja stadsbibliotekets resurser istället. De medverkande lärarna på skola B och C framför också synpunkter på skolbibliotekets lokaler. På skola B handlar det framför allt om

bibliotekets geografiska placering. Vissa utbildningar har idag alltför långt avstånd till biblioteket. På skola C är det bibliotekets alltför små lokaler som är i fokus.

Vi kan alltså konstatera att lärarna på alla de tre skolorna framför en rad synpunkter av negativ art. Trots detta säger de sig alla vara mycket nöjda med sitt skolbibliotek och den service och de resurser som detta bibliotek kan erbjuda. Detta framstår för oss som något av en paradox. Hur kan man värdera sitt bibliotek så högt och samtidigt framföra dessa negativa synpunkter? Kanske kan det enligt vår åsikt bero på att de inte ser biblioteket som en integrerad del av skolans pedagogiska verksamhet, utan snarare som en extraresurs som finns där som ”grädden på moset”. Allt som biblioteket kan tillföra ses som ett ”plus” och det känns därför främmande att kritisera och ställa krav. Man har inga direkta förväntningar och är heller inte medveten om hur en god skolbiblioteksverksamhet kan se ut då den fungerar optimalt. Vilka slutsatser kan man då dra kring lärarnas uppfattning om huruvida skolbiblioteken kan tillgodose de olika målgruppernas behov eller ej? Vår slutsats är att lärarna är nöjda med vad deras respektive bibliotek kan erbjuda sina användare. Samtidigt inser de också att saker och ting skulle kunna bli bättre. Några allvarliga brister och problem ser de dock inte.

Även eleverna verkar som ovan konstaterats ganska nöjda med vad deras skolbibliotek kan erbjuda. Riktigt lika nöjda som deras lärare är de dock inte. Visserligen menar en klar majoritet på skola A och C att de alltid eller oftast får den hjälp de behöver i biblioteket, men det finns alltså även en relativt stor grupp som anser att de endast ibland eller sällan får den. På skola B är siffrorna något mer svårtolkade, då de båda klassernas svar skiljer sig åt. Man kan dock konstatera att eleverna på denna skola är något mindre nöjda, än eleverna på de övriga två skolorna. Elevernas kritik är till stor del samstämmig med lärarnas. Fler datorer skulle behövas i biblioteken. Eleverna har också synpunkter på miljön, som anses alltför stökig. Dessutom menar de medverkande eleverna på två av de tre skolorna att litteraturbeståndet på deras bibliotek är otillräckligt. Man är delvis också missnöjd med de möjligheter biblioteken erbjuder i form av arbetsplatser. Fler grupperum och tysta läsplatser efterfrågas.

Att dra några generella slutsatser kring bibliotekarierna och deras uppfattning om huruvida biblioteken kan tillgodose sina målgruppers behov eller ej, är något svårare. Alla uttrycker de ett visst missnöje med vad deras respektive bibliotek kan erbjuda. Mest missnöjda tycks bibliotekarierna på skola A vara. Deras kritik spänner över ett flertal områden. De menar exempelvis att borde finnas mer personal i biblioteket. Dessutom anser de att lokalerna är för små. I likhet med skolans medverkande lärare och elever menar de också att miljön i biblioteket är alltför högljudd och stökig. Dessutom anser de att det finns för få datorer i biblioteket. De synpunkter som bibliotekarien på skola C framför, handlar främst om personalsituationen. Det faktum att hon är ensam bibliotekarie på skolan, påverkar naturligtvis verksamheten negativt. Bibliotekarien framför också önskemål om större lokaler. Bibliotekarien på skola B är, i jämförelse med de övriga bibliotekarierna, relativt nöjd med vad hennes bibliotek kan erbjuda. Det största problemet, som hon ser det, är bibliotekets placering på skolan – något som också lärarna har synpunkter på. Dessutom menar hon att det ibland kan vara svårt att hitta passande material till alla elever.

Vi kan alltså konstatera att även bibliotekarierna till viss del är missnöjda med vad deras respektive bibliotek kan erbjuda sina användare. Enligt bibliotekarierna finns det två olika typer av behov som ska tillgodoses hos de båda målgrupperna. Dels är det de behov som de själva upplever och kan formulera, dels är det de behov som de själva inte är medvetna om och därför inte kan uttrycka i ord. Utifrån bibliotekariernas perspektiv blir de behov som användarna själva upplever i stort sett tillgodosedda. Detta menar bibliotekarierna på alla de tre skolorna. Då det gäller användarnas mer omedvetna behov är situationen delvis en annan. Alla de medverkande bibliotekarierna ger uttryck för en viss maktlöshet då det gäller dessa behov. De menar exempelvis att de hos användarna ofta ser ett ensidigt och bristande sökbeteende, som användarna själva är omedvetna om. Användarnas behov av handledning är med andra ord större än vad de själva kan se. Bibliotekarierna skulle därför önska att det fanns mer tid för handledning och undervisning i informationssökning. Bibliotekarien på skola B menar också att biblioteket på hennes skola inte alltid får chansen att tillgodose dessa omedvetna behov, då lärarna i deras undervisning använder biblioteket i alltför liten utsträckning.

Vilka slutsatser kan man då sammanfattningsvis dra kring frågan om huruvida biblioteken kan tillgodose sina målgruppers informations- och servicebehov eller ej? Utifrån vår uppfattning är alla de tre biblioteken relativt väl rustade att möta sina användares krav och förväntningar. Vår slutsats är därför att de tre biblioteken till stor del kan tillgodose sina användares olika informations- och servicebehov. På en rad punkter, som vi ovan redovisat, skulle dock deras service och resurser behöva förbättras. Först då skulle biblioteken fullt ut kunna tillgodose allas behov. Utifrån vårt perspektiv är det biblioteket på skola C som har störst problem med att tillgodose sina användares behov. Framst beror detta på att det i biblioteket på skola C endast finns en bibliotekarie. Dessutom är den till ytan alltför trångbodd bibliotekslokalen på skolan ett stort problem. Lokalens storlek begränsar inte bara mediebeståndet, utan också antalet datorer och arbetsplatser. Det bibliotek som däremot har bäst förutsättningar att tillgodose sina användares krav och förväntningar är enligt vår uppfattning biblioteket på skola B. Visserligen är de medverkande eleverna på denna skola något mindre nöjda med den hjälp de får i sitt skolbibliotek, än eleverna på de övriga två skolorna, men det finns även andra faktorer som måste vägas in i helhetsbilden; exempelvis personalen, lokalerna, mediebeståndet etc. Sammantaget menar vi alltså att biblioteket på skola B är det bibliotek som är bäst rustat att möta sina användares krav och förväntningar. Biblioteket på skola A kommer som god tvåa. I jämförelse med de övriga två, är detta bibliotek väl utrustat vad gäller både personal, lokaler, datorer och media. Ändå menar alla de tre aktörsgrupperna att bibliotekets resurser är otillräckliga. Användningen av biblioteket har under de senaste åren ökat markant. Kanske har biblioteket ännu inte hunnit anpassa sig till de nya krav och förväntningar som denna ökning har inneburit.

8.2 Hur väl anpassade till skolornas verksamhet är de olika biblioteken?

Utgångspunkten för denna studie har varit tanken att ett skolbibliotek, som är väl anpassat till skolans övriga verksamhet, kännetecknas av att det på ett tillfredsställande sätt kan tillgodose sina målgruppers behov. I avsnittet ovan har vi kunnat konstatera att de tre bibliotek som ingått i denna studie i stor utsträckning kan detta. På en rad områden skulle dock deras service och resurser behöva utvecklas och förbättras. Hur väl anpassade är de då till den övriga verksamhet som bedrivs på deras respektive skolor? Som de inledande raderna i detta avsnitt avslöjar, finns det enligt vår uppfattning ett likhetstecken mellan anpassningen och tillgodoseendet av behoven. Denna hypotes bygger vi delvis på de teoretiska studier som föregått denna undersökning, men också på själva undersökningen i sig. Efter att nu ha analyserat de resultat som framkommit, kan vi konstatera att påståendet i denna hypotes är ganska väl överensstämmande med verkligheten. Det bibliotek som i störst utsträckning kan tillgodose sina målgruppers behov är följaktligen också det bibliotek som är bäst anpassat till sin skolas övriga verksamhet.

Vi har i kapitlets inledande avsnitt kunnat fastställa att biblioteket på skola B är det bibliotek som har bäst förutsättningar att kunna tillgodose sina användares krav och förväntningar. Detta bibliotek borde alltså rimligtvis också vara det bibliotek som är bäst anpassat till sin skolas övriga verksamhet. Resultaten av våra undersökningar visar att så också är fallet. Till viss del beror dock detta på att skolans undervisning i första hand bygger på mer traditionell katederundervisning. Biblioteksanvändningen blir därmed inte särskilt omfattande och inte heller kraven och förväntningarna på biblioteket. Situationen kompliceras dock av det faktum att en stor andel av skolans elever är lässvaga. Dessutom finns det på skolan ett fåtal teoretiska utbildningar, vars undervisning bygger på ett mer självständigt, undersökande arbete. Biblioteket har alltså ett flertal användargrupper att ta hänsyn till i sin anpassning. Det är just denna problematik som enligt vår uppfattning är bibliotekets ”svaga punkt”. Även om användarnas krav och förväntningar alltså generellt inte är särskilt höga, är de desto mer differentierade. Särkilt tydligt blir detta då det handlar om de olika användargruppernas behov av media. Majoriteten av skolans elever studerar på de yrkesförberedande utbildningarna och använder biblioteket mycket lite i sitt skolarbete. Vid de fåtal tillfällen då de trots allt använder biblioteket, är det framför allt speciallitteratur i form av tunna böcker och broschyrer de är i behov av. De behov som skolans mer teoretiskt inriktade utbildningar ger upphov till hos sina elever är klart mer omfattande än så. Vad dessa elever behöver är ett skolbibliotek som kan erbjuda ett stort och varierat medieutbud, datorer för informationssökning, lämpliga arbetsplatser och personal som kan ge professionell vägledning. För skolans lässvaga elever är behoven störst då det gäller enkel facklitteratur och inlästa böcker.

Trots de olika användargruppernas skiftande behov visar de resultat, som i våra undersökningar framkommit, att biblioteket generellt lyckats ganska väl med att anpassa sin verksamhet. Mest framgångsrik tycks anpassningen till skolans lässvaga elever vara.

Här har man satsat stora resurser på inköp av enklare facklitteratur och ljudböcker. Även mediebeståndets anpassning till de elever som studerar på skolans mer teoretiska utbildningar har enligt våra resultat genomförts väl. Däremot finns det brister på vissa andra områden, då det gäller anpassningen till denna användargrupp. Främst handlar det om elevernas möjlighet att söka information. Antalet datorer i biblioteket är för få och detta drabbar naturligtvis dessa elever i första hand, då deras undervisning i stor utsträckning bygger på självständigt och undersökande arbete. För skolans övriga elever är datorerna självfallet också viktiga, men inte lika avgörande för deras skolarbete. Även arbetsmiljön i biblioteket har fått en hel del negativ kritik - något som också detta i första hand drabbar de elever som studerar på skolans mer teoretiskt inriktade utbildningar. Av naturliga skäl, och som våra resultat också visar, är det dessa elever som spenderar mest tid i biblioteket. Till den majoritet av skolans elever som studerar på de yrkesförberedande utbildningarna verkar biblioteket generellt vara ganska bra anpassat. Bibliotekarien vittnar dock om vissa svårigheter då det gäller att hitta lämpligt material till denna användargrupp. Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att biblioteket på skola B, utifrån de behov som majoriteten av skolans elever och lärare har, är ganska väl anpassat. Däremot finns det vissa brister då det gäller anpassningen till skolans mer teoretiska utbildningar. De elever som studerar på dessa utbildningar är dock i klar minoritet och vi drar därför slutsatsen att biblioteket, ur en generell synpunkt, ändå är ganska väl anpassat.

Något sämre är anpassningen på skola A. Här är förutsättningarna och förväntningar också väldigt annorlunda. Skolans undervisning bygger till stor del på självständigt arbete och kraven och förväntningarna på biblioteket blir därför höga. Trots bibliotekets relativt omfattande resurser är anpassningen otillräcklig, menar vi. På en skola, där eleverna i stor utsträckning arbetar självständigt och förväntas söka information på egen hand, är det naturligtvis av största vikt att skolans bibliotek kan tillhandahålla de grundläggande verktyg som eleverna behöver. Detta anser vi att biblioteket på skola A endast delvis kan göra. Den allvarligaste bristen, som vi ser det, är tillgången på datorer. Om eleverna på egen hand ska kunna söka information måste det naturligtvis finnas datorer tillgängliga. De tjugo som idag finns i biblioteket kanske kan tyckas många, men resultaten av våra undersökningar visar att det trots allt borde finnas fler.

Då skolans elever i stor utsträckning förväntas arbeta självständigt och undersökande, är det naturligtvis också viktigt att biblioteket kan tillhandahålla en ändamålsenlig och stimulerande arbetsmiljö. Även här finns det vissa brister i bibliotekets anpassning, menar vi. Främst handlar det om att det borde finnas fler arbetsplatser i form av exempelvis grupperum och tysta läsrum. I resultaten från våra undersökningar har bibliotekets arbetsmiljö också fått en hel del negativ kritik. Framför allt anses denna vara alltför ljudlig och stimmig. Arbetsron och koncentrationen blir därmed lidande och förmodligen också besöksiffrorna. Många vänder helt enkelt i dörren, på grund av den höga ljudnivån. Biblioteket kan alltså inte erbjuda den lugna och stimulerande arbetsmiljö som användarna eftersträvar. Det faktum att bibliotekets mediebestånd endast delvis är katalogiserat och sökbart, påverkar naturligtvis inte heller anpassningen i en positiv riktning. Allt material borde givetvis vara sökbart, annars är det av förklarliga skäl inte lätt för användarna att hitta det. Mediebeståndet i sig tycks dock ganska väl anpassat till skolans övriga verksamhet – något som naturligtvis har stor betydelse för anpassningen generellt. Medierna är ju trots allt ett skolbiblioteks

fundament. På en skola, där undervisningen i så hög grad som på skola A, är baserad på självständigt arbete är dock skolbibliotekets mediebestånd inte bara betydelsefullt för biblioteket, utan också för hela skolans verksamhet som helhet. Bibliotekets medier blir då lika värdefulla, som de läroböcker som mer traditionell katederundervisning ofta bygger på. Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att biblioteket på skola A på en rad områden skulle behöva förbättra sin anpassning till skolans övriga verksamhet. På det viktigaste området, medierna, är dock anpassningen ganska väl genomförd.

Vi har i kapitlets inledande avsnitt kunnat konstatera att biblioteket på skola C är det bibliotek som har störst svårigheter att tillgodose sina målgruppers behov. Skolans undervisning bygger delvis på självständigt, undersökande arbete och målgruppernas krav och förväntningar är därför relativt höga. Tyvärr har dock skolans bibliotek inte de förutsättningar som krävs för att fullt ut kunna leva upp till dessa krav och förväntningar. Det finns brister på en rad områden då det gäller anpassningen till skolans övriga verksamhet. Främst handlar det om personalsituationen. Det faktum att det på skolan endast finns en bibliotekarie anställd begränsar naturligtvis elevernas och lärarnas möjligheter att få vägledning. Den bibliotekarie som finns på skolan har helt enkelt inte tid att på ett fullgott och konstruktivt sätt hinna hjälpa alla. I den läroplan som utarbetats för gymnasieskolan förespråkar man en undervisningsmetod där eleverna i hög grad förväntas arbeta självständig och undersökande. Man kan alltså anta att det är i denna riktning som gymnasieskolans undervisning generellt kommer att förändras. Ur ett framtidsperspektiv är personalsituationen på skola C därför helt orimlig, menar vi. Redan idag finns det ju som ovan konstaterats brister i den handledning som biblioteket kan erbjuda sina användare. Det är dock inte bara handledningen som negativt påverkas av den rådande personalsituationen. Bibliotekariens möjlighet att på ett mer aktivt och genomgripande sätt vara involverad i elevernas lärandeprocess försämras också.

Det faktum att bibliotekets lokal är alltför liten påverkar naturligtvis inte heller anpassningen i en positiv riktning. Tvärtom får denna trångboddhet på en rad områden negativa konsekvenser. Bibliotekets arbetsplatser är exempelvis alltför få. På en skola, där eleverna i relativt stor omfattning förväntas arbeta självständigt och undersökande, är det naturligtvis av största vikt att biblioteket kan erbjuda en aktiv och fungerande studiemiljö med lämpliga arbetsplatser. Även antalet datorer i biblioteket är för få. Vi kan alltså konstatera att det, i den studiemiljö som biblioteket erbjuder sina användare, finns flera brister. Lokalens storlek begränsar dock inte bara antalet arbetsplatser och datorer, utan också bibliotekets mediebestånd generellt. De båda användargrupperna, lärarna och eleverna, uttrycker ett klart missnöje över utbudet av media. De vänder sig ofta till andra biblioteket istället, eftersom de inte anser att skolbiblioteket fullt ut kan tillgodose deras mediebehov. Utbudet av media anses alltför begränsat och inte tillräckligt anpassat till de utbildningar som finns på skolan. Detta är självfallet inte ett gott betyg för biblioteket och dess verksamhet generellt. I ett skolbibliotek är det ju trots allt medierna som är det centrala. Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att det på flera grundläggande områden finns brister i bibliotekets anpassning till skolans övriga verksamhet. Den generella anpassningen kan därför knappast anses vara särskilt väl genomförd. Bristerna vad gäller bibliotekets personal, lokaler, datorer och medieutbud kan ur ett längre perspektiv innebära stora problem, menar vi.

8.3 Vilka faktorer påverkar bibliotekens anpassning?

Vi kan utifrån resultaten av våra undersökningar konstatera att det finns ett flertal faktorer som påverkar anpassningen. Flera av dessa kan härledas till skolornas och i förlängningen också bibliotekens ekonomiska resurser. Personalen är en sådan faktor. Ett tydligt exempel på detta är situationen på skola C. På grund av skolans ekonomiska omständigheter är endast en bibliotekarie anställd på skolan – något som naturligtvis påverkar anpassningen i en negativ riktning eftersom bibliotekets användare tyvärr inte alltid får den hjälp och vägledning de behöver. Skolornas ekonomiska omständigheter påverkar också de resurser som biblioteken har till sitt förfogande vid inköp av media. Då alla de tre skolornas bibliotekarier anser sig vara relativt nöjda med de resurser de disponerar för detta ändamål, får vi dock anta att ekonomin här har en positiv inverkan på anpassningen. Det faktum att bibliotekens användare, i synnerhet de på skola C, inte är helt nöjda med det utbud av media som deras skolbibliotek erbjuder beror alltså inte på dåliga medieanslag. Tvärtom verkar de tre biblioteken ha ganska goda sådana.

I ett skolbibliotek är dock inte bara medierna viktiga, utan också de sökverktyg som eleverna använder för att kunna orientera sig bland dem. Främst handlar det om datorer för informationssökning. Utifrån de resultat som genom våra undersökningar framkommit har vi kunnat konstatera att det i alla de tre skolbiblioteken finns alltför få datorer tillgängliga för detta ändamål. Då all undervisning, enligt den läroplan som utformats för gymnasieskolan, bör utgå ifrån ett elevaktivt och självständigt arbetssätt är detta naturligtvis inte positivt för anpassningen. Särskilt problematisk är situationen på skola A. Undervisningen på denna skola bygger till stor del på självständigt arbete och elevernas behov av datorer för informationssökning är därför mycket stort.

En annan viktig faktor i denna diskussion är bibliotekens lokaler. Dessa bör givetvis vara anpassade så att de på bästa möjliga sätt kan motsvara sina användares behov och förväntningar. Dessvärre kan ingen av de tre bibliotekens lokaler i nuläget göra detta. Störst problem har man på skola C. Med en alltför liten lokal har man på denna skola på flera viktiga områden varit tvungen att göra begränsningar. Framför allt handlar det om begränsningar i medieutbudet och antalet datorer, men också om begränsningar då det gäller arbetsplatser. I en lokal som är alltför liten är dessa begränsningar förvisso nödvändiga. På längre sikt kan de dock få förödande konsekvenser för utvecklingen av verksamheten. Bibliotekens geografiska placering på skolan har också en viktig roll i denna diskussion. Särskilt tydligt blir detta då man studerar omständigheterna på skola B. Biblioteket på denna skola är tyvärr inte särskilt centralt placerat och de flesta av skolans elever har därför lång väg till biblioteket. En naturlig konsekvens av detta blir lägre besöksiffror. Dessutom tvingas lärarna i högre utsträckning bygga sin undervisning på mer traditionell katederundervisning och läroböcker.

En annan faktor av betydelse för anpassningen är miljön. Om ett skolbibliotek ska kunna fungera som en aktiv och funktionell arbetsplats är det naturligtvis av största vikt att dess miljö är inbjudande och stimulerande. Ljudnivån i biblioteket är särskilt viktig. Vid en alltför hög ljudnivå blir arbetsron och koncentrationen lidande och många presumtiva besökare vänder dessutom i dörren. Dessvärre visar resultaten från våra undersökningar att detta scenario, på åtminstone två av de tre skolorna, inte är särskilt ovanligt.

Mycket stor betydelse för anpassningen har också samarbetet mellan bibliotekets personal och övrig skolpersonal. Denna faktor är troligen den mest avgörande, menar vi. God kommunikation mellan dessa båda parter är en förutsättning för att all skolbiblioteksverksamhet ska kunna utformas och anpassas på bästa sätt. Utan god kommunikation är det knappast möjligt för bibliotekets personal att veta vilka behov som finns hos deras målgrupper och utforma verksamheten utifrån dessa. Tyvärr ger resultaten från våra undersökningar en mindre positiv bild av hur samverkan mellan bibliotek och övrig skolpersonal på de tre skolorna ser ut. Lärarna är exempelvis ganska dåliga på att informera och rådfråga inför kommande projekt och dylikt. Dessutom spenderar de alltför liten tid i biblioteket med sina elever – något som förmodligen till stor del beror på deras alltför starka tilltro till elevernas förmåga att själva söka och värdera information. Konstateras kan i alla fall att det finns stora brister i samarbetet och kommunikationen mellan de båda parterna. Kanske beror dessa brister delvis på att bibliotekarierna i alltför liten omfattning är delaktiga i den övergripande planeringen på skolan. Större delaktighet skulle skapa bättre insyn i verksamheten och en bättre grogrund för nya samverkansformer.

Något som enligt vår uppfattning också skulle påverka anpassningen i en positiv riktning är om man på skolorna utformade detaljerade mål- och handlingsplaner för hur bibliotek och skola på bästa sätt ska kunna samverka. Genom att ange klara riktlinjer för samverkan och ansvarsfördelning och i en handlingsplan sätta dessa på pränt ger man alla parter en klar signal om hur verksamheten ska se ut. Visserligen finns det redan i nuläget handlingsplaner utformade för de tre biblioteken, men dessa är tyvärr mycket vagt och generellt formulerade. Vem som bär ansvaret för eleverna och deras informationskompetens är i dessa planer inte alls definierat.

En faktor som med största sannolikhet också har betydelse för anpassningen är bibliotekariernas kompetens. I takt med att dagens skolbibliotek i allt större utsträckning blir integrerat i den dagliga undervisningen, ökar också betydelsen av denna. Kraven och förväntningarna växer och blir alltmer differentierade och för bibliotekariernas del gäller det att hela tiden fortbilda sig och vidareutveckla sin kompetens. Utan den rätta kompetensen blir deras handledning troligen sämre och dessutom stagnerar verksamheten. Vi har i våra undersökningar inte fokuserat på skolornas bibliotekarier som en avskild enhet, utan snarare sett dem som en del av den sammantagna verksamheten. Att dra några slutsatser kring deras kompetens är därför inte särskilt lätt. En slutsats som vi dock tycker oss kunna dra är att de medverkande bibliotekariernas möjligheter till fortbildning är ganska goda, möjligen med undantag för bibliotekarien som arbetar på skola C. På grund av bibliotekets personalsituation har denna bibliotekarie sämre förutsättningar än de andra att vidareutveckla sin kompetens. Kanske kan de relativt goda omdömen som de medverkande användarna på de tre skolorna gett sitt skolbibliotek och den handledning de får där, också tyda på att bibliotekariernas kompetens är ganska väl utvecklad.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Almerud, P. (1997). *Skolbibliotek som arbetssätt*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.

Bolander, U. (1998). Att lära eleven söka på egen hand. I: Bolander, U. (red.) *Informationssökning i fokus. Idé- och metodbok för gymnasieskolans bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. s. 75-86.

Broberg, C. (1998). Problembaserat lärande – med biblioteket i centrum. I: Bolander, U. (red.) *Informationssökning i fokus. Idé- och metodbok för gymnasieskolans bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. s. 56-63.

Carlström, I & Hagman, L. (1990). *Fråga – Undersöka – Svara. Om ett forskande och undersökande arbetssätt*. Göteborg: Akademiförlaget.

Ekeroth, C. (1998). Informationssökning som inlärningsprocess. I: Bolander, U. (red.) *Informationssökning i fokus. Idé- och metodbok för gymnasieskolans bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. s. 40-55.

Gómez, E & Swenne, M. (1996). *Aktivt lärande med skolbibliotek. Idéer och metoder för lärare och bibliotekspersonal i grundskolan*. Lund: Bibliotekstjänst i samarbete med Statens skolverk.

Hedenström, S. (1997). *Exploderar gymnasiebiblioteken? – en rapport om gymnasiebibliotekens resurser, integration i undervisningen och förändringsbehov*. Stockholm: Sveriges Allmänna Biblioteksförning.

Hedenström, S. (1998). Hur står det till med gymnasiebiblioteken? I: Bolander, U. (red.) *Informationssökning i fokus. Idé- och metodbok för gymnasieskolans bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. s. 9-23.

Jerdmyr, B., Olsson, P-O., Törnert, R. & Åkesson, M. (1999). *Problembaserat lärande – något för grundskolan och gymnasiet?* Solna: Ekelunds förlag AB.

Jarlén, L. (1994). *2000-talets gymnasium - ny läroplan och nytt betygssystem*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.

Kühne, B. (1993). *Biblioteket – skolans hjärna? Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Limberg, L. (1987). *På jakt efter den skolbiblioteksidé som flyr oss – slutsatser efter studier i USA*. Biblioteksbladet, 1987:5-6, s. 144-147.

- Limberg, L. (1996). *Skolbiblioteksmodeller. Utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län*. Borås : Valfrid i samarbete med Örebro länsbibliotek.
- Loertscher, D. (1998). *Taxonomies of the school library media program*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited.
- Malmström, I. (1998). Medier till skolans viktigaste institution. I: Bolander, U. (red.) *Informationssökning i fokus. Idé- och metodbok för gymnasieskolans bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. s. 24-39.
- Nilsson, M. (1998). *Skolbiblioteket - skolans informationscentrum. En praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitt. 3. uppl.
- Sjöstrand, M. (1997). *Läromedelsresurs eller boksamling? Gymnasiebibliotekets roll i undervisningen i samhällskunskap och naturvetenskapliga ämnen*. Borås : Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap; 1997:59.
- Skolbiblioteken i Sverige: kartläggning, analys och probleminventering*. (1999). Rapport från Statens kulturråd, 1999:1. Stockholm: Statens kulturråd.
- Skollagen i praktiken. Motiv och kommentarer*. (2002). Upplands Väsby: Svensk Facklitteratur. 7. uppl.
- Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitt.
- Trost, J. (2001). *Enkätboken*. Lund: Studentlitt., 2. uppl.
- Wallin, E. (1997). *Gymnasieskola i stöpsleven – då nu alltid. Perspektiv på en skolform*. Stockholm: Statens skolverk : Liber distribution.
- Åtta vägar till kunskap. En ny struktur för gymnasieskolan. Slutbetänkande*. (2002). Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Elektroniska resurser

Bibliotekslagen:

<http://www.kb.se/Notiser/Bibliotekslagen.htm>

2002-02-19

Skolverket:

<http://utvag.skolverket.se/styr.htm>

2003-11-29

Unescos skolbiblioteksmanifest:

<http://www.unescosweden.org/skolbiblioteksmansvenska.htm>

2003-11-06

1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94:

<http://www.skolverket.se/pdf/lpf94.pdf>

2003-11-26

Otryckta källor

Intervju med gymnasiebibliotekarie A1, 2003-11-04.

Intervju med gymnasiebibliotekarie A2, 2003-11-04.

Intervju med gymnasielärare A1, 2003-11-06.

Intervju med gymnasielärare A2, 2003-10-22.

Enkätundersökning i två klasser på skola A, v. 43 och v. 45 2003.

Intervju med gymnasiebibliotekarie B, 2003-10-23.

Intervju med gymnasielärare B1, 2003-11-07.

Intervju med gymnasielärare B2, 2003-11-07.

Enkätundersökning i två klasser på skola B, v. 46-47 2003.

Intervju med gymnasiebibliotekarie C, 2003-10-28.

Intervju med gymnasielärare C1, 2003-10-24.

Intervju med gymnasielärare C2, 2003-11-06.

Enkätundersökning i två klasser på skola C, v. 44-45 2003.

BILAGA 1 Intervjuformulär för bibliotekarier

1. Hur länge har du arbetat som gymnasiebibliotekarie?
2. Hur länge har du arbetat på det här biblioteket?
3. Hur många bibliotekarier, assistenter och ev. andra anställda arbetar i biblioteket?
4. Hur många bibliotekarietjänster finns sammanlagt?
5. Vilka är bibliotekets öppettider?
6. Hur stora är era samlingar?
7. Vilka medier består de av?
8. Ungefär hur många datorer finns på skolan respektive i biblioteket? Hur är datorerna placerade?
9. Är er bibliotekskatalog datoriserad? Kan katalogen nås även utanför biblioteket?
10. Vilka elektroniska resurser finns? (t.ex. databaser, länksamlingar, skrivare, scanner)
11. Vem eller vilka anser du att biblioteksservicen ska rikta sig till?
12. Vilken betydelse bedömer du att biblioteket har för det undersökande arbetssättet? (Hur viktigt upplever du att biblioteket är som hjälpmedel i skolarbetet?)
13. Kan man se några tendenser vad gäller hur mycket man använder sig av biblioteket på de olika programmen?
14. Vilken betydelse upplever du att en gymnasiebibliotekarie har för elevernas lärandeprocess?
15. Vilken service anser du att en gymnasiebibliotekarie ska kunna ge sina användare? Känner du att du kan erbjuda dina användare denna service?
16. Vad tycker du att ett gymnasiebibliotek ska kunna erbjuda användarna? Anser du att ert bibliotek kan det?
17. Kan du ge exempel på vilken typ av material lärare och elever frågar efter, samt vilken typ av hjälp de ber om? Brukar du kunna bemöta deras önskemål?
18. Tycker du att det är viktigt att varje elev lär sig hitta lämpligt material själva?

19. Får eleverna schemalagd undervisning i hur man finner lämpligt material samt hur man hanterar de verktyg som finns (teknologiska och andra)?

Om ja: Vem har ansvaret för denna undervisning? Fungerar det, eller borde ansvaret omfördelas?

Om nej: Varför inte? Tror du att eleverna skulle behöva sådan undervisning?

20. Upplever du att skolans lärare använder biblioteket när de planerar och förbereder sin undervisning?

Om ja: På vilket sätt?

Om nej: Vad tror du det beror på?

21. Anser du att biblioteket kan erbjuda de resurser lärarna behöver för detta?

22. Brukar lärarna rådfråga och/eller informera dig om kommande projekt?

23. Upplever du att du som bibliotekarie har möjlighet att vara delaktig i planeringen på skolan? Finns det t.ex. gemensamma möten, ingår du i något arbetslag?

24. Är du nöjd med de samarbetsformer som finns?

Om nej: Vad tror du att man skulle kunna vinna på ett utökat/förändrat samarbete, och hur skulle det kunna se ut?

25. Brukar lärarna följa med sina elever till biblioteket och vara en resurs?

Om ja: Vad hjälper du eleverna med då? Vad hjälper läraren eleverna med? Hjälps ni åt eller har ni tydliga, separata funktioner? Tycker du att det fungerar att arbeta så, eller skulle du önska att rollfördelningen såg annorlunda ut?

Om nej: Vad tror du det beror på? Skulle du föredra att de var det?

26. Har lärarna, enligt din bedömning, tillräckliga kunskaper i bibliotekskunskap och/eller informationssökning för att de ska kunna hjälpa sina elever i biblioteket?

Om nej: Skulle det underlätta ditt arbete om lärarna hade den kunskapen?

27. När eleverna arbetar i biblioteket med något projekt utan att deras lärare är med, är de då så pass självgående att de vet vad de vill leta efter eller upplever du att du ibland måste hjälpa dem med att inrikta sig på ett visst ämne eller en aspekt av ett ämne?

Om ja: Upplever du att detta är ett problem?

28. Förväntas man som gymnasiebibliotekarie vara pedagog?

Om ja: Upplever du att det är ett problem?

29. Finns det någon handlingsplan på skolan som definierar hur samarbete och ansvarsfördelning mellan lärare och bibliotekarier ska se ut?

Om ja: Tycker du att den följs?

Om nej: Tycker du att det skulle underlätta om en sådan plan fanns?

30. Finns det några formulerade riktlinjer för skolbibliotekets uppgifter och för hur det ska integreras i undervisningen?

Om ja: Hur arbetar man på skolan för att följa dessa riktlinjer?

Om nej: Tycker du att det skulle underlätta om sådana riktlinjer fanns?

31. Känner du att du har stöd från skolledningen? Upplever du att ledningen har förståelse för bibliotekets funktioner och för vilken resurs ett fungerande gymnasiebibliotek kan vara? Känner du att du får gehör för eventuella idéer och klagomål?

32. Tycker du att det finns tillräckliga resurser på biblioteket, exempelvis vad gäller:

- personal och öppettider
- lokaler
- teknisk utrustning
- läromedel och olika medier

33. Tror du att biblioteksanvändningen påverkas av var på skolan det ligger?

34. Har ni som jobbar i biblioteket möjlighet att fördela de pengar som tilldelats biblioteket på vad ni anser lämpligt, eller finns det riktlinjer och krav?

Om riktlinjer finns: Är detta en fördel eller en nackdel?

35. Upplever du att bibliotekspersonalen, utifrån de förutsättningar ni har, kan tillgodose era målgruppers behov? Ange på en skala från ett till fem, där fem står för ”mycket väl”.

36. Känner du att det finns något område som du skulle vilja utveckla din kompetens inom, för att på ett ännu bättre sätt kunna möta dina målgruppers behov?

37. Har ni möjlighet att fortbilda er?

38. Har du något att tillägga?

BILAGA 2 Intervjuformulär för lärare

1. Hur länge har du arbetat som gymnasielärare?
2. Hur länge har du arbetat på skolan?
3. Vilka ämnen undervisar du i?
4. På vilka program undervisar du?
5. I vilken omfattning är ett undersökande, problembaserat arbetssätt ett inslag i din undervisning?
6. Vilken roll spelar biblioteket för det undersökande arbetssättet? (Hur viktigt är biblioteket som hjälpmedel i ditt arbete?)
7. Hur stor del av de läromedel och material som du och dina elever använder er av, får ni via biblioteket?
8. Kan du ge exempel på vilken typ av material ni får via biblioteket?
9. Brukar du låta eleverna själva söka material?
Gör eleverna, enligt din bedömning, detta främst via skolans bibliotek eller vänder de sig någon annanstans?
10. Brukar du generellt styra eleverna när de söker information och material?
11. Tycker du att det är viktigt att varje elev lär sig hitta lämpligt material själva?
12. Får eleverna schemalagd undervisning i hur man finner lämpligt material samt hur man hanterar de verktyg som finns?
Om ja: Vem har ansvaret för denna undervisning? Fungerar det, eller borde ansvaret omfördelas?
Om nej: Varför inte? Tror du att eleverna skulle behöva sådan undervisning?
13. Tycker du att biblioteksservicen ska rikta sig även till lärarna eller är det endast eleverna som är bibliotekets målgrupp?
14. Använder du biblioteket när du förbereder din undervisning?
15. Händer det att du rådfrågar och/eller informerar bibliotekarien om kommande projekt?
16. Finns det något annat samarbete mellan lärare och bibliotekarier, t.ex. i lärarlag eller genom gemensamma möten?
Om ja: Fungerar det bra?

Om nej: Varför inte? Tror du att man skulle kunna vinna något på ett utökat samarbete?

17. Vilken service tycker du att bibliotekarien ska kunna ge dig och dina elever? Tycker du att ni får den hjälp ni behöver?

18. Vilka resurser tycker du att biblioteket ska kunna erbjuda dig och dina elever? Saknar du något?

19. När eleverna använder biblioteket i samband med din undervisning, brukar du då vara med dem som en resurs i biblioteket?

Om ja: Vad hjälper du eleverna med då? Vad hjälper bibliotekarien eleverna med? Hjälps ni åt eller har ni tydliga, separata funktioner? Tycker du att det fungerar att arbeta så, eller skulle du önska att rollfördelningen såg annorlunda ut?

Om nej: Varför inte?

20. Har du fått någon utbildning i bibliotekskunskap och/eller informationssökning?

Om ja: Har den utbildningen, enligt din bedömning, gjort att du fått lättare att hjälpa dina elever med skolarbetet?

Om nej: Tror du att en sådan utbildning skulle göra det lättare för dig att hjälpa dina elever med skolarbetet?

21. Om eleverna arbetar i biblioteket med något projekt utan att du är med, är de då så pass självgående att de vet vad det är de vill leta efter? Eller tror du att bibliotekarien ibland får hjälpa dem med att inrikta sig på ett visst ämne eller en aspekt av ett ämne?

22. Finns det någon handlingsplan på skolan som definierar hur samarbete och ansvarsfördelning mellan lärare och bibliotekarier ska se ut?

Om ja: Tycker du att den följs?

Om nej: Tycker du att det skulle underlätta om en sådan plan fanns?

23. Finns det några riktlinjer från skolledningen för hur biblioteket ska integreras i undervisningen?

Om ja: Hur arbetar man på skolan för att följa dessa riktlinjer?

Om nej: Tycker du att det skulle underlätta om sådana riktlinjer fanns?

24. Tycker du att det finns tillräckliga resurser på biblioteket, exempelvis vad gäller:

- personal och öppettider
- lokaler
- teknisk utrustning
- läromedel och olika medier

25. Tror du att biblioteksanvändningen påverkas av var på skolan det ligger?

26. Upplever du att biblioteket med dess personal tillgodoser dina och dina elevers informations- och servicebehov på ett tillfredsställande sätt? Ange på en skala från ett till fem, där fem står för "helt nöjd".

27. Har du något du vill tillägga?

BILAGA 3

Elevenkät

1. Jag är:

- Man
 Kvinna

2. Program och årskurs _____**3.** Skola:

- A
 B
 C

4. Hur ofta är du i skolbiblioteket? (Fyll i en ruta, välj den som stämmer bäst)

- Varje skoldag
 2-4 gånger i veckan
 1 gång i veckan
 1-2 gånger i månaden
 Ett par gånger per termin
 Aldrig

5a. Tycker du att skolbiblioteket har bra öppettider?

- Ja
 Nej
 Vet ej

5b. Om du svarade nej på fråga 5a; vilka öppettider skulle du vilja ha och varför?

6. Vad gör du när du är i skolbiblioteket? (Välj gärna flera alternativ. Rangordna dina valda alternativ efter hur ofta du ägnar dig åt dem. En 1:a för det du oftast gör, en 2:a för det du gör näst oftast osv.)

- Arbetar med grupparbete
 Läser läxor
 Läser tidningar/tidskrifter
 Lånar böcker för fritidsläsning/hobbys
 Umgås med kompisar
 Letar efter material för skoluppgifter i bibliotekets hyllor
 Letar efter material för skoluppgifter i bibliotekets datorer

- Använder datorerna till annat än studier (t.ex. skickar e-post)
- Annat _____

7. Hur viktigt tycker du det är att ett skolbibliotek har följande resurser?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte så viktigt
Bra personal	☐	☐	☐
Facklitteratur till skolarbetet	☐	☐	☐
Facklitteratur som inte berör dina skolämnen	☐	☐	☐
Skönlitteratur till skolarbetet	☐	☐	☐
Skönlitteratur som inte berör dina skolämnen	☐	☐	☐
Litteratur på utländska språk	☐	☐	☐
Tidningar/tidskrifter	☐	☐	☐
Tysta läsplatser	☐	☐	☐
Rum för grupparbete	☐	☐	☐
Kopiator, scanner, skrivare till datorerna och liknande utrustning	☐	☐	☐
Datorer med internet	☐	☐	☐
Datorer för ordbehandling	☐	☐	☐

8a. Är du nöjd med följande resurser i biblioteket?

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte så nöjd
Bra personal	☐	☐	☐
Facklitteratur till skolarbetet	☐	☐	☐
Facklitteratur som inte berör dina skolämnen	☐	☐	☐
Skönlitteratur till skolarbetet	☐	☐	☐
Skönlitteratur som inte berör dina skolämnen	☐	☐	☐
Litteratur på utländska språk	☐	☐	☐
Tidningar/tidskrifter	☐	☐	☐
Tysta läsplatser	☐	☐	☐
Rum för grupparbete	☐	☐	☐
Kopiator, scanner, skrivare till datorerna och liknande utrustning	☐	☐	☐
Datorer med internet	☐	☐	☐
Datorer för ordbehandling	☐	☐	☐

8b. Tycker du att det är något som fattas i skolbiblioteket? Vad?

9a. Har du någon gång lämnat synpunkter eller förslag på hur biblioteket kan förbättras?

- Ja
- Nej

9b. Om du svarade ja på fråga 9a; vilka synpunkter eller förslag lämnade du?

9c. Om du svarade ja på fråga 9a; tyckte du att dina synpunkter/förslag ledde till några förändringar?

- Ja
- Nej
- Vet ej

9d. Om du svarade nej på fråga 9a; vilket alternativ stämmer bäst in på dig? Välj ett alternativ.

- Jag är nöjd med biblioteket som det är
- Jag tror inte att mina synpunkter skulle leda till några förändringar
- Jag har inga speciella synpunkter

10. Hur viktigt tycker du att ditt skolbibliotek är för att du ska kunna sköta skolarbetet?

- Mycket viktigt
- Ganska viktigt
- Inte alls viktigt

11. Brukar dina lärare skicka er elever till biblioteket eller uppmuntra er att gå dit?

- Mycket ofta
- Ganska ofta
- Ibland
- Sällan
- Aldrig

12. Brukar dina lärare följa med er elever och hjälpa till i biblioteket?

- Mycket ofta
- Ganska ofta
- Ibland
- Sällan
- Aldrig

13a. Har du fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man behöver i bibliotekets hyllor?

- Ja, av bibliotekspersonalen
 Ja, av en lärare
 Ja, av annan person: _____
 Nej, ingen

13b. Om du svarade ja på fråga 13a; tycker du att denna undervisning var tillräcklig?

- Ja
 Nej

13c. Om du svarade nej på fråga 13a; skulle du vilja få sådan undervisning?

- Ja
 Nej
 Vet ej

14a. Har du fått någon schemalagd undervisning i hur man hittar det material man behöver i databaser och på internet?

- Ja, av bibliotekspersonalen
 Ja, av en lärare
 Ja, av annan person: _____
 Nej, ingen

14b. Om du svarade ja på fråga 14a; tycker du att denna undervisning var tillräcklig?

- Ja
 Nej

14c. Om du svarade nej på fråga 14a; skulle du vilja ha sådan undervisning?

- Ja
 Nej
 Vet ej

15. Hur ofta brukar du behöva hjälp med följande saker i biblioteket?

	Ofta	Ibland	Sällan	Aldrig
Hitta litteratur i bibliotekskatalogen	☐	☐	☐	☐
Hitta litteratur på hyllorna i biblioteket	☐	☐	☐	☐
Beställa litteratur från andra bibliotek	☐	☐	☐	☐
Hantera ordbehandlingsprogram, skrivare, kopianter och liknande verktyg	☐	☐	☐	☐
Söka information och material på internet (t.ex. via databaser, länksamlingar eller sökmotorer)	☐	☐	☐	☐

16. Vem får du oftast hjälp av när det gäller följande saker?

	Bibliotekspersonalen	En lärare	En elev	Annan person
Hitta litteratur i bibliotekskatalogen	☐	☐	☐	☐
Hitta litteratur på hyllorna i biblioteket	☐	☐	☐	☐
Beställa litteratur från andra bibliotek	☐	☐	☐	☐
Hantera ordbehandlingsprogram, skrivare, kopiator och liknande verktyg	☐	☐	☐	☐
Söka information och material på internet (t.ex. via databaser, länksamlingar eller sökmotorer)	☐	☐	☐	☐

17. Hur ofta tycker du att du får den hjälp du behöver i biblioteket?

- Alltid
 Oftast
 Ibland
 Sällan
 Aldrig

18. Finns det något du brukar behöva hjälp med i biblioteket, som vi inte har nämnt i frågorna 15 och 16? I så fall vad? Hur ofta brukar du få hjälp med detta och av vem?

19. Har du något mer att säga om ditt skolbibliotek och personalen där? Vad är bäst och vad är sämst? Skulle du vilja förändra något?

Tack för din medverkan! =)

BILAGA 4 The Library Media Specialist's Taxonomy

1. NO INVOLVEMENT

The LMC is bypassed entirely.

2. SMOOTHLY OPERATING INFORMATION INFRASTRUCTURE

Facilities, materials, networks, and information resources are available for the self-starter delivered to the point of need.

3. INDIVIDUAL REFERENCE ASSISTANCE

The library media specialist serves as the human interface between information systems and the user.

4. SPONTANEOUS INTERACTION AND GATHERING

Networks respond 24 hours a day and 7 days a week to patron requests, and the LMC facilities can be used by individuals and small groups with no advance notice.

5. CURSORY PLANNING

There is informal and brief planning with teachers and students for LMC facilities or network usage – usually done through casual contact in the LMC, in the hall, in the teacher's lounge, in the lunch room, or by e-mail. (For example: Here's an idea for an activity/web site/new materials to use. Have you seen...? There's a software upgrade on the network.)

6. PLANNED GATHERING

Gathering of materials/access to important digital resources is done in advance of a class project upon teacher or student request.

7. EVANGELISTIC OUTREACH/ADVOCACY

A concerted effort is made to promote the philosophy of the LMC program.

8. IMPLEMENTATION OF THE FOUR MAJOR PROGRAMMATIC ELEMENTS OF THE LMC PROGRAM

The four LMC program elements, collaboration, reading literacy, enhancing learning through technology and information literacy, are operational in the school. The LMC is on its way to achieving its goal of contributing to academic achievement.

9. THE MATURE LMC PROGRAM

The LMC program reaches the needs of every student and teacher who will accept its offerings in each of the four programmatic elements.

10. CURRICULUM DEVELOPMENT

Along with other educators, the library media specialist contributes to the planning and organization of what will actually be taught in the school or district.

Ur: Loertscher, D. (1998). *Taxonomies of the school library media program*. s. 17.

BILAGA 5 The Teacher's Taxonomy of Resource-Based Teaching and Learning

1. SELF-CONTAINED TEACHING

The teacher delivers instruction and creates learning activities with materials and technology in a single classroom environment with no real need for the LMC facilities, materials, or information technology. Materials are either owned by the teacher or accessed via networks from the classroom.

2. TEACHING WITH A BORROWED OR ELECTRONICALLY ACCESSIBLE COLLECTION

When materials or equipment are lacking for a particular instructional sequence, the teacher borrows materials from the LMC, the public library, or other sources for use in the classroom during a unit of instruction.

3. USING THE LIBRARY MEDIA STAFF AS AN IDEA RESOURCE

The teacher relies on the library media staff and the technology resource persons for ideas and suggestions for new materials to use, activities to pursue, training in the use of all forms of media and technology, reference information, what materials are available (when, where, and how), and professional materials and information.

4. USING THE LIBRARY MEDIA STAFF AND RESOURCES FOR ENRICHMENT FOR A UNIT

The teacher uses the LMC facilities, materials, activities, and staff to supplement unit content – to provide the “icing on the cake” for a unit. These activities are not considered essential to the central elements of teaching but do enrich the learning experience.

5. USING LIBRARY MEDIA RESOURCES AS A PART OF UNIT CONTENT

Library media center materials/activities are integral to unit content rather than supplementary in nature. Students are required to meet the teacher's objectives while using library media information.

6. THE TEACHER AND LIBRARY MEDIA SPECIALIST EXPERIMENT WITH PARTNERSHIPS IN TEACHING AND LEARNING

The teacher and library media staff experiment by working as teaching partners to construct teaching strategies and learning experiences that will increase student achievement. One or both partners are testing collaborative strategies, new ideas, or changes in learning activities or are experimenting with new technologies.

7. TEACHER/LIBRARY MEDIA SPECIALIST PARTNERSHIPS BECOME A NATURAL PART OF TEACHING AND LEARNING

Teachers and library media specialists enjoy partnerships as they plan, execute, and evaluate learning experiences. Their collaboration is a natural part of the professional experience.

8. CURRICULUM DEVELOPMENT

Teachers consult with library media specialists as curriculum changes are being considered. Advanced planning for changes and their impact on LMC materials, facilities, technology, and activities are considered.

Ur: Loertscher, D. (1998). *Taxonomies of the school library media program*. s. 33.

BILAGA 6 The Student Taxonomy of Resource-Based Learning

1. NO INVOLVEMENT

The student is prevented from using or has no desire to use the library media center materials, technology, or program.

2. SPONTANEOUS INVOLVEMENT

The student unexpectedly finds materials or activities of interest in the library media center.

3. INFORMATION/MATERIALS/TECHNOLOGY ASSISTANCE

The student requests and obtains specific information, materials, technology, and production assistance for personal, recreational, or curricular use.

4. DIRECTED MOTIVATION/PROGRAM

Students read, view, listen, computer, produce, or perform in response to a motivational campaign of the library media center staff (not necessarily curricular related).

5. UTILIZATION SKILLS

The student learns basic skills needed to use the resources of the library media center, other libraries, computer networks, and community resources.

6. STRUCTURED INTERACTION

The student participates in planned activities designed to carry out a curricular or recreational objective.

7. THE STUDENT BECOMES A POWER READER

The student has developed a reading habit as a capable reader and is an avid reader across a variety of genres, information types, and various print technologies.

8. THE STUDENT BECOMES A POWER READER

The student uses the principles of information literacy and their own learning style to build their own personal information literacy model.

9. LIFE-LONG USE

Reliance on libraries and information networks carries over after schooling into intelligent use of media and information for personal, educational, and recreational needs.

Ur: Loertscher, D. (1998). *Taxonomies of the school library media program*. s. 46.